

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KARAMAN KAZASI

Aziz Sayaslan

Diyarbakır 2015

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı
İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KARAMAN KAZASI
(İdari, Ekonomik, Sosyal, Eğitim Ve Kültürel Durum)

Aziz Sayaslan

Danışman
Yard. Doç. Dr. Oktay Bozan

Diyarbakır 2015

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Karaman Kazası” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Projemin sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Projemin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

01/08/2015

Aziz Sayaslan

KABUL VE ONAY

Aziz Sayaslan tarafından hazırlanan “XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Karaman Kazası” adındaki çalışma, 15/06/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **İSLAM TARİHİ** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdurrahman Acar] (Başkan)

Doç. Dr. Feridun Bilgin

Danışman

Yard. Doç. Dr. Oktay Bozan

ÖNSÖZ

Salnamelere göre XIX. Yüzyılın ikinci yarısında “Karaman kazası” adlı bu çalışma Karaman kazasının Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki (1869-1900) durumunun aydınlatılmasında atılmış olan adımlara yeni bir katkı olması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada giriş bölümünde “sâlnâmenin tanımı ve kelime anlamı, dünyada ve Osmanlı Devleti’nde sâlnâme türü eserlerin başlangıcının ne zamana dayandığı ile sâlnâmelerin hazırlanmasındaki amaca değinilmiştir. Bunun yanı sıra yine Osmanlı Devleti’nde çıkmış olan sâlnâme çeşitlerinin ne olduğu ve çalışma konumuz Vilayet Salnamelerinden Konya Vilâyeti Sâlnâmeleri Karaman kazası hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümde Karaman kazasının tarihi serüveni içindeki yerini, şehrin adının nereden geldiği ve nasıl kullanıldığı hakkında bilgi verilmiştir. Yine Karaman kazasının tarih içinde yaşadığı dönemleri yani Karaman şehrinin hangi medeniyetlere beşiklik ettiğini, hangi dönemlerde ve hangi devletler tarafından egemenlik altına girdiği belirtilerek yazarak Karamanoğulları döneminde Karaman, Karamanoğulları- Osmanlı ilişkileri olmak üzere kısaca tarihi bilgilere değinilmiştir. Bu Bilgiler ışığında Karaman kazasının coğrafi konumunu ilk dönemden son döneme kadar ne evrimler geçirdiğine de değinilmiştir.

Birinci bölümde Konya Vilâyeti Sâlnâmeleri içerisinde Karaman (Larende) kazası ile ilgili kısımlardan yani 1869-1900 yılları arasında Karaman kazasının, idari yapısı, içinde kaymakam, kaza dava meclisleri, müftüler, idari meclisleri, bidayet, meclisleri, kâtipler, azalar, sandık eminleri, sosyo-ekonomik yapısı, nüfusun yıllara göre sayısı ile kaza içindeki dağılışı, eğitim-öğretim durumu, posta teşkilatı gibi kazada bulunan kurumlar ve bu kurumlarda çalışmış kişi ve bu kişilerin rütbeleri, Karaman kazası ve nahiyelerine de yapılan imar faaliyetleri gibi daha pek çok konuda bilgi verilmiştir. Ayrıca nüfus yapısı olarak Müslim ve gayri Müslim ve toplum yapısından bahsedilmiştir.

Selçuklular döneminde önemli bir ticaret merkezi olan ve bu yönünü Osmanlının son dönemine kadar devam ettirmiş; kazanın ticaret, sanayi, tarım ve hayvancılığı çok detaya girmeden kısaca anlatılmıştır. Yine bu konu içinde vergi menafî komisyonlarından ve bu yıllar içinde yapılan ve düzeltilen yollardan kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde şehrin mimari yönden ne tür bir yapılanma olduğundan bahsederek en önemli eseri olan Karaman Kalesi'nden bahsedilmiş ve mimari yapısı hakkında da bilgi aktarılmıştır. Bununla beraber Karaman kazasının tarihi serüven içinde şehirde bulunan dini mabetlerden camilerden, medreselerden, tekke ve zaviyelerden kiliselerden, kültürel olarak da hamamlardan bahsedilmiştir.

Araştırmanın sonraki yapılacak çalışmalara yardımcı olabilmesi için dipnotlara hassasiyet gösterilmiş. kaynakça belli ölçülerden geçirilerek araştırma yapmak isteyenin anlayacağı şekilde verilmiştir. Ayrıca araştırma yapılırken ve yazılırken grafikler, tablolar içine gömülmemiş olması gereken ve fayda sağlanacağı düşüncesiyle ve karşılaştırma yapmak için tablolara yer verilmiştir. Ayrıca salnâmelerdeki bilgilerin daha iyi anlaşılması için Osmanlıca, Arapça kelime ve söz öbekleri günümüz Türkçesine çevrilerek okuyucu yormadan araştırmayı incelemesine yardımcı olunmak istenmiş ve hedeflenmiştir.

Çalışmamın şekillenmesinde, baştan sona kadar benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Oktay Bozan'a, eğitim-öğretim hayatım boyunca beni maddi-manevi ve sabırla destekleyen sevgili eşim Hayriye SAYASLAN'a can-ı gönülden teşekkür ederim.

Aziz Sayaslan

Diyarbakır 2015

ÖZET

Salname Türkçeye Tanzimat'tan sonra girmiş bir sözcük olup anlamı itibariyle yıllık demektir. Salname geçmiş yılların veya bir yılın bütün olaylarını her nevi icraatlarını istatistik, ticaret, ziraat, sanayi, tarih, fen ve biyografi bilgilerini özet halinde her sene tertip edilen ve yıldan yıla neşredilen eserlere denir. Farklı salname çeşitleri vardır. Bunlardan birisi de vilayet salnameleridir. Vilayet sâlnâmeleri, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında neşredilmiş yıllıklardır.

Konya Vilayet salnameleri ilk baskısı H.1285 (M.1868) başlamış son baskısı ise H.1330 (1924) yılında basılmıştır. Konya Vilayetine bağlı Karaman kazasına ait salnameler de bu yıllar içinde kayıt altına alınarak neşredilmiştir. Konya Vilayeti içerisinde nefsi Konya, Akşehir, Karaman, Ilgın, Seydişehir, Ereğli, Bozkır, Hadim, Yalvaç vardır. Bunlardan biriside Karaman kazasıdır. Bu, Konya Vilayetine bağlı Karaman kazasının 1869 ile 1900 yılları arasında Karaman kazasının idari yapısı, kaymakam, kaza dava meclisleri, müftüler, idari meclisleri, bidayet meclisleri, sandık eminleri azalar, kâtipler, sosyo-ekonomik yapısı, nüfusun yıllara göre sayısı ile kaza içindeki dağılışı, eğitim öğretim durumu, posta teşkilatı gibi kazada bulunan kurumlar ve bu kurumlarda çalışmış kişi ve bu kişilerin rütbeleri, Karaman kazası ve nahiyyelerinde yapılan imar faaliyetleri hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Osmanlı, Konya, Vilayet Sâlnâmeleri, Karaman Kazası, İdari yapı.

ABSTRACT

Salname is a word came into Turkish language after Tanzimat reform and its meaning is annual. Salname is a general term for the publications summarizing all events, every kind of accomplishments, information about statistics, trade, agriculture, industry, history, science, and biography in a specific year or years. They are prepared every year and published yearly. There are different types of salnames. One of them is the state salnames. The state salnames are the Ottoman Empire annuals which were published in the second half of the 19th century and the early 20th century. Having big importance for the local history, these annuals consist of detailed information regarding socio-economic structure and institutional structure of a state and its districts and subdistricts.

The first issue of the Konya state salnames was in 1285 in Muslim calendar and in 1868 in Gregorian calendar. They were last issued in 1330 in Muslim calendar and in 1924 in Gregorian calendar. The salnames belonging to Karaman district of the state of Konya were also written and published within these years. The state of Konya was consisting of the cities and districts such as Konya, Akşehir, Karaman, Ilgın, Seydişehir, Ereğli, Bozkır, Hadim, and Yalvaç. As mentioned above, one of the districts of the state of Konya was Karaman. The salnames for Karaman between the years of 1869 and 1900 were consisted of information about administrative structure of the district, district governors, district judicial councils, muftis, administrative boards, lower courts, treasurers, members of the councils, underclerks, socio-economic structure, population

in years and its dispersion within the district, education, institutions in the district such as postal service and their personnel with their ranks, and development and construction of public facilities in Karaman district and its subdistricts.

Key Words

Key words: Ottoman, Konya, State Salnames, Karaman District, Administrative structure

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
A. SÂLNÂME KAVRAMI VE VİLAYET SÂLNÂMELERİ.....	1
1. Sâlnâme Tarihçesi.....	1
2. Vilayet Sâlnâmeleri.....	3
B. KARAMAN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	4
1. Şehrin Menşei.....	4
2. Coğrafi Yapısı	6
3. Karamanoğulları Beyliği Döneminde Karaman	8
4. Osmanlı - Karaman İlişkileri.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
A. SÂLNÂMELERE GÖRE İDARİ, EKONOMİK, SOSYAL, EĞİTİM VE KÜLTÜREL DURUM	11
1. Kaza Yönetimi.....	11
1.1. Kaymakam ve Kaza İdare Meclisleri.....	13
1.2. Nahiye Müdürü, Nahiye meclisi	16
1.3. Muhtar ve Köy İhtiyar meclisleri.....	19
1.4. Bidâyet Mahkemeleri	20
1.5. Müftü.....	21
1.6. Kaza Mal Müdürlüğü ve Yazı İşleri Müdürlüğü.....	22
1.7. Emlak ve Nüfus Memurları	25
1.8. Belediye Meclisleri	27
1.9. Eytam Sandığı ve Evkaf	33
1.10. Tapu kadastro	36
1.11. Aşar Ağnam idaresi	37
1.12. Postahane	39

B. EKONOMİK DURUMU	41
1. Tarım.....	41
1.1 Bitkisel Üretim.....	41
2. Hayvancılık.....	43
3. Sanayi Ve Ticaret.....	44
3.1 Debbağhane	44
3.2. Mumhane	45
3.3. Bezirhane	46
3.4. Yağhane.....	46
3.5. Boyahane.....	46
3.6. Dokumacılık.....	46
3.7. Keçecilik.....	47
C. VERGİ VE MENÂFİ SANDIKLARI.....	47
D. NÜFUS	51
E. EĞİTİM VE KÜLTÜR.....	57
1. Medrese Ve Mektepler	57
2. Kütüphaneler	60
F. ŞOSE VE YOLLAR	65
İKİNCİ BÖLÜM.....	68
A. MİMARİ YAPILAR	68
1. Karaman Kalesi	69
2. Camiler Ve Mescitler	71
2.1. Ağa Camii	73
2.2. Hacı Beyler Camii	73
2.3. Kirişçibaba Camii	73
2.4. Mader-i Mevlânâ Camii	74
2.5. Mansur Dede Mahallesi Camii	74
2.6. Nasuh Pasa Camii	74
2.7. Fasih Camii.....	74
2.8. Debbağhane Camii.....	75
2.9. Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi Camii.....	75
2.10. Çeltek Mahallesi Camii.....	75
2.11. Yeni Cami	76
2.12. Zaviye Camii.....	76
2.13. Hacı Hüseyin Camii	76
2.14. Gedik Ahmet Paşa Camii	76
3. Kiliseler	77
4. Tekke, Zaviyeler Ve Türbeler.....	77
4.1. Alâeddin Zaviyesi.....	79
4.2. Mansur Dede Zaviyesi	79
4.3. Mevlevihane	79

4.4. Yunus Emre Tekkesi.....	80
5. Hamamlar	80
5.1. Başhamam.....	81
5.2. Fenarî Hamamı.....	81
5.3. Seki Hamamı	81
5.4. Süleyman Bey Hamamı	82
6. Muvakkithane	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	90

KISALTMALAR

<i>age.</i>	Adı geçen eser.
<i>agm.</i>	Adı geçen makale.
<i>Ans.</i>	Ansiklopedi.
<i>Bkz.</i>	Bakınız.
<i>C.</i>	Cilt.
<i>H.</i>	Hicri.
<i>İA.</i>	İslam Ansiklopedisi.
<i>KVS.</i>	Konya Vilâyet Salnâmesi.
<i>KKS.</i>	Karaman Kadı Sicilleri.
<i>M.</i>	Miladi.
<i>s.</i>	Sayfa.
<i>S.</i>	Sayı.
<i>TDVİA.</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
<i>BOA.</i>	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
<i>Yay.</i>	Yayınları
<i>Mad.</i>	Madde
<i>Kom.</i>	Komisyon
<i>Terc.</i>	Tercüme
<i>Ed.</i>	Editör
<i>Kıs.</i>	Kısaltma
<i>Haz.</i>	Hazırlayan
<i>Çev.</i>	Çeviren
<i>VGM.</i>	Vakıflar Genel Müdürlüğü
<i>LHD.</i>	Lârende Hurufat Defterleri
<i>Ar.</i>	Arşiv
<i>Vr.</i>	Varak
<i>Eriş.</i>	Erişim

GİRİŞ

A. SÂLNÂME KAVRAMI VE VİLAYET SÂLNÂMELERİ

1. Sâlnâme Tarihçesi

Sâlnâmenin, Türkçe karşılığı yıllık demektir. Sâlnâme Farsçadan gelen iki sözcüğün birleşmesinden meydana gelmektedir. Sâlnâme, Farsça iki sözcüğün yani ‘yıl’ demek olan “sal” ve mektup, kitap demek olan “nâme” sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir.¹ Türkçeye Tanzimat’tan sonra girmiş olan bu sözcük, anlamı itibarıyla yıllık, belli konulara dayanarak bir senelik zamanı kapsayacak şekilde çıkarılan kitap, dergi olarak tanımlanabilir.² Diğer bir ifade ile Sâl-Nâme geçmiş yılların veya bir yılın bütün olaylarını her nevi icraatını, istatistik, ticaret, ziraat, sanayi, iktisat, tarih, fen ve biyografi bilgilerini özet halinde her sene tertip edilen ve yıldan yıla neşredilen eserlere denir.

Sâlnâmeler ilk kez Fransızlar tarafından ortaya çıkarılmış olup oradan bütün dünyaya yayılmıştır. Fransa’da Miller tarafından ilk annuaire (sâlnâme) 1793 yılında, L’annuaire de la Republiqaine adıyla Paris’te neşredilmiştir. Bunu takiben daha sonra Fransa’da çeşitli konularda Annuaire Politique, Annuaire Historique gibi daha birçok konuda sâlnâme türü eserler meydana getirilmeye başlanmıştır. Daha sonra başka milletler tarafından da bu eser türünün örnekleri verilmeye bağlanmıştır. O zaman şöyle söyleyebiliriz. Sâlnâme türünün ilk örnekleri Fransızlar tarafından başlatılmıştır. Çok çeşitli Sâlnâmeler oluşturulabilir. Sâlnâmeler devlet eliyle yapıldığı gibi özel kurumlar itibarıyla da hazırlanabilir. Bunlar devlet Sâlnâmeleri, askeri sâlnâmeler, bahrîye

¹Mehmed Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB Yayınları C. III ,İstanbul 1993, s.105.

²Mehmet Duman, **Osmanlı Sâlnâmeleri ve Nevsâlleri**, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, C. I, s.1.

sâlnâmeler, haricîye sâlnâmeler, ilmîye sâlnâmeler, maarif sâlnâmeler ve vilayet sâlnâmeler bu sâlnâme çeşitleri artırılabilir.³

Devlet tarafından resmi belgeler niteliğinde olan bu ‘‘Sâl-Nâme’’ler genel olarak devlet teşkilatı ve buraları işgal eden rical ve yüksek memur adları, memlekete dair bilgiler içermektedir. Başka bir ifade ile ‘‘Sal-Name’’ geçmiş yıllardaki önemli olayları özetleyen ve ait olduğu yılın kurumları, hal tercümeleri, gelir ve giderleri, ekonomik durum vs. gibi çeşitli konularda son durumu kısaca bildiren eserlerdir.⁴

Anadolu’da ilk kez Sâlnâmeler 19. yüzyıl ortalarında çıkarılmıştır. Sadrazam Reşit Paşa’nın teşviki ile Tarihçi Hayrullah Efendi, Ahmet Vefik Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa’nın ortak çalışmaları sonucu H.1263 (M.1847) yılında Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye adı ile yayınlanmıştır. Osmanlı Devletinde hemen hemen 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün vilayetler sâlnâmeleri yıl yıl çıkartmış. Bazı vilayetler iki yılda bir, bazıları ise arada bir çıkartarak tarihe ışık tutmuşlardır. Vilayetlerce ilk sâlnâme, H.1283 (M.1866) yılında yayınlanmıştır. En çok sâlnâme çıkaran vilayetler Bursa ve Selanik olmuştur. İlk vilayet sâlnâmesi, ‘‘Bosna Vilayeti Sâlnâmesi’’ H.1283 (M.1866), son vilayet sâlnâmesi ise 1338 (1920) yılı ‘‘Müstakil Bolu Sancağı Sâlnâmesi’’dir.⁵

Konya ‘‘Sâl-Nâme’’leri ilk baskısı H. 1285 (M.1868) başlamış, son baskısı ise hicri 1330 (miladi 1924) tarihlerinde neşredilmiştir. Birinci sayı Sultan Abdülaziz Han devrinde başlamıştır. Bununla beraber Konya Vilayeti ‘ne bağlı Karaman kazasına ait salnameler bu yıllar içinde kayıt altına alınarak neşredilmiştir⁶. Konya Sancağı içerisinde nefsi Konya, Akşehir, Karaman, Ilgın, Seydişehir, Ereğli, Mea Aşireti, Bozkır, Hadim, Mea Aşiret Hoyran Yalvaç vardır. Bunlardan birisi de Karaman kazası’dır. Karaman kazasının geçtiği sâlnâmelerde her yerin nahiyesi, kaymakamları, zabitan ve askerleri, müdürleri gibi önemli malumatlar sunulmuştur. Bu nedenle ‘‘sal-name’’lerin hepsi birer kaynak niteliğindedir.⁷

³ Mehmet Çanlı, ‘‘Sâlnâme’’, İslam Ansiklopedisi, MEB Yay. İstanbul 1980, C. X, s.134.

⁴ Mehmet Emin Yolalcı, **Türk Tarihinin Kaynakları**, Mert yayınları, Samsun, 2006, s.133.

⁵ Pakalın, a.g.e.,s.105.

⁶ Mehmet Eminoğlu, **Konya Vilayeti Salnameleri**, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2012, s.5.

⁷ Pakalın, a.g.e., s.106

2.Vilayet Sâlnâmeleri

Konumuz gereği daha çok vilayet sâlnâmelerini incelediğimiz için vilayet sâlnâmeleri hakkında kısaca bilgi vermek gerekir. Vilayet sâlnâmeleri devlet sâlnâmelerinden sonra en önemli sâlnâmelerdir. Devlet sâlnâmelerin faydası görülünce bu sâlnâmeler çıkarılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk çıkartılan vilayet sâlnâmesi H.1283 (M.1866) yılında neşredilen Bosna Vilâyeti Sâlnâmesidir. Osmanlı devletinde çıkartılan son sâlnâme Rumî 1337-38 (1921-22) Bolu Livası Sâlnâmesidir. Özellikle 1867'de Vilâyet Nizamnamesinin çıkarılmasından sonra vilâyet sâlnâmelerinde ciddi bir artış görülmüştür.⁸

Vilâyet sâlnâmelerinde, ait oldukları vilâyetin resmi ve özel bütün teşkilat ve kurumlarından bahsedildiği gibi bu müesseselerin başında bulunanlar hakkında bilgi verildikten sonra, vilâyetin tarihi, sanat eserleri yine vilâyetin tarımı, ticareti, üretim maddeleri, madenleri ve insanların geçim kaynakları, nüfus bilgileri ayrıca coğrafi özellikleri ile vilâyetin bulunduğu konumdan bahsedilmiştir.⁹

Vilayet sâlnâmelerinde vilâyetin idarî yapısı ile kurum ve bu kurumlarda görevli kişiler ile rütbeleri, vilâyetin idarî birimleri ve bağlı sancaklarda mevcut nüfus, eğitim durumu ve yapısı, ziraat, hayvancılık, üretim, maden ve ormanları gibi hayatın her alanı ile ilgili önemli bilgiler içermişlerdir. Yine vilâyet dâhilinde mevcut yollar ve bu yolların durumu, vilâyet merkezinin sancak ve kaza merkezlerine olan bağlantıları ile aralarındaki mesafe, demir yolları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.¹⁰

Ayrıca Vilâyet sâlnâmelerinde vilâyette bulunan göl, akarsu ve şehirlere sağlanan içme suyu, vilâyet dâhilinde bulunan ılıca-kaplıca, maden suyu gibi daha pek çok konuda geniş bilgiler ile kaza ve sancak merkezlerinin büyüklükleri, mahalleleri ve buralarda yer alan eski eserler ile vilâyetin tarihçesi hakkında da bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Bunun, yanı sıra vilâyet sâlnâmeleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki yerel yönetiminin nasıl olduğu, yani idarî yapı hakkında birinci elden kaynaklar durumundadır. Bu sâlnâmeler o şehrin geçmiş tarihine bu yönüyle ışık

⁸ Duman, a.g.e., s.5.

⁹ Mithat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986, s. 299.

¹⁰ Sertoğlu, a.g.e., s.299

tutmaktadır. Ayrıca Vilayet sâlnâmeleri şehir tarihçilerinin çok başvurduğu kaynaklar olarak önemli bir yere sahiptir.¹¹.

B. KARAMAN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. Şehrin Menşei

Şehre ilk önce ne zaman, kimlerin yerleştiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Fakat kalenin üzerinde oturduğu tepenin muhtemelen bir Neolitik dönem höyüğü olması, Hititler döneminde bu bölgede Lârende adına benzeyen Lalanda veya Lanta adında bir yerleşim yerinin olması, burada insanların MÖ 8000'den beri¹² yaşadığını göstermektedir. Şehir, Hititlerden sonra MÖ VII. yüzyılda Frigyalılar, VI. Yüzyılda Lidyalılar, V. yüzyıl sonlarında Perslerin egemenliğine girmişti.¹³ Perslerden sonra Roma ve MS 395'ten itibaren de Bizans İmparatorluğunun topraklarına katılan Karaman, bu dönemde Hristiyanlığın önemli bir merkezi olmuştur.¹⁴

Anadolu'da özellikle büyük şehirlerin adlarının oldukça eskiye dayanan geçmişleri vardır. Konya gibi tarihî bir kent olan Karaman şehrinin eski adı olan Lârende de bunlardan biridir. Bazı araştırmacılar, Karaman şehrinin Hitit şehirlerinden "Lanta" ile bazıları da "Lalanta" ile aynı şehir olduğunu savunur. Bazı araştırmacılara göre ise Laranta isimli bir merkez de vardır. Bu görüşe göre Laranta, Hitit tabletlerinde de geçmektedir. Laranta adının, Karaman'ın klasik dönem adı olan ve Türk döneminde inceleyerek, Lârende halini alan Laranda ile çok yakın olması, Lârende'nin Hitit döneminde Laranta adıyla var olduğu fikrini uyandırmaktadır. O halde Lârende adı, Hitit döneminden XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmıştır.¹⁵ Selçukluların idaresine girmesinden sonra Lârende adı ile bilinen şehir, Karamanoğulları döneminde

¹¹ Sertoğlu, a.g.e., s.299.

¹² G. F. del Monte-J. Tischler, *Die Ortsund Gewässernamen der hethitischen Texte*, Wiesbaden, 1978, s.240.

¹³ Veli Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar*, İstanbul 2003, s. 282.

¹⁴ Metin Tuncel, "Karaman", *DİA*, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 444.

¹⁵ Monte-Tischler, a.g.e.,s. 444

de aynı adla anılmıştır.¹⁶ Osmanlı döneminde ise Lârende adının yanında Karamanoğulları'na izafeten Karaman adı da kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷

Tarihçi Kramers, şehrin Osmanlı'ya geçişinden sonra adının Karaman olmakla birlikte resmî işlemlerde Lârende adının kullanılmaya devam edildiğini yazmaktadır.¹⁸ Tarihçi Gümüüşçü ise XIV, XV, XVI, XVII ve XVIII. Yüzyıllarda yazılan belgelerde şehrin adının hep Lârende olarak geçtiğini ileri sürmektedir.¹⁹ Ele alınan XVIII. yüzyılda Lârende adının yanında Karaman adı da yaygın olarak kullanılmıştır. Bununla ilgili çok sayıda belge mevcuttur.²⁰

Karaman ve Lârende ismi beraberde kullanılmıştır. Bir belgede “Konya Karamanı”.²¹ Başka bir belgede ise “Lârende nam-ı diğer Karaman” ’şehir merkezi için bazen “nefs-i Karaman”²² denirken bazen “nefs-i Lârende”²³ H.1033 (1623/1624) yılında yazılan bir belgede ise şehirden “Mahiye-i Lârende” diye söz edilmiştir.²⁴ Bu isimlerin her ikisinin de kullanılması resmi yazışmalarda veya halkın konuşmasında bir problem olmamıştır. Lârende ve Karaman ismi beraber kullanılmış daha sonra Cumhuriyet döneminde Lârende ismi Karaman olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁵

¹⁶Şikârı, **Karamannâme**, Yay. Haz: Metin SÖZEN&Necdet SAKAOĞLU, İstanbul 2005, s.75, 82, 99, 100, 101, 108, 115.

¹⁷Metin Tuncel, “Karaman”, **DİA**, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 445.

¹⁸J. H. Kramers, “Karaman”, **DİA**, İstanbul 1955, C.VI, s. 309-310.

¹⁹Osman Gümüüşçü, **XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus**, Ankara 2001, s. 2.

²⁰Karaman Kadı Sicilleri (KKS), No: 284, s. 8/1; No: 284, s. 17/2

²¹Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Maarif, No: 5007.

²²BOA, Cevdet Hariciye, No: 1186, İbnülemin Adliye, No: 336; KKS, No: 282, s. 46/6; No: 284, s.44/3; No: 286, s. 22/2; No: 286, s. 26/4; No: 286, s. 35/3; No:332, s. 49/3.

²³KKS, No: 282, s. 123/3; No: 284, s. 8/4; No: 285, s. 206/4; No:298, s. 8/2.

²⁴KKS, No: 289, s. 4/1. 1264 (1847/1848) tarihli Devlet Salnamesi'ndeLârende adı kullanılmışken (1264 Tarihli Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, s. 155), 1281 (1864/1865) tarihli Devlet Salnamesinde Lârende nam-ı diğer Karaman (1864 Tarihli Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Defa: 19, s. 175), 1867 yılında kabul edilen “Vilayet Nizamnamesinin uygulanmasından sonra ise resmen Karaman adı kullanılmaya başlanmıştır (1285Tarihli Konya Vilâyeti Salnamesi, s. 20). 1920’lerde ise sadece Düyun-ı Umumî Dairesi ve Nüfus Memurluğu hariç genel olarak halk da hükümet de Karaman adını kullanmaktaydı. H. Hüseyin Sapançalı, Karaman Ahval-i ictimaiyye, Coğrafiye ve Tarihiyyesi, Birinci Kitap, Yay: İbrahim Güler, Ankara 1993, s. 62). Karaman adının resmen kabul edildiği 1867’den sonra da karışıklığın devam etmesi, eski alışkanlığın devam ettiğini göstermektedir.

²⁵KKS, No: 282, s. 123/3; No: 284, s. 8/4; No: 285, s. 206/4; No:298, s. 8/2.

2. Coğrafi Yapısı

Karaman, Konya havzasının güneydoğusunda denizden 1038 m yükseklikte, Toros dağlarını Sertavul Geçidi'nden aşan ve Akdeniz kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayan tarihî ticaret yolunun üzerindedir. Karaman şehrinin bulunduğu konum, onu önemli bir merkez haline getirmiştir. Eski tarihlerde şehir Ereğli'yi Konya'ya bağlayan yol ile Silifke ve Mut'u Konya'ya bağlayan yolun kesişme yerindeydi. Karamanoğulları döneminde Silifke, beyliğin denize açılan kapısı olduğu için Karaman özel bir öneme sahiptir. Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları ve başlangıçta Osmanlıların da kullandığı Konya-Ereğli Hattı, Karaman üzerinden geçiyordu. Ama zamanla meydana gelen gelişmeler ve özellikle güvenlik kaygılarından sonra, Konya-Karaman-Ereğli hattı Karapınar Kasabası'nın 1559–1562 yılları arasında kurulmasından sonra daha kısa olan Konya- Karapınar-Ereğli güzergâhına kaydı.²⁶

XVIII. yüzyılda İstanbul'dan Karaman kadısına yazılan birçok fermanda Kıbrıs'tan gelip İstanbul'a geçen görevlilere yardım edilmesi, taşınan vergi gelirlerinin korunması konularındaki emirler, şehrin bu stratejik önemini göstermektedir. Konunun daha net anlaşılması için bu belgelerden biri örnek olarak aşağıda verilmiştir:

“Sûret-İ Fermân Der Hakk-I Kıbrıs

Kıbrıs'tan âsitâne-i sa'âdete gelinceye kadar yol üzerinde olan kadılara, kethüdâ yerlerine, yeniçeri serdârlarına, â'yân-ı vilâyet, yerlerine; Kıbrıs'tan âsitâne-i sa'âdetime gelicek mîrî hazîne, yol üzerinde hanginizin taht-ı kazâsına dâhil olur ise müemmen ve mahfûz yerlere kondurulup gecelerde ve gündüzlerde bekletdirilüb ve yollarda yanına kifâyet mikdârı âdem tahsîsidilüb bu bahâne ile reâyâ fukarasından celb-i mâldan be-gâyet ihtirâz”.²⁷

²⁶Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Yusuf Küçükdağ, **Karapınar Sultan Selim Külliyesi**, Konya 1997; aynı yazar, “Karapınar Kasabası'nın Kurulması ve iskân Durumu”, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılısının 80. Yıldönümü Karapınar Sempozyumu. (Karapınar, 26–27 Ekim 2000), Ed: Yusuf Küçükdağ, Konya 2001, s. 7–18; Osman Gümüşçü-Mutlu Yılmaz, “Ulaşım Sartlarının Ortaya Çıkardığı Şehir: Karapınar'ın Kuruluş Öyküsü”, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılısının 80. Yıldönümü Karapınar Sempozyumu. (Karapınar, 26–27 Ekim 2000), Ed: Yusuf Küçükdağ, Konya 2001, s. 53–68.

²⁷Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s. 1.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ait olan vilâyet sâlnâmelerinde umumiyetle Karaman kazası, Konya vilayetine bağlı bir kaza idi. Coğrafi faktörlerde kısa sürede fazla bir değişme olmadığından Karaman'ın coğrafi yapısı aşağı yukarı bütün dönemlerde aynıdır. Kaynaklarda coğrafi şartlar hemen hemen birbirlerinin aynısıdır. Karaman kazası büyük bir ova şeklinde Karadağ ve Aladağlar ile çevrili bir yerdir. Osmanlı sâlnâmelerine baktığımızda ise Karaman'ın coğrafi yapısında 17. 18. yüzyıllarda ne ise bu yüzyılda da aynı şekildedir. Karaman kazasının güneyinde bulunan Toros dağına Aladağ derler. Kuzeyinde ise Karadağ vardır. Kireçli toprağı umumiyetle dağdan inen seller mükemmelen sulandığından bol mahsul verir. Karaman kazasının üç saatlik mesafesinde Karadağ olup, burada antik eserler çoktur. Günümüzde tarihi bir müze şeklinde olup bin bir (1001) kiliseler adı altında tarihe tanıklık eden eser ve yapılar mevcuttur.²⁸

Karaman kazası coğrafi konumu sâlnâmelerde yerini bulmuştur. Sâlnâmelerde H.1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300 yıllarında Karaman kazasının coğrafyası hakkında bilgi verilmiş. Genel olarak sâlnâmelerde ve asıl olarak H.1300 yılı sâlnâmesinde Karaman kazası Konya'nın şarkı cenubundadır. Bu kaza konum yönüyle insanı ferahlatan bir yer üzerinde kurulmuş olup arazisi gayet basit ve dört bir tarafında birçok meralara vardır.²⁹

Karaman kazasını şark ciheti tamamen ova olup, garp tarafında ise üç saatlik mezrası olup ve her arazisinden çok miktarda mahsul toplanır. Kazanın üç saatlik ilerisinden geçen Göksu nehrinin kaynağı ise Aladağlardan gelmektedir. Bu nehrin Konya tarafına kadar olan yeri de tamamen ova şeklindedir. Yine kazanın güney tarafında İçel sancağı yönünde yükselen dereli tepeli araziler olup sekiz saatlik mesafede pınarlardan meydana gelen değirmenler vardır. Bu pınarlar kuzeye doğru gider ve oradaki arazileri sular. Yine Karaman ve İbrala ırmakları kazanın güneybatı ve doğu taraflarını beş altı saat mesafedeki arazileri sulayarak kazaya gelir. Buralarda da bağ bahçeler çoktur.³⁰

²⁸ Tuğlacı, a.g.e., s.30.

²⁹ Mehmet Eminoğlu, **Konya Vilayeti Salnameleri**, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2012, C. XVI, s.70.

³⁰ Eminoğlu, a.g.e., C. XVI, s.70.

Osmanlı devri yolları, İstanbul merkez olmak üzere Anadolu ve Rumeli’de sağ, sol ve orta kol halinde uzanırdı. Bunlar tali yollarla birbirine bağlanmıştı. Anadolu’da sağ kol, Üsküdar-Gebze-Eskişehir-Akşehir-Konya-Adana-Antakya yolu ile Halep ve Şam güzergâhını takip eden hac yoluydu. Bir yol da Bursa- Kütahya, Konya-Karaman-Adana -İskenderun-Halep-Sam-Medine-Mekke güzergâhı idi.³¹

3. Karamanoğulları Beyliği Döneminde Karaman

Karaman, VII. ve IX. yüzyıllarda iki kez Arap ordularının hücumuna uğramıştır. Türklerin Anadolu’ya girişlerinden sonra Selçukluların ve Danişmentlerin eline geçmiş, II. Kılıçaslan (1156–1192) döneminde, 1165 yılında Anadolu Selçuklu topraklarına dâhil olmuştur. III. Haçlı Seferi sırasında kısa bir süre Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa tarafından işgal edildikten sonra 1210’da Hospitalier tarikatına mensup şövalyeler ve daha sonra da bu tarikat mensuplarının isteği ile Kilikya Ermeni Kralı II. Leone tarafından alınmıştır. Ancak II. Leon, şehri 1216’da Selçuklu Sultanı İzzettin I. Keykavus’a terk etmek zorunda kalmıştır. XIII. yüzyılda Moğol istilasına uğrayan şehir³² özellikle Anadolu Selçukluların eline geçtikten sonra hızla İslamlaşmış Türkleşmiştir. Konya’dan önce Karaman’a yerleşen Mevlânâ ailesi, burada Türk kültürünün kökleşmesine öncülük etmiştir.³³

Anadolu Selçukluları dağıldıktan sonra Anadolu’da kurulan çok sayıda Türk beyliğinden biri olan Karamanoğulları Beyliği, Osmanlılar hariç en uzun yaşayan ve en güçlü olan beyliktir. Karaman aşiretinin 1228 yılında Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat (1221–1237) tarafından Ermenek ve civarındaki Kamış denen bölgeye yerleştirildiği anlaşılmaktadır.³⁴ Tarihçi Nejat Kaymaz, Karaman aşiretinin hangi Oğuz boyuna ait olduğunun net olarak bilinmediğini yazmıştır.³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Salur veya Afşar boylarına ait olduklarına dair iki rivayetten bahseder.³⁶ Karaman ve çevresinde Afşar köylerinin bulunması onun bu görüşünü doğrulamaktadır.³⁷ Karamanoğulları Beyliği, 1256 yılında Selçuklu Devleti’nin II. İzzettin Keykavus

³¹ Uysal, a.g.e.,s.22.

³² Tuncel, a.g.e., s. 444.

³³ Şikârî, a.g.e., s. 16.

³⁴ M. C. Şehabettin Tekindağ, “Karamanlı”, DİA, C. VI, İstanbul 1955, s. 316.

³⁵ Nejat Kaymaz, *PervâneMu’înü’l-dîn Süleyman*, Ankara 1970, s. 99.

³⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, İstanbul 1995, s. 43.

³⁷ Yusuf Küçükdağ, “Armutlu”, Konya 1996, s. 72.

(1246–1260) ile IV. Kılıçaslan (1249 1265) arasındaki taht mücadeleleri sırasında, Karaman Bey (H.1255–1263) tarafından kurulmuştur. Karaman Bey’in babası Nuri Sofî, dedesi ise Sadettin Bey’dir. Kuruluşundan Osmanlı topraklarına katıldığı zamana kadar on sekiz bey tarafından yönetilmiştir.³⁸

Karaman, 14 şehri ve 150 kalesi olan beyliğin idare merkezi olan Ermenek’ten sonra beyliğin en büyük şehri idi. Ermenek’ten başka Karaman ve Konya kısa süre sonra da Niğde ve Silifke beyliğin merkezi olmuştur.³⁹O tarihlerde Anadolu Selçuklularının resmi dili Arapça, edebiyat dili Farsça idi. Yönetenlerle yönetilenler arasında dil konusunda büyük farklılıklar meydana gelmişti. Dil farkı büyük reaksiyonlar doğurdu. Hacı Bektaş Veli, Tapduk Emre, Yunus Emre, Âşık Paşa, Sarı Saltuk ve Karamanoğlu Mehmet Bey başta olmak üzere daha birçok kültür tarihinin büyük simaları Türk kültür ve medeniyetinin yok edilme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını görerek, siyasi ve kültürel taarruza geçmişlerdir.⁴⁰

Karamanoğlu Mehmet Bey, 13 Mayıs 1277 yılında yayınladığı bir fermanla Türkçe resmi dil olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bu fermanla “*Bu günden sonra hiç kimse sarayda, divanda, meclislerde ve seyranda Türk dilinden başka dil kullanmaya*” diyerek Türkçe ’den başka konuşulan ve yazılan dilleri yasaklamıştır.⁴¹

Karaman, Karamanoğulları döneminde büyük önem kazanmıştır. Konya’dan önce bu beyliğe başkentlik yapmış, daha sonra hanedana mensup birçok bey burada oturmuştur. İleride değinileceği üzere bu dönemde şehre yeni anıtsal binalar yapılmış, yapım tarihi eski olan kale tahkim edilmiş böylece önemli bir kültür ve bilim merkezi haline getirilmiştir.⁴²

4. Osmanlı - Karaman İlişkileri

İlk Osmanlı-Karaman ilişkileri, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey (1361–1398) zamanında olmuştur. Alâeddin Ali Bey, Orhan Bey zamanında Osmanlı’ya yardım için

³⁸Şikârî, *Karamannâme*, s. 20.

³⁹ Zerrin Günel Öden, “*Karamanoğulları Beyliği*”, *Türkler*, C. VI, Ankara 1992, s. 761.

⁴⁰ G. Öden, age, s.761

⁴¹ G. Öden, age, s.444

⁴²Kramers, a.g.e., s. 310.

bir müfreze göndermiştir.⁴³ Daha sonra da I. Murat'ın (1359–1389) kızı Melek Hatun ile evlenmiştir.⁴⁴ İki hanedan arasındaki ikinci kız alışverişi Fatih (1451–1481) döneminde olmuş; Fatih, Karamanoğlu İbrahim Bey'in (1423–1464) kızı ile evlenmiştir.⁴⁵ Karamanlılarla Osmanlılar arasında bazı dönemlerde iyi ilişkiler kurulmuşsa da sık sık savaşlar olmuştur. Bunlardan ilki, Karamanoğlu Alâeddin Bey (1361-1398) ile I. Murat (1359 – 1389) arasında 1387 yılında yapılan savaştır. 1397'de Yıldırım Bayezid (1389–1402) tarafından alınan Karaman, 1402 yılındaki Ankara Savaşından sonra yeniden Karamanoğulları'na geçmiştir. 1419'da şehir bu defa Memlükler tarafından ele geçirilmiş ama İbrahim Bey (1423-1464) Osmanlıların yardımıyla şehre tekrar hâkim olmuştur. Memlukler 1424 ve 1456 yıllarında Karaman'a tekrar saldırmışlarsa da ele geçirememişlerdir.⁴⁶

1468'de Karamanoğulları'nın üzerine yürüyen Fatih, Konya'ya girmiş, bu sırada Karamanlı Pir Ahmet Karaman'a çekilmiş ve mücadelesini buradan sürdürmüştür. İki yıl sonra Karamanoğlu Kasım Bey (1472– 1483), Ankara civarına kadar ilerleyince Osmanlı ordusu 1471 ilkbahar ayında Veziriazam İshak Paşa komutasında Karaman'ı kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır.⁴⁷

Osmanlı-Karamanoğulları ilişkileri, yaklaşık bir buçuk yüzyıl sürmüştür. Beyliğin toprakları ile birlikte sonuçta Anadolu tamamen Osmanlılar tarafından ele geçirilmiştir. Bu arada defalarca kardeşkanı dökülmüş şehir merkezi ve çevresi çok zarar görmüştür.⁴⁸ Savaş gibi zorunlu nedenlerle Osmanlı döneminde bu bölgeden göçler olmuş bu yüzden demografik yapıda değişiklikler meydana gelmiştir.⁴⁹

⁴³ M. C. Şehabettin Tekindağ, “**Karamanlı**”, DİA, C. VI, İstanbul 1955, s. 321.

⁴⁴ Uzunçarşılı, a.g.e .s. 46.

⁴⁵ M. C. Şehabettin Tekindağ, **Son Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri Hakkında Araştırmalar**, İstanbul 1963, C. XIII s. 45.

⁴⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 46.

⁴⁷ Tuncel, a.g.e., s. 445.

⁴⁸ Gümüüşçü, a.g.e., s. 41, 46.

⁴⁹ Ahmet Cengiz, “**XVIII. Yüzyılda Larende (Karaman) Şehrin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı**”, yayınlanmamış doktora tezi, Konya 2008, s.15.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. SÂLNÂMELERE GÖRE İDARİ, EKONOMİK, SOSYAL, EĞİTİM VE KÜLTÜREL DURUM

1. Kaza Yönetimi

XIX. yüzyılla birlikte Osmanlı taşra idaresindeki düzensizliklerin giderilmesi için ciddi çabalar sarf edilmiş, ancak sorunlar tümüyle giderilememiştir. Bu nedenle Osmanlı taşra teşkilâtında daha köklü bir yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1864 ve 1871 vilayet nizamnameleriyle bu ihtiyaca cevap verilmeye çalışılmıştır. Genel olarak Osmanlı bürokrasisi hantal ve etkisizdi. Yargıda, maliyede ve taşra yönetiminde liyakatsizlik ve suiistimaller ayaklanmaları kışkırtıyordu. Bunların üstesinden gelebilmek için taşra yönetiminin tekrar ele alınarak merkezle olan bağlarını kuvvetlendirmek ve böylece genel idareyi etkin ve dinamik bir hale getirmek gerekiyordu. Tanzimat ve Islahat reformlarının özellikle taşrada sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi buna bağlıydı. İşte bu gibi sıkıntılardan çıkabilmek için bir düzene idari teşkilatta yeni düzenlemeler getirildi.⁵⁰

Osmanlı devlet adamları taşra yönetiminde reformun kaçınılmaz bir hal aldığını görerek 1863 yılı sonlarında yeni bir nizamname hazırlamak üzere harekete geçtiler. Bunun için Fuat Paşa'nın nezaretinde Mithat Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa'nın da katıldıkları bir komisyon teşkil edildi.⁵¹ Komisyonun çalışmaları neticesinde ortaya çıkan nizamname, yeni teşkil edilmiş olan Tuna Vilayeti' ne münhasıran 8 Kasım 1864'te resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe sokuldu. Tarihe "Tuna Vilayeti Nizamnamesi" olarak geçen bu nizamname aslında bütün imparatorlukta uygulanmak

⁵⁰ Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma" Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C. II, 2000, s.32.

⁵¹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, TTK , Ankara, 1995, s. 55.

amacıyla hazırlanmıştı. 1864 Tuna Vilayet Nizamnamesiyle eyaletler kaldırılarak, yerine livalardan oluşan vilayet üniteleri kuruluyordu. Nizamname, büyük ölçüde Fransa taşra yönetim sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştı. Bu, cumhuriyetle idare edilen bir ülkeyi taklit etmekten öte Fransa'nın merkezîyetçiliğinin taşra reformlarına uygun gelmesinden kaynaklanmaktaydı. Tuna Vilayeti'nde uygulanan nizamnamenin olumlu ve başarılı sonuçlar vermesi, yeni teşkilatlanmanın imparatorluğun diğer bölgelerine de teşmil edilmesine vesile olmuştur. Nitekim 1865 yılından itibaren Rumeli'de, Anadolu'da ve Arabistan'da yeni vilayetler kurulmaya başlanmıştır. 1867 yılında çıkarılan Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi ile yeni taşra örgütlenmesi bütün imparatorluğu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1864 Nizamnamesi, 22 Ocak 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesine kadar yürürlükte kalmıştır. 1871 Nizamnamesi ise 1913 yılında çıkarılan geçici kanuna kadar geçerliliğini korumuştur.⁵²

1871 Nizamnamesi, idare tarihimiz açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nizamname, çağdaş biçimde bir yerel yönetim mekanizmasının gelişmesinde, sivil bürokrasinin rolünün başkent dışındaki idari mevkilere yayılmasında ve halkın siyasi ve bürokratik süreçlere katılımının artmasında bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır.⁵³ 1871 Nizamnamesiyle Osmanlı Devleti idarî bakımdan 27 vilâyet ve 123 sancağa bölünmüştü. Rumeli'de; 10 vilayet ve 44 sancak, Anadolu'da; 16 vilayet ve 74 sancak, Afrika'da ise, 1 vilayet ve 5 sancak yeni düzene göre örgütlenmiştir. Yeni düzenlemeye göre, eyaletlerin adı değişerek vilayet oluyor ve sınırları daraltılarak yeni vilayet örgütü ortaya çıkıyordu. Vilayetler livalara, livalar kazalara ve kazalar da nahiye ve köylere ayrılmaktaydı.⁵⁴

Bütün bu idarî birimlerin en üst amiri valiydi. Bu yapıda her alt birim bir üste karşı sorumlu tutulmuştur. Böylece idarî birimler arasında dikey bir hiyerarşi kurulmuş oluyordu. Vali mülkiye, maliye, eğitim, bayındırlık ve güvenlik işleriyle cezaî ve hukukî işlerin icrasından sorumluydu. Valinin yokluğunda vali muavini, onun yokluğu halinde de merkez vilayet memurlarından valinin uygun gördüğü birisi valiye vekâlet edecekti. Bu bakımdan valilerin Tanzimat sonrası döneme göre, siyasî, malî ve güvenlik

⁵²İlber Ortaylı, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, Hil Yayın, İstanbul, 1992, s. 61.

⁵³Carter Findley, **Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Babıali (1789-1922)**, Çev. Latif Boyacı & İzzet Akyol, İz yayıncılık, İstanbul, 1994, s.155.

⁵⁴Ziya Enver Karal, **Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, T.T.K., Ankara, 1998, s.158.

hususlarındaki yetkileri artırılmış oluyordu. Valinin öncelikli vazifesi, kanun ve tüzüklerin işleyişine nezâret etmektir. Ayrıca devlet merkezinden gelen emir ve kararnameleri uygulamak, mutasarrıflar ile vilayet dâhilindeki tüm memurları doğrudan ve alt birimlerdeki diğer memurları da amirleri aracılığıyla denetlemek ve bu konuda gerekli tedbirleri almaktır. Vali, mülkiye memurlarından seçilip atamaları vilayetlere bırakılan memurları, kendilerine mahsus nizamnâmeğe göre seçerdi. Nahiye meclislerinin toplantı vakitlerini de vali belirliyordu. Bu meclislerden çıkan kararlar, liva mutasarrıfları vasıtasıyla valiye iletilir, o da kendi salâhiyetindeki konuları onaylar, yetkisini aşan durumlarda konuyu Bâbîâlî'ye sevk ederdi.⁵⁵

Bu yapı aynı şekilde liva ve kazalarda da geçerliydi. Livada mutasarrıfın kazada kaymakamın maiyetinde memurlar vardı. Bu memurlar mülki amirlerine sorumlu oldukları gibi bir üst birimde görev yapan amirleri tarafından denetleniyorlardı. Örneğin livadaki muhasebecinin defterdara karşı sorumlulukları vardı. Bu şekilde taşra içerisinde kurulan ve merkeze kadar uzanan bürokratik ağ idari yazışmaları ve iletişimi hızlandırdığı gibi merkezin taşra üzerindeki denetimini de pekiştiriyordu. Bu kadar genel bilgidan sonra bu bilgilere paralel olarak kazaların idari teşkilatından da bilgi vermek gerekir. Buna göre kazalarda kaymakam, nahiye müdürü, muhtar, naip, yazı işleri müdürü, emlak ve nüfus memurları, kaza idare meclisleri, dava meclisleri, bidayet meclisleri ve bunun yanında idare mekanizması içindeki hazırın memurlar vardır. Şimdi kısaca bunları açıklayalım.⁵⁶

1.1. Kaymakam ve Kaza İdare Meclisleri

1871 Kanun Nizamnamesine göre Livanın bir alt yönetim birimi olan kazanın mülki amiri kaymakamdır. Kaymakam, kazada idari, mali ve güvenliğe dair konulardan sorumlu tutulmuştur. Devlet tarafından atanması öngörülen kaymakamın birinci derece amiri liva mutasarrıfıdır. Kaymakam devlet, vilayet ve liva yönetimince verilen emirleri yerine getirecek, kaza dâhilindeki devlet gelirlerini tahsil edilerek liva merkezine

⁵⁵ Gençoğlu, a.g.e., s.37.

⁵⁶ Gençoğlu, a.g.e., s.37.

gönderecek ve gerekli masrafları yapacaktır. Kazalarda hesap ve yazı işlerine bakmak üzere duruma göre bir veya iki kaza kâtibinin istihdamı öngörülmüştür.⁵⁷

Kazalarda da kaymakamın başkanlığında bir idare meclisi oluşturulmuştur. Merkez kaza hâkimi, müftü, gayrimüslim cemaatlerin ruhani reisleri ve kaza kâtibi bu meclislerin doğal üyeleri sayılmıştır. Ayrıca kaza meclislerine Müslim ve gayrimüslim üç aza seçilmiştir.⁵⁸

Kaza idare meclisleri Nizamnamenin 92-99. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre kaza idare meclislerinin görevleri şu şekilde sayılmıştır:⁵⁹

- Kazaların gelir-giderlerini incelemek,
- Kamu yararına ait sandıkların muhasebesini izlemek,
- Kamuya ait taşınır ve taşınmaz malları idare etmek ve korumak,
- Liva idare meclisi kararıyla tarh olunacak vergilerin mahalle ve köylere taksimini yapmak,
- Kamu sağlığına ait tedbirleri almak,
- Özel hükümleri çerçevesinde memurları yargılamak,
- Köy ve nahiyeler arası yol yapımını görüşmek,
- Devlete ait tüm sözleşmeler, satın almalar, satma ve harcamaları nizamlara, resmi emirlere ve kaymakamların iznine göre takibini yapmak; kaymakamın İzni dışında olanları liva idare meclisine göndermek. Kaza idare meclisi, kararlarını bir mazbata ile kaymakama takdim edecektir.

Aşağıda H. 1285-1300 (M.1868-1883) yılları arasında Karaman kazasındaki görevli kaymakam ve naip isimleri şöyledir:

⁵⁷Nazım Kartal, “İl Özel idarelerinin Yeniden Yapılandırılması Uygulama aşaması Üzerine Bir Çözümleme”(Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s.56.

⁵⁸1864 Vilayet Nizamnamesinde kaza idare meclisi iki maddede gereksiz bir tekrara başvurulmuş kafa karışıklığı yaratacak şekilde düzenlenmiştir. 46 ve 47 maddelerdeki bu karışıklık Tuna Vilayet Nizamnamesinde giderilmiş ve bu konu tek madde (50. madde) ile ele alınmıştır.

⁵⁹Kartal, a.g.e., s. 56.

Tablo 1.

H. 1285 M.1868, H.1300 M.1883 YILLARI ARASINDA KARAMAN KAZASINDAKİ GÖREVLİ KAYMAKAM VE NAİP İSİMLERİ		
YIL	KAYMAKAM	NAİP
H. 1285(M.1868)	Hacı Mustafa Efendi	Abdulgaffar Efendi
H. 1286 (M.1869)	Mustafa Ağa	Tahir Efendi
H. 1287 (M.1870)	Selim Efendi	Tahir Efendi
H. 1288 (M.1871)	Abdullah Ağa	Ali Rıza Efendi
H. 1289 (M.1872)	Hasan Efendi	Ali Rıza Efendi
H. 1290 (M.1873)	Abdullah Ağa	Fahreddin Efendi
H. 1291 (M.1874)	Bahri Efendi	Fahreddin Efendi
H. 1292 (M.1875)	Bahri Efendi	Ali Efendi
H. 1293 (M.1876)	Ali Şükrü Efendi	Numan Nafi Efendi
H. 1294 (M.1877)	Osman Hicabi	Numan Nafi Efendi
H. 1295 (M.1878)	Mustafa Efendi (kaymakam vekili)	Mehmet Hamdi Efendi
H. 1296 (M.1879)	Mehmet Celaledin Efendi	Mehmet Hamdi Efendi
H. 1297 (M.1880)		
H. 1298 (M.1881)	Said Bey	Mehmet Kamil Efendi
H. 1299 (M.1882)	İsmail Hakkı Efendi	Ahmet Hilmi Efendi
H. 1300 (M.1883)	İsmail Hakkı Efendi	Ahmet Hilmi Efendi

Görüldüğü gibi, M.1868-1883 arasında 13 kaymakamın, görev yaptığı anlaşılmaktadır. Buna göre hemen hemen her yıl yeni bir kaymakam atanmıştır. İncelediğimiz salnamelerde H. 1297 (M.1880) yılında kaymakam ve naip vardır; ancak salname incelemesi olmamıştır. Bununla beraber H. 1295 (M.1878) yılında kaymakam atanmamış; yerine kaymakam vekili Mustafa Efendi vekaleten bakmıştır. Bununla beraber bazı yıllar kaymakam iki yıl görevde kalmıştır. H. 1291 (M.1874), H. 1292 (M.1875) yıllarında kaymakam Bahri Efendi olmuştur. Yine H. 1299 (M.1882), H.1300 (M.1883) yılında kaymakam İsmail Hakkı Efendi olmuştur. Her ne kadar bazı yıllar aynı isimler kaymakam olarak gözüксе de isim benzerliği de olabilir. H. 1288 (M.1871) yılında Abdullah Ağa kaymakam olmuş; aynı isimde yine iki yıl sonrada kaymakam Abdullah Ağa olmuştur. Bu kaymakamlar aynı kişiler olabileceği gibi isim benzerliklerinden farklı kişilerde olabilir.

Naiplere gelince M.1868-1883 arasında 8 naip görevlendirilmiştir. Ancak görevde bulunan naiplerde daha az değişiklik olmuştur. Tahir Efendi, Fahreddin Efendi, Numan Nafi Efendi, Mehmet Hamdi Efendi, Ahmet Hilmi Efendi ikişer yıl aynı görevde kalmışlardır. Diğer yıllarda ise göreve atananlar birer yıl görevde kalmıştır.⁶⁰

1.2. Nahiye Müdürü, Nahiye meclisi

1864 Nizamnamesi, “nahiye için birkaç köyün toplanmasıyla meydana gelen yerleşim yerleri, kaza olmayıp, kazalara ilhak edilerek nahiye itibar olunacaktır.” demektedir. Ancak bundan başka yönetimiyle ilgili hiçbir malumat yer almamaktadır. Nahiye yönetimini, etraflı bir biçimde düzenleyen ve taşra idaresinin bir birimi haline getiren 1871 Nizamnamesidir. Buna göre nahiye dairesine girecek köy ve çiftliklerde en az 500 erkek nüfus olması gerekmektedir.

Her nahiyenin bir müdürü ve bir nahiye meclisi vardır. Nahiye müdürünü vali tayin eder ve Dâhiliye Nezareti onaylar. Müdür olabilmek için bazı şartlar aranmaktadır. Bunlar, bulunduğu nahiyenin sakinlerinden olması, yirmi beş yaşını geçmiş, okur-yazar ve Osmanlı tebaasından olması ve herhangi bir sabıka kaydının

⁶⁰Eminoğlu, a.g.e., C. I, s. 55.

bulunmamasıdır. Müdür, maaş almaz ve sadece gerekli giderleri tahsil edebilir.⁶¹ Nahiye meclisi, nahiye dâhilindeki köylerin ihtiyar meclislerinden (nahiye merkezinin bulunduğu köy dâhil) seçilerek gelen en fazla dört üyeden oluşmaktadır. Nahiye meclisinin vilayet valisinin belirleyeceği mevsimlerde senede dört defa toplanması öngörülmüştür. Toplantıların süresi bir haftayı geçmeyecektir. Meclisin başkanlığını nahiye müdürü yapacaktır. Nahiye meclislerinin görüşeceği konular ise şunlardır:⁶²

- Nahiye dâhilinde bulunan köy ahalisi tarafından ayni ve nakdi yardımlar ile yapılması arzu edilen imar işleri (tesisat-ı nafia),
- Köyler arası yol yapımı ile ilgili işler ve müşterek kuru, baltalık, mera, kışlık idarelerine ait konular,
- Ziraat, sanat, ticarete dair köy ihtiyar meclislerince arz olunacak konular,
- Çift aletleri, ziraat hayvanlarının nahiye dâhilinde arttırılması ve korunmaları ile ilgili konular,
- Tüm köyü ilgilendiren işler ile köyün temizliğine (tenzifat) ve beledi gelişime yönelik (Tanzimat-ı belediye) işler.

H. 1285 (M.1868), H.1300 (M.1883) yılları arasında Karaman kazasındaki nahiye müdür ve zabıta memurları aşağıda topluca verilmiştir.

Tablo 2.

H. 1285-1300 (M.1868-1883) YILLARI ARASINDA KARAMAN KAZASINDAKİ NAHİYE MÜDÜR VE ZABITA MEMURLARI				
	NAHİYE ADI		NAHİYE ADI	
YIL	BELVİRAN NAH.MÜD.	BELVİRAN KÂTİP	GAFERYAD NAH.MÜD.	GAFERYAD KÂTİP
H. 1285 (M.1868)	Ömer Ağa		Reyhan Ağa	
H. 1286 (M.1869)	Reyhan Ağa	Mehmet Kamil	Ahmet Ağa	Nurettin

⁶¹Gençoğlu, a.g.e., s. 44.

⁶²Kartal, a.g.e., s. 58.

		Efendi		Efendi
H. 1287 (M.1870)	Reyhan Ağa	Mehmet Kamil Efendi	Rüstem Ağa	
H. 1288 (M.1871)	Reyhan Ağa	Kamil Efendi	Osman Ağa	Memiş Ağa
H. 1289 (M.1872)			Salih Ağa	Menmiş Ağa
H. 1290 (M.1873)			Ahmet Ağa	Memiş Ağa
H. 1291 (M.1874)			Hüseyin Efendi	Mustafa Efendi
H. 1292 (M.1875)			Hüseyin Efendi	Mustafa Efendi
H. 1293 (M.1876)			İsmail Efendi	Halil Efendi
H. 1294 (M.1877)			Süleyman Efendi	Halil Efendi
H. 1295 (M.1878)			Abdülnasır Efendi	İsmail Efendi
H. 1296 (M.1879)				
H. 1297 (M.1880)			Hacı Mehmet Efendi	Mehmet Ali Efendi
H. 1298 (M.1881)			Hacı Mehmet Efendi	Halil Hamdi Efendi

Tabloyu incelediğimizde Karaman kazasında üç nahiye olduğu görülmektedir. Bazı yıllar nahiyelerin idarecileri verilmiş bazı yıllar ise idarecilerin isimleri kayda geçmemiştir. Konumuz itibariyle baktığımız yıllarda Karaman kazasının Belviran diye bir nahiyesi vardır. Bu nahiye H. 1289 (M.1872) yılına kadar Karaman kazasına bağlı bir nahiye iken bu yıldan sonra Konya Vilayetine bağlı bir nahiye

olmuştur. Daha sonra Bu nahiye'nin yerine H. 1299 (M.1882) yılında Aladağ Köyü nahiye'ye çevrildiğine dair bilgi olmasına rağmen konu araştırması içinde idarecileri kayda alınmamıştır. Ayrıca nahiyelerde, nahiye müdürüne yardımcı olmak üzere kâtipler görevlendirilmiştir. Genel itibarıyla kâtiplerde değişiklik olmamış görevlerini iki, üç yıl üst üste yapmışlardır.⁶³

1.3. Muhtar ve Köy İhtiyar meclisleri

Köy toplulukları, Osmanlı yönetiminin klasik devirlerinden beri en alt birimleridir. Köy iktisadi, mali, idari yönden kendi içinde kapalı bir üniteydi. Ancak bu ünitenin tanınması, XIX. yüzyılın yönetim reformlarıyla başlamıştır. 1864 ve 1871 Nizamnameleri köy yönetimine yeni bir statü vermekteydiler. Yeni statü her köyde, her sınıf halk için seçimle gelen iki muhtarın bulunmasını öngörüyordu. Yani karma köylerde bile her cemaat kendisi için ayrı organlar seçecekti. Eğer bir cemaat yirmi haneden azsa, ikinci muhtarını seçemeyecek, yalnız bir muhtarı olacaktı. Seçimden sonra muhtarlar kazaya bildirilerek, kaymakamın emriyle tayin olunacaklardı. Nizamname bundan başka yeni bir organ olarak, İhtiyar Meclislerini kurduruyordu. İmamlar ve papazlar kurulun tabii üyesidirler.⁶⁴

Nizamname 'de köy ihtiyar meclislerinin görevleri şu şekilde sayılmıştır:

- Köyün temizliğine ait konuları görüşmek,
- Bekçi ve korucu gibi köyün güvenlik işlerinden sorumlu olacak adamları görevlendirmek,
- Köyün ziraat ve ticaretinin geliştirilmesi ile ilgili konuları görüşmek,
- Köye ait olan her türlü vergiyi adil bir şekilde paylaşmak ve verginin toplanmasına nezaret etmek.

Karaman kazasında muhtarlarla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

⁶³Eminoğlu, a.g.e., C. III, s.55.

⁶⁴Gençoğlu, a.g.e., s.46.

1.4. Bidâyet Mahkemeleri

Bidâyet Mahkemesi: Bidâyet Mahkemeleri, ceza hukuku sahasına giren işlerde, kabahat ve cünha derecesindeki suçlara ilişkin davaları görmekte ve sonuçlandırmaktaydı. Bidâyet Mahkemesi; bir başkan ve iki üyeden oluşmaktaydı. Mahkeme üyelerinden birisi aynı zamanda mahkemenin başkâtipliği görevini yürütmekte, diğeri ise ceza davalarında hazırlık tahkikatını ve gerekli kişilerin sorgusunu yaparak hazırladığı tasarıları (layihaları) mahkemeye sunmaktaydı. Bidâyet Mahkemesi'nin; nâib, iki aza, müstantik (sorgu) muavini, başkâtip ve kâtip-i sâni adında görevlileri vardı. Bidâyet Mahkemesi'nin 1898-1899 yıllarında mukavelât (noter) muharriri, 1900-1901 yıllarında ise şeriat kâtibi adında görevlileri bulunmaktaydı. 1903-1904-1905 sâlnâmelerinde aza sayısı bir, adı geçen tarihler dışındaki sâlnâmelerde ise aza sayısı iki olarak kaydedilmiştir.⁶⁵

Tablo 3.

H.1285 1300 (M.1868-1883) YILLARINDAKİ BİDAYET MECLİSİ			
YILLAR	REİS	KATİP	AZALAR
H.1298 (M.1881)	Naip Efendi	Mustafa Efendi	Ahmet Efendi Mustafa Efendi
H.1299 (M.1882)	Ahmet Hilmi Efendi	Hicabı Efendi	Ahmet Efendi Kigork Efendi
H.1300 (M.1883)	Ahmet Hilmi Efendi	Osman Efendi	Ahmet Efendi Hacı Yuvar Efendi Mustafa Efendi

Bidayet Meclisleri sonradan kurulduğu için salnamelere bu kurum sonradan dâhil olmuştur. Kazada H.1285 1300 (M.1868-1883) yıllarındaki Bidayet Meclisi verilmiştir. Buna göre H.1298 (M.1881) bir reis efendi, bir kâtip ve iki aza

⁶⁵ Ekinci, E. B, **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, İstanbul, s. 205-206.

bulunmaktadır. Bununla beraber H.1299 (M.1882) yılında Bidayet meclisinde reis efendi değişmiş yerine Ahmet Hilmi Efendi gelmiştir. Kâtip Hicabi Efendi olurken azalardan bir önceki yılda görevli Ahmet Efendi ile beraber Ermeni asıllı Kigork Efendi tayin olmuştur. H.1300 (M.1883) yılında reis efendi olan Ahmet Himi Efendi görevine devam etmiş kâtip Osman Efendi olmuştur. Bu yıl aza sayısı üçe çıkmıştır. Bunlar Ahmet Efendi, Mustafa Efendi ve Ermeni asıllı Hacı Yuvan Efendi göreve gelmiş ve görevlerini ifa etmişlerdir.⁶⁶

1.5. Müftü

Müftü şehir yönetiminde söz sahibi olmadığı halde sosyal yaşantıda sözü geçen saygın kişilerden biridir. Müftü şeyhüliislamın merkezde gördüğü işleri şehirlerde yerine getiren kimsedir. Yöneticilerin, kadının ve halkın çözümediğı dini sorunlar olduğunda müftüye başvurmuşlardır. Müftü de bu konuda fetva vererek sorunları çözmüşlerdir. Müftü efendiler genellikle yerel halktan seçilirdi. Bu kişiler kazalarda ve nahiyelerde tanınan, saygı duyulan kişilerdir. Bundan dolayı müftü efendiler çok değişmemiştir..⁶⁷

Tablo 4.

H. 1285-1300 (M.1868-1883) YILLARI ARASINDA KARAMAN KAZASINDA GÖREV YAPAN MÜFTÜ EFENDİLER		
YIL	MÜFTÜ EFENDİ	GAFERYAD
H. 1285 M.1868	Ahmet Efendi	
H. 1286 M.1869	Ahmet Efendi	
H. 1287 M.1870	Ahmet Efendi	
H. 1288 M.1871	Ahmet Efendi	
H. 1289 M.1872	Ahmet Efendi	

⁶⁶ Eminoğlu, a.g.e., C. I-XV, s. 56

⁶⁷ K.V.S. , H.1285-1300, C. IV, s.70.

H. 1290 M.1873	Ahmet Efendi	
H. 1291 M.1874	Ahmet Efendi	
H. 1292 M.1875	Ahmet Efendi	
H. 1293 M.1876	Ahmet Efendi	
H. 1294 M.1877	Ahmet Efendi	Osman Efendi
H. 1295 M.1878	Ahmet Efendi	Osman Efendi
H. 1296 M.1879	Hayrettin Efendi	
H. 1298 M.1881	İbrahim Hulisi Efendi	
H. 1299 M.1882	Süleyman Efendi	
H. 1300 M.1883,	İbrahim Efendi	

Kazaya baktığımızda tablodaki bilgiler yukarıdaki bilgileri doğrular niteliktedir. H. 1285 (M.1868) yılından H. 1296 (M.1879) yılına kadar müftü Ahmet Efendi 11 yıl kadar görev yapmıştır. Sonraki yıl olan H. 1296 (M.1879) ise Müftü efendi Hayrettin Efendi olmuştur. Sonraki iki yılda ise Süleyman Efendi ve İbrahim Efendi olmuştur. Ayrıca salnamelerde H. 1294 (M.1877) ve H. 1295 (m.1878) yılında Gaferyad Nahiyesi'nde Osman Efendi Müftü olmuştur. Bundan önceki ve sonraki yıllarda müftü olagelmiş ancak salnamelerde kayda geçirilmemiştir

1.6. Kaza Mal Müdürlüğü ve Yazı İşleri Müdürlüğü

Maliye Bakanlığı tarihçesi incelendiğinde Mal müdürlüklerinin bugünkü bazı görevlerinin yanı sıra birçok görevleri de yürüttüğü görülmektedir. İlçe bazında Devletin gelir ve giderlerine ait kayıtlarının tutulması, gelirlerinin tahsili, giderlerinin ödenmesi, belli kural ve sistemlere göre yapılması önemli bir yer tutmuştur. Sultan Mahmut dönemine kadar “Birinci Sınıf Muhasip” veya “Defterdar” olarak adlandırılan

kişilerce yürütülen maliye işleri, 1837 yılından itibaren Maliye Nazırı tarafından yürütülmeye başlanmıştır.⁶⁸

Maliye Nazırı tarafından yürütülen teşkilat, çeşitli değişikliklere uğrayarak 1879 yılının sonuna kadar devam etmiştir. 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin 40.ncı maddesi gereğince Maliye Nezaretinin Teşkilatı ile Vazifeleri Hakkında Nizamnamesi doğrultusunda Maliye Nezareti, 1880 yılında yeniden teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatın taşra örgütünde ilk defa kaza mal müdürlük ve sandık emanetleri adıyla maliye ilçe birimleri zikredilmiştir. Bu teşkilatlanma ile taşra yönetimi, gelirlerin tahsili, giderlerin yapılması, hesapların tutulması daha ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Cumhuriyet sonrası çıkarılan 18 Mayıs 1929 tarih ve 1452 sayılı Kanunun ikinci maddesinde yer alan “Devlet devairi teşkilatına ait yeni kanun yapıncaya kadar bu cetvel teşkilat kanununu hükmündedir” ifadesi gereğince Maliye Vekâleti, merkez memurları ve vilayet memurları olarak iki ana bölüme ayrılmış ve taşra örgütü aşağıdaki şekilde teşkilatlanmıştır.⁶⁹

Yazı işleri müdürlüğüne gelince Bu organın görevi şöyledir: Kazanın muharebesi, kayıtların toplanması ve korunması ile görevlidir. Maiyetlerinde bir tahrirat kalemi bulunur. Kayıt işlerini de bu kalemden ayrılan kimselere yaptırır.⁷⁰

Tablo 5.

H. 1285-1300 (M.1868-1883) YILLARI ARASINDA KARAMAN KAZASINDA GÖREV YAPAN MAL VE YAZI İŞLERİ MEMURLARI		
YIL	MAL MÜDÜRÜ	YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
H. 1285 (M.1868)	Emin Efendi	Emin Efendi
H. 1286 (M.1869)	Emin Efendi	Emin Efendi

⁶⁸http://www.konya-seydisehir-mal-md.gov.tr/teskilat_semasi/tarihce.htm, (Erş, 05/05/2015).

⁶⁹http://www.konya-seydisehir-mal-md.gov.tr/teskilat_semasi/tarihce.htm, (Erş, 05/05/2015).

⁷⁰Gençoğlu, a.g.e., s. 46.

H. 1287 (M.1870)	Emin Efendi	Emin Efendi
H. 1288 (M.1871)	Emin Efendi	Emin Efendi
H. 1289 (M.1872)	Emin Efendi	Emin Efendi
H. 1290 (M.1873)	Emin Efendi	Emin Efendi
H. 1291 (M.1874)	Emin Efendi	Sırrı Efendi
H. 1292 (M.1875)	Emin Efendi	Sırrı Efendi
H. 1293 (M.1876)	Osman Efendi	Sırrı Efendi
H. 1294 (M.1877)	Osman Efendi	Sırrı Efendi
H. 1295 (M.1878)	Niyazi Efendi	Sırrı Efendi
H. 1296 (M.1879)	Niyazi Efendi	Sırrı Efendi
H. 1298 (M.1881)	Niyazi Efendi	
H. 1299 (M.1882)	Niyazi Efendi	Ayan Efendi
H. 1300 (M.1883)	Niyazi Efendi	Tahir Efendi

H.1285-1300 (M.1868-1883) yılları arasındaki salnamelerde Karaman kazasında görev yapan mal ve yazı işleri memurları şöyledir. Kazada Mal Müdürleri ve Yazı İşleri müdürlerine çok bir değişiklik olmamıştır. Kaza ilk kurulduğunda Mal müdürlüğüne ve yazı işleri müdürlüğü birleşiktir. Bundan dolayı Emin Efendi altı yıl süreyle bu iki görevi ifa etmiştir. H. 1291 (M.1874) yılında Mal müdürlüğü ve yazı işleri ayrı birer kurum olmuştur ve bu görevi Sırrı Efendi yapmıştır. Salmamede bundan başka olarak mal müdürlüğün görevini Osman Efendi ve Niyazi Efendiler ifa etmiştir. Yine yazı işleri müdürlüğünü birer yıl olmak üzere Ayan Efendi ve Tahir Efendi yapmıştır.⁷¹

⁷¹K.V.S., H.1285-1300, C. I, s. 48.

1.7. Emlak ve Nüfus Memurları

Kaza emlak ve nüfus memurlarının birinci vazifeleri kazaya ait olan umumi defterlerinin muhafazasıdır. İkinci olarak nüfus memurları vukuatını takip eder. Emlak memurları ise beyan suretinde cereyan edecek resmi tahkikatı ve kanun gereği cetveller hazırlayıp kazanın geçecek tezkerelerini idare etmektedir.⁷²

Tablo 6.

H. 1285 M.1868, H.1300 M.1883 YILLARI ARASINDA KARAMAN KAZASINDA GÖREV EMLAK VE NÜFUS MEMURLARI		
YIL	EMLAK MEMURLARI	NÜFUS MEMURLARI
H. 1285 (M.1868)		
H. 1286 (M.1869)		
H. 1287 (M.1870)		
H. 1288 (M.1871)		
H. 1289 (M.1872)		
H. 1290 (M.1873)		
H. 1291 (M.1874)		
H. 1292 (M.1875)		
H. 1293 (M.1876)	İsmail Efendi	Osman Efendi
H. 1294 (M.1877)	Nabi Efendi	İsmail Efendi
H. 1295 (M.1878)	Ali Efendi	İsmail Efendi
H. 1296 (M.1879)		

⁷²Gençoğlu, a.g.e., s. 48.

H. 1297 (M.1880)		
H. 1298 (M.1881)	Mustafa Namık Efendi	İsmail Efendi
H. 1299 (M.1882)	Yusuf Ağa	
H. 1300 (M.1883)		

Salnamede H. 1285 (M.1868), H. 1300 (M.1883) yılları arasında Karaman kazasında görev alan emlak ve nüfus memurları şöyledir. Görevleri icabı önemli olsalar da salnamelerde çok yer bulamamıştır. Bazı yıllar yazılmış bazı yıllar yazılmamış ancak bu bilgiler ışığında bu memuriyetler o dönem yoktu, diyemeyiz. Bu memuriyetleri yerine getiren memurlar vardı. Salnamelere baktığımızda bu memuriyetlerin olduğunu görüyoruz. Bazı yıllar yoksa da salnameye yazılmamış olmasındandır. Salnamelerde geçtiği kadarıyla beş emlak memurunun ve iki nüfus memurunun görev yaptığı anlaşılmaktadır.⁷³

Yine aşağıda salnamelerde geçen emlak komisyon üyeleri verilmiştir.

Tablo 7.

HİCRİ 1285-1300 (M.1868-1883) EMLAK KOMİSYON ÜYELERİ		
YILLAR	KOMİSYON ÜYELERİ	MUKAYYİT
H. 1291 (M.1874)	Hacı Mehmet Efendi, Ahmet Efendi, Hacı Durmuş Ağa, Abid Ağa, Bedros Efendi, Ali Efendi	İsmail Efendi
H. 1292 (M.1875)	İsa Efendi, Hacı Mehmet Efendi, Hafız Mustafa, Hacı Derviş Ağa, Bedros Efendi, Ali Efendi	İsmail Efendi
H. 1293 (M.1876)	Hacı İsa Efendi, Hacı Mehmet Efendi, Bedros Efendi, Ali Efendi	İsmail Efendi

⁷³K.V.S., H.1285-1300, C. I, s. 58.

H. 1294 (M.1877)	Hacı İsa Efendi, Hacı Mehmet Efendi, Bedros Efendi, Ali Efendi, Hafız Mustafa, Nebi Efendi	İsmail Efendi
H. 1295 (M.1878)	Hacı İsa Efendi, Hacı Mehmet Efendi, Bedros Efendi, Ali Efendi, Hafız Mustafa	İsmail Efendi

1.8. Belediye Meclisleri

1871 Nizamnamesi'nde belediye meclislerine ait hükümler de yer almıştır. Nizamname belediye meclislerinin vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu şehir ve kasabalarda kurulacağını ve belediye işleriyle uğraşacağını belirtmiştir (mad. 111). Bu maddeden anlaşılabacağı üzere vilayet, liva ve kaza merkezlerinde belediye meclisleri oluşturulacaktır. Belediye meclisi bir başkan, bir yardımcı ve altı üyeden oluşmaktadır. Ayrıca bir mühendis ve bir doktorun da danışman üye olarak bulunması hükme bağlanmıştır. Belediye meclisinin diğer görevlileri ise kâtip, sandık emini ile gerektiği kadar hademe olarak sayılmıştır.⁷⁴

Belediye meclisi üyeleri değişik sınıflardan, emlak ve arazi sahibi kişiler olacaktır. Başlangıçta ikişer yıl hizmet edecek, ikinci kez atandıktan sonra ise her sene üyelerin yarısı değişecektir. Süreleri dolduğunda vilayetlerin genel seçim usullerine göre kasabanın merkez ve mahalle ihtiyar meclislerinden oluşan seçim kurulunun ittifakı veya çoğunluğun oylarıyla seçilmek ve hükümetçe tasdik olunduktan sonra tayin edilecektir.

1871 Vilayet Nizamnamesinin son bölümünde belediye meclislerinin görevlerine yer verilmiştir.

Sayılmıştır. Buna göre belediye meclisleri;

- Binaların inşaatı,
- Vakıflara ait kamusal sulara ilişkin bütün imar ve işleri,

⁷⁴ Kartal, a.g.e., s. 49.

- Kötü yapılmış veya tehlike arz eden binaların yıkımı,
- Temizlik ile ilgili işler,
- Ulaşım ve nakliye araçları konusunda gerekli kolaylıkların sağlanması, bunların düzenlenmesi ve bunlara ilişkin ücretlerin düzenlenmesi,
- Ölçü ve tartıların denetlenmesi,
- Fiyat ayarlamalarının yapılması,
- Yangın tulumbalarının temini,
- İskele, meydan ve mesire yerlerinin yapımı,
- Yolların aydınlatma giderleri gibi konuları müzakere edilmesi.
- Belediye sınırları içerisindeki yol, sokak, köprü ve mecraları düzenlemek,

Belediye idaresine ait gelir-gider ile kira sözleşmelerini idare etmek, belediyenin sorumluluk alanına giren konularda aykırı hareket edene para cezası vermek de belediye meclisine görev olarak verilmiştir.

- Belediye meclislerinin gelirleri de Nizamnamede sayılmıştır. Buna göre belediye

Meclislerinin gelirleri şunlardır:

- Hükümetin tahsis ettiği vergi gelirleri ve paralar,
- Yapılacak reformlar neticesinde faydalananlardan alınacak vergiler,¹²⁸
- Nakdi cezalar (izin verilmek kaydıyla),
- Kira sözleşmelerinden alınacak komisyonlar,
- Yardım ve hibeler,
- Yol ve köprü ve geçitlerin genişletilmesi sırasında boş kalacak yerlerin değerlendirilmesinden doğacak nemalar.

Belediye meclisleri her ay gelir-gider cetvelleri düzenlemekle sorumlu tutulmuştur. Bu cetveller önce liva idare meclisince sonra da vilayet idare meclisince kontrol edilmiştir. Vilayet idare meclisince onaylandıktan sonra bir kopyası vilayetten

mutasarrıf vasıtasıyla belediye meclisine iade edilecek ve belediye meclisi, onaylanarak iade edilen cetvelleri muhafaza etmiştir.⁷⁵

XIX. yüzyılla birlikte Osmanlı taşra idaresindeki düzensizliklerin giderilmesi için ciddi çabalar sarf edilmiş, ancak sorunlar tümüyle giderilememiştir. Bu nedenle Osmanlı taşra teşkilâtında daha köklü bir yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1864 ve 1871 vilayet nizamnameleriyle bu ihtiyaca cevap verilmeye çalışılmıştır. Genel olarak Osmanlı bürokrasisi hantal ve etkisizdi. Yargıda, maliyede ve taşra yönetiminde liyakatsizlik ve suiistimaller ayaklanmaları kışkırtıyordu. Bunların üstesinden gelebilmek için taşra yönetiminin tekrar ele alınarak merkezle olan bağlarını kuvvetlendirmek ve böylece genel idareyi etkin ve dinamik bir hale getirmek gerekiyordu.⁷⁶ Tanzimat ve Islahat reformlarının özellikle taşrada sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi buna bağlıydı. İşte bu gibi sıkıntılardan çıkabilmek için bir düzüne idari teşkilatta yeni düzenlemeler getirildi.

Osmanlı devlet adamları taşra yönetiminde reformun kaçınılmaz bir hal aldığını görerek 1863 yılı sonlarında yeni bir nizamname hazırlamak üzere harekete geçtiler. Bunun için Fuat Paşa'nın nezaretinde Mithat Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa'nın da katıldıkları bir komisyon teşkil edildi.⁷⁷ Komisyonun çalışmaları neticesinde ortaya çıkan nizamname, yeni teşkil edilmiş olan Tuna Vilayeti'ne münhasıran 8 Kasım 1864'te resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe sokuldu. Tarihe "Tuna Vilayeti Nizamnamesi" olarak geçen bu nizamname aslında bütün imparatorlukta uygulanmak amacıyla hazırlanmıştı. 1864 (Tuna) Vilayet Nizamnamesiyle eyaletler kaldırılarak, yerine livalardan oluşan vilayet üniteleri kuruluyordu. Nizamname, büyük ölçüde Fransa taşra yönetim sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştı. Bu, cumhuriyetle idare edilen bir ülkeyi taklit etmekten öte Fransa'nın merkezîyetçiliğinin taşra reformlarına uygun gelmesinden kaynaklanmaktaydı. Tuna Vilayetinde uygulanan nizamnamenin olumlu ve başarılı sonuçlar vermesi, yeni teşkilatlanmanın imparatorluğun diğer bölgelerine de teşmil edilmesine vesile olmuştur. Nitekim 1865 yılından itibaren Rumeli'de, Anadolu'da ve Arabistan'da yeni vilayetler kurulmaya başlanmıştır. 1867

⁷⁵Kartal, a.g.e., s.50.

⁷⁶Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(1), 29-50, s.32.

⁷⁷Seyitdanlıoğlu, a.g.e., s. 55.

yılında çıkarılan Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi ile yeni taşra örgütlenmesi bütün imparatorluğu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1864 Nizamnamesi, 22 Ocak 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesine kadar yürürlükte kalmıştır. 1871 Nizamnamesi ise 1913 yılında çıkarılan geçici kanuna kadar geçerliliğini korumuştur.⁷⁸

1871 Nizamnamesi, idare tarihimiz açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nizamname, çağdaş biçimde bir yerel yönetim mekanizmasının gelişmesinde, sivil bürokrasinin rolünün başkent dışındaki idari mevkilere yayılmasında ve halkın siyasi ve bürokratik süreçlere katılımının artmasında bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır.⁷⁹ 1871 Nizamnamesiyle Osmanlı Devleti idarî bakımdan 27 vilâyet ve 123 sancağa bölünmüştü. Rumeli'de; 10 vilayet ve 44 sancak, Anadolu'da; 16 vilayet ve 74 sancak, Afrika'da ise, 1 vilayet ve 5 sancak yeni düzene göre örgütlenmiştir. Yeni düzenlemeye göre, eyaletlerin adı değişerek vilayet oluyor ve sınırları daraltılarak yeni vilayet örgütü ortaya çıkıyordu. Vilayetler livalara, livalar kazalara ve kazalar da nahiye ve köylere ayrılmaktaydı.⁸⁰

Bütün bu idarî birimlerin en üst amiri valiydi. Bu yapıda her alt birim bir üste karşı sorumlu tutulmuştur. Böylece idarî birimler arasında dikey bir hiyerarşi kurulmuş oluyordu. Vali mülkiye, maliye, eğitim, bayındırlık ve güvenlik işleriyle cezaî ve hukukî işlerin icrasından sorumluydu. Valinin yokluğunda vali muavini, onun yokluğu halinde de merkez vilayet memurlarından valinin uygun gördüğü birisi valiye vekâlet edecekti. Bu bakımdan valilerin Tanzimat sonrası döneme göre, siyasî, malî ve güvenlik hususlarındaki yetkileri artırılmış oluyordu. Valinin öncelikli vazifesi, kanun ve tüzüklerin işleyişine nezâret etmektir. Ayrıca devlet merkezinden gelen emir ve kararnameleri uygulamak, mutasarrıflar ile vilayet dâhilindeki tüm memurları doğrudan ve alt birimlerdeki diğer memurları da amirleri aracılığıyla denetlemek ve bu konuda gerekli tedbirleri almaktır. Vali, mülkiye memurlarından seçilip atamaları vilayetlere bırakılan memurları, kendilerine mahsus nizamnâmeğe göre seçerdi. Nahiye meclislerinin toplantı vakitlerini de vali belirliyordu. Bu meclislerden çıkan kararlar,

⁷⁸İlber Ortaylı, a.g.e., s. 61.

⁷⁹Carter Findley, **Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform: Babıali (1789-1922)**, Çev. Latif Boyacı & İzzet Akyol, İz yayıncılık, İstanbul, s. 155.

⁸⁰Ziya Enver Karal, **Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, T.T.K., Ankara 1998, s. 158.

liva mutasarrıfları vasıtasıyla valiye iletilir, o da kendi salahiyetindeki konuları onaylar, yetkisini aşan durumlarda konuyu Bâbîâlî'ye sevk ederdi.⁸¹

Bu yapı aynı şekilde liva ve kazalarda da geçerliydi. Livada mutasarrıfın kazada kaymakamın maiyetinde memurlar vardı. Bu memurlar mülki amirlerine sorumlu oldukları gibi bir üst birimde görev yapan amirleri tarafından denetleniyorlardı. Örneğin livadaki muhasebecinin defterdara karşı sorumlulukları vardı. Bu şekilde taşra içerisinde kurulan ve merkeze kadar uzanan bürokratik ağ idari yazışmaları ve iletişimi hızlandırdığı gibi merkezin taşra üzerindeki denetimini de pekiştiriyordu. Bu kadar genel bilgidен sonra bu bilgilere paralel olarak kazaların idari teşkilatından da bilgi vermek gerekir.⁸²

Buna göre kazalarda Kaymakam, Nahiye müdürü, Muhtar, Naip, Yazı İşleri Müdürü, Emlak ve Nüfus memurları, Kaza idare meclisleri, dava meclisleri, Bidayet meclisleri ve bunun yanında idare mekanizması içindeki hazırun memurlar vardır.

Aşağıda tablo 8 de H. 1285-1300 (M.1868-1883) Yılları Arasında Karaman Kazası Belediye Meclisi verilmiştir. Tabloyu incelediğimizde şu sonuçlara ulaşmaktayız.

Tablo 8.

H. 1285-1300 (M.1868-1883) YILARI ARASINDA KARAMAN KAZASI BELEDİYE MECLİSİ				
YILLAR	BAŞKAN	MUAVİN	KÂTİP	AZALAR
H. 1291 (M.1875)		Mustafa Ağa	H. İbrahim Ef.	Süleyman Ağa, Mehmet Efendi, Kigork Efendi Sergiz Efendi
H.1292 (M.1876)		Mustafa Ağa	H. İbrahim Ef.	Süleyman Ağa, Mehmet Efendi, Kigork Efendi

⁸¹ Gençoğlu, a.g.e., s. 37.

⁸² Gençoğlu, a.g.e., s. 40.

				Sergiz Efendi, Kerabet Efendi
H. 1293 (M.1877)	Derviş Ef.		H. İbrahim Ef.	Süleyman Ağa, Mehmet Efendi, Kigork Efendi Sergiz Efendi, Kerabet Efendi
H. 1294 (M.1878)	Derviş Ef.		H. İbrahim Ef.	Süleyman Ağa, Mehmet Efendi, Kigork Efendi Sergiz Efendi, Kerabet Efendi
H.1294 (M.1878)	Derviş Ef.		H. İbrahim Ef.	Süleyman Ağa, Mehmet Efendi, Kigork Efendi Sergiz Efendi, Kerabet Efendi
H.1296 (M.1880)	Emin Ef.		H. İbrahim Ef.	Yakup Ağa, Ahmet Efendi, Emin Efendi Arif Efendi, Hafız Efendi Mıgırgıç Efendi
H.1297 (M.1881)	Ali Ef.		İbrahim Ef.	Mustafa Ağa, Süleyman Efendi, Hüseyin Efendi Kerabet Efendi ,Hafız Efendi
H. 1299 (M.1882)	Ali Ef.		İbrahim Ef.	Süleyman Efendi, Hüseyin Efendi, Kerabet Efendi, Hafız Efendi
H. 1300 (M.1883)	Mustafa Ef.		İbrahim Ef.	Mustafa Ağa, Lütfullah Efendi, Osman Efendi,

				Kerabet Efendi
--	--	--	--	----------------

Karaman kazasında H. 1285-1300 (M.1869-1883) yılları arasında Karaman kazası belediye meclisi şöyledir. Kazada H. 1285-1290 (M.1868-1874) yılları arasında salnamelerde kazanın belediye meclisinden bahsedilmemiştir. Bu yıldan son ise kazanın belediye meclislerinden bahsedilmiştir. Bu dönem itibariyle Belediye Meclisi; başkan, muavin, kâtip ve üyelerden oluşmuştur. İncelenen salnamelerde belediye meclis başkanları isim olarak genelde kayda alınmamış, isimlerin geçmediği yerde reis diye tabir olunmuştur. Salnamelerde ismi geçenler yönüyle bakıldığında belediye meclis başkanlığında dört farklı kişi görev almıştır. Derviş Efendi üç yıl, Ali Efendi iki yıl, Emin Efendi ve Mustafa Efendi birer yıl görev almıştır. Belediye başkanının olmadığı yerde ise onun yerine muavinler vekâleten bakmıştır. Salnamelerde vekâleten bakan muavin olarak sadece Mustafa Ağa ismi geçmektedir. Kâtipler yönüyle ise Hacı İbrahim Efendi hemen hemen bütün yıllar bu görevi yerine getirmiştir. Belediye meclislerinde incelenen salnameler yönüyle H. 1291 (M.1875) yılında aza sayısı dördtür ve bu azalardan ikisi ise azınlıkları temsil etmektedir. H.1292 (M.1876) yılı itibariyle aza sayı bir artmış ve beş olmuştur. Yine H.1296 (M.1880) yılında aza sayısı bu sefer altıya çıkmıştır. Bu bilgiler ışığında belediye meclislerinde aza sayıları yıldan yıla farklılık göstermiştir.⁸³

1.9. Eytam Sandığı ve Evkaf

Toplumun himayeye en muhtaç kesimini yetimler oluşturur. Savaşlar, doğal afetler vb. sebeplerle ailelerini kaybeden kimsesiz, öksüz ve yetim çocukların görüp gözetilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması en derin toplumsal problemlerden biridir. Bu problemin halinde Osmanlı toplumunda vakıflar, yetimhaneler ve benzeri kurumlar vasıtasıyla verilen hizmetlerin yanında doğrudan yetimlere yönelik kendine özgü bir kurum geliştirilmiş, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için önemli miktarlara ulaşan fonlar

⁸³K.V.S., H.1285-1300 (M.1869-1883), C. XI, s. 48.

oluşturulmuştur. Eytam sandıkları olarak adlandırılan bu fonlar, başlangıçta ferdi olarak uygulanırken zamanla kurumsal bir hüviyet kazanmıştır. Bu fonlarda toplanan paralar işletilmek suretiyle elde edilen gelir yetimlerin ihtiyaçlarına sarf edilmiş, anaparanın muhafaza edilmesi suretiyle de hizmetin sürekliliği sağlanmıştır. Eytam sandıkları konusunda Osmanlı arşivlerinde oldukça zengin kayıtlar bulunmasına rağmen bunlar henüz yeterince değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla eytam sandıklarının ortaya çıkışı, tarihi gelişimi ve işleyişi ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır.⁸⁴

Evkaf vekâleti ise Türk-İslam dünyasında toplumsal hayatın en önemli kurumlarından olan vakıflar, sosyal ve iktisadî hayat üzerinde derin tesirler yapan dinî-hukukî müesseselerdir.⁸⁵ Vakıf kelimesinin çoğulu evkâf ve vukuf olup, sözlük anlamı durdurma, hareketten alıkoyma, ayakta bekleme, hapsedme ve dinlendirme olup bir mülkü ebedi olarak kamunun istifadesine tahsis etmek anlamına da gelmektedir. Vakıflar, karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı, medeni bir müessese özelliği de taşımaktadır.⁸⁶ Nitekim Osmanlı Devleti'nde yollar ve köprülerin yapımı ve sulama çalışmaları gibi kamu işleri, hastaneler yapımı ve fakirlere yardım gibi sosyal yardımlaşma faaliyetleri, medreseler ve kütüphane yapımını teminat altına almaya yönelik kültür işleri, camiler inşası gibi din hizmetleri, vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Osmanlı'daki vakıf geleneğinin başlangıcı, devletin kuruluşuna kadar gitmektedir. Nitekim ilk vakfın, Orhan Bey zamanında tesis edildiği kabul edilen bir gerçektir. Vakıf kurumu, diğer kurumlarda olduğu gibi XIX. yüzyılda bir takım değişikliklere tabi olmuştur. İdareyi bir çatı altına toplama ve kurumda bir takım yenilikler yapmak amacıyla, Sultan II. Mahmud zamanında 14 Ekim 1826 tarihinde çıkarılan irade-i seniyye ile Darphane Nezareti'nden ayrılarak "*Evkaf-ı Hümayûn Nezareti*" adıyla yeni bir nazırlık kurulmuştur. Böylece vakıflar bu günkü anlamda bir bakanlığa sahip olmuştur.⁸⁷

⁸⁴Ortaylı, a.g.e., s. 82.

⁸⁵M. Fuad Köprülü, "**Vakıf Müessesesinin Hukukî ve Tarihi Tekâmülü**", İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, (Yayına haz. Orhan F. Köprülü), Ankara, 2005, s. 295.

⁸⁶İsmet Kayaoğlu, "Vakfın Menşei Hakkında Görüşler" **Vakıflar Dergisi**, sayı XI, s.49; Ahmet Akgündüz, İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara 1988, s. 2.

⁸⁷Ömer Lütfi Barkan, "**Bir Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar**", sayı II, Ankara, 1942, s. 354; Bahaeddin Yediyıldız, "**XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi**", Ankara, 2003, s. 3.

Buna göre tablo 9 da H. 1285-1300 (M.1868-1883) Evkaf Vekili Ve Eytam müdürü verilmiştir. Tabloyu incelediğimizde şu sonuçlara ulaşmaktayız.

Tablo 9.

H. 1285-1300 (M.1868-1883) EVKAF VEKİLİ VE EYTAM MÜDÜRÜ		
YILLAR	EVKAF VEKİLİ	EYTAM MÜDÜRÜ
H. 1292 (M.1875)	İbrahim Efendi	Hacı Hasan Ağa
H. 1293 (M.1876)	İbrahim Efendi	Hacı Hasan Ağa
H. 1294 (M.1877)	İbrahim Efendi	
H. 1295 (M.1878)	Hacı Molla Efendi	
H. 1298 (M.1881)	Hacı Molla Efendi	
H. 1299 (M.1882)	Hacı Molla Efendi	
H. 1300 (M.1883)	İbrahim Efendi	

Karaman kazasında Evkaf Vekili ve Eytam Müdürlüğü salnamelere geç girmiştir. Salnamelerde bu kurumlarla ilgili detaylı bilgilere ulaşılmıyor sadece evkaf vekili ve eytam müdürlerinin isimleri zikredilmiştir. Kazada Evkaf Vekili olarak dört yıl İbrahim Efendi görev yaparken, Hacı Molla Efendi ise üç yıl bu görevi yerine getirmiştir. Salnamelerde ise Eytam Müdürü olarak Hacı Hasan Ağadan bahsedilmiştir. Hacı Hasan Ağa H. 1292-1293 (M.1875-1876) yılları arasında görev yapmıştır. Diğer yıllarda da Hacı Hasan Ağa görev yapabileceği gibi, görevde yapmamış olabilir. Çünkü salnamelerde diğer yıllarda kimlerin Eytam Müdürlüğü yaptığına binaen bir bilgi yoktur.⁸⁸

⁸⁸K.V.S., H. 1285-1300 (M.1868-1883), C. I-XIII, s.72.

1.10. Tapu kadastro

Osmanlı devletinde ilk kadastro çalışmalarının Orhan Gazi'nin kardeşi Alaattin'in vezirliği sırasında yapıldığı sanılmaktadır. Bursa kadısı olan Çandarlı Kara Halil Hayrettin ile görüşülüp anlaştıktan sonra yasalar çıkarılmış, halk ve devlet işleri idare ve askerlik işleri düzenlenmeye başlanmıştır. Tarım arazilerinin sayımı yapılarak buna göre vergi alınmıştır. 1263 (1847) yılında Defter Eminliği adıyla temeli atılan bu kuruluş 1277(1861) de "Defteri Hakani Nezareti" ismini almış ve zamanla değişerek bugünkü duruma gelmiştir. 1847 yılında Tapu teşkilatının kurulması ile senetsiz ve kayıtsız tapu işlemlerine son vermek ve memleketin bütün taşınmaz mallarının tapuya kayıtlarının yapılması amacı ile çalışmalar başarılı olamamıştır.

1871 yılında Defteri Hakani nazırı olan Kani Paşanın başlattığı 1872 yoklaması ile sancaklarda defteri hakani memurları, kazalarda tapu kâtipleri, bölgeleri dâhilinde bulunan köyleri muhtar ve bilirkişilerle birer birer gezerek arazilerin yazılımını sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Bu uygulama ile her sancak ve kaza defteri hakani memuru yılda 3 ay gezerek deftere kaydedilmemiş ve senetsiz tasarruf edilen emlak ve arazileri saptamak, bunların mevkii, mahalle ve köy itibarı ile defterlerini düzenlemek ve defterlerin birer örneğini defterhaneye göndermekle yükümlü tutulmuşlardır. Ancak sınır anlaşmazlıkları bu yöntemle çözülememiş, plana bağlı mülkiyet ve taşınmaz malların gelir ve kıymetinin tespitine esas bir kadastro için Defteri Hakani nazırı Mahmut Esad(1857-1917) zamanında 1912 tarihli "Emvali gayrimenkullerin tehdit ve takriri" (Taşınmaz malların sınırlanması ve kaydı=kadastro) bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasa ile Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki bütün taşınmaz malların bilinen özel durumları ile plana bağlı olarak mülkiyetlerinin tespiti gelir ve kıymetlerinin tayin edilmesi amaçlanmıştır.⁸⁹

Buna göre:

⁸⁹[http://http://www.tapu.gov.tr/tarihçesi,\(Ers, 05.05.2014\)](http://http://www.tapu.gov.tr/tarihçesi,(Ers, 05.05.2014))

Tablo 10.

HİCRİ 1285-1300 (M.1868-1883) TAPU KÂTİBİ	
YILLAR	TAPU KÂTİBİ
H. 1291 (M.1874)	Nuri Efendi
H. 1292 (M.1875)	Nuri Efendi
H. 1293 (M.1876)	Mustafa Efendi
H. 1294 (M.1877)	Mustafa Efendi
H. 1295 (M.1878)	Mustafa Efendi
H. 1298 (M.1881)	Mustafa Efendi
H. 1299 (M.1882)	Zühtü Efendi
H. 1300 (M.1883)	Mustafa Efendi

Karaman kazasında görev yapan tapu kâtipleri şunlardır. H. 1291-1292 (M.1874-1875) yıllarında Nuri Efendi görev yapmıştır. H. 1293-1298 (M.1876-1881) yılları arasında Mustafa Efendi görev yapmıştır. Mustafa Efendi yerine H.1299 (M.1882) yılında tapu görevini Zühtü Efendi sürdürmüş bir yıl sonra H. 1300 (M.1883) yılında tekrar tapu kâtipliği görevine Mustafa Efendi gelmiştir.⁹⁰

1.11. Aşar Ağnam idaresi

Aşar kelimesi Arapça “Öşür” kelimesinden gelmiştir ve anlamı “onda bir”dir. Osmanlı zamanında yani Cumhuriyet’in ilanından önce tarım ürünlerinden alınan vergi idi. Halk yetiştirdiği tarım ürünlerinin onda birini vergi olarak yani Aşar Vergisi olarak

⁹⁰K.V.S., H. 1291-1300 (M.1874-1883), C. I-XIII, s.101.

devlete veriyordu. Eğer tarım ürünlerini sulama işini para ile yapıyorsa vergi yirmide bire düşüyordu. Alınan bu Aşar vergisinden yere gereksinimler karşılanmakta ve askerlerin yiyeceği karşılanmakta idi. buğday, arpa. pirinç, darı, karpuz, hıyar, patlıcan, yonca, zeytin, susam, bal, şeker kamışı, meyveler Cumhuriyetin ilanından sonra 17 Şubat 1925 tarihine kadar devam eden Aşar Vergisi bu tarihten sonra tamamen kaldırıldı. 1927 yılında toplanılan 27.5 milyon Türk Lirasının %25'sini oluşturacak kadar devlete büyük bir katkısı olmasına rağmen bir takım haksızlıkları sonlandırmak ve köylünün üzerindeki aşırı yükü kaldırmak için Aşar vergisi sona erdi.⁹¹

Karaman kazasında', alınan diğer bir vergi *ağnam* vergisidir. Ağnam, Arapça koyun anlamına gelen “*ganem*” kelimesinin çoğuludur. Ağnam vergisi, Osmanlılar için koyun ve keçilerden alınan dinî nitelikli bir vergidir. Koyun ve keçilerden her biri için alınan ağnam vergisinin miktarı, genel olarak 4 kuruş olarak belirlenmiştir.⁹²

Tablo 11.

HİCRİ 1285-1300 (M.1868-1883) AŞAR VE AĞNAM İDARESİ				
YILLAR	MEMUR	KÂTİP	AMBAR MEMURU	
H. 1299 (M.1882)	Hüseyin Efendi	Hüseyin Avni, Hasan İlhan Efendi		
H. 1300 (M.1883)	Şakir Efendi	Ali Rıza Efendi İbrahim Efendi	Nikolaki Efendi	

Karaman kazasında aşar ağnam idaresi tam anlamıyla sistem olarak yerine tam oturmamıştır. Aşar ağnam idaresi daha çok merkeze bağlı takip edilmiş olup kazalarda memur ve kâtipler vasıtasıyla takip edilmiştir. Araştırma yapılan salnamelerde bu kurumlar hakkında detaylı bir bilgiye de rastlanmamıştır. H.1299 (M.1882) yılında

⁹¹Halil İnalcık, “Çift-Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi”, Doğu Batı, Makaleler II, İstanbul 2008, s. 96-110.

⁹²K.V.S., H. 1299-1300 (M.1882-1883), C. XII, XIII, s.68.

memur olarak Hüseyin Efendi, kâtip olarak ise Hüseyin Avni ve Hasan İlhan Efendi görev yapmıştır. Yine H. 1300 (M.1883) yılında memur Şakir Efendi, kâtip ise Ali Rıza Efendi ve İbrahim Efendi görev yapmıştır. H. 1300 (M.1883) yılında aşar ağnam idaresi bünyesinde ambar memurluğu oluşturulmuştur. Bu ambar memurluğuna Ermeni asıllı Nikolaki Efendi getirilmiştir.⁹³

1.12. Postahane

İlk Posta Teşkilatı Tanzimat Fermanı ile yaşanan gelişmelerin sonucu olarak Osmanlı Devletinin tüm halkının ve yabancıların posta ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla nezaret olarak 23 Ekim 1840 tarihinde kurulmuştur. İlk Postahane ise İstanbul'da Yeni Camii avlusunda Postahane-i Amire adı ile açılmış İlk memurlar Süleyman Ağa, tahsildar Sofyalı Ağa Türkçe dışında yazılmış gönderilerin adreslerini tercüme etmek üzere mütercim olarak atanmışlardır.⁹⁴

1843 yılında telgrafın icadını müteakip 11 yıl sonra ülkemizde de telgraf hizmeti başlamış, bu hizmeti disipline etmek üzere 1855 yılında ayrı bir Telgraf Müdürlüğü kurulmuştur. 1871 yılında ise Posta Nazırlığı ile Telgraf Müdürlüğü birleştirilerek Posta ve Telgraf Nezaretine dönüştürülmüştür. 1876 yılında milletlerarası posta nakli şebekesi kurulmuş, 1901 yılında ise koli ve havale işleminin kabulüne başlanmıştır. 23 Mayıs 1909 tarihinde ilk manuel telefon santralinin İstanbul'da hizmete verilmesinden sonra Posta ve Telgraf nezareti, 1909 yılında Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti haline dönüştürülmüş, 1913 yılında da Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü adını almıştır.⁹⁵

Posta teşkilatı veya telgraf müdürlüğü içinde Karaman'da H.1287 (M.1870) yılından itibaren sâlnâmelerde kendini göstermiş ve kayıt altına tutulmaya başlanmıştır. Ancak posta ve telgraf teşkilatı hakkında sâlnâmelerde detaylı bilgiye ulaşılmamaktadır. Ancak Sâlnâmelerde Konya'ya bağlı bulunan kazanın müdür ve kâtiplerinin adları kayıt altına tutulmuştur. Tutulan kayıtlar aşağıdadır. Tutulan kayıtlarda Telgraf Müdürü olan İsmail Efendi uzun müddet bu görevde bulunmuştur. H. 1285 (M.1868) yılının şaban

⁹³K.V.S., H. 1299-1300 (M.1882-1883), C. XII, XIII, s.95.

⁹⁴http://www.ptt.gov.tr/index.snet?wapp=history_tr&open=1(Eriş, 4.04.2014.)

⁹⁵http://www.ptt.gov.tr/index.snet?wapp=history_tr&open=1(Eriş, 4.4.2014.)

ayının yirmi ikisinde Konya'dan Adana'ya çekilmekte olan telgraf hattı Karaman'a ulaşmış ve bundan memnuniyet duyulmuştur.⁹⁶

Tablo 12.

H. 1287-1295 (M.1870-1878) YILLARINDA GÖREV YAPAN MEMURLAR		
YILLAR	MÜDÜR	MUHASEBE MEMURU
H. 1287 (M.1870)	Mustafa Efendi	İbrahim Efendi
H. 1288 (M.1871)	İsmail Efendi	kayıt tutulmamış.
H.1289 (M.1872)	İsmail Efendi	Mehmet Efendi
H. 1290 (M.1873)	İsmail Efendi	Osman Efendi
H. 1291 (M.1874)	İsmail Efendi	Ahmet Efendi
H. 1292 (M.1875)	İsmail Efendi	Mehmet Efendi
H. 1293 (M.1876)	İsmail Efendi	Muhammet Efendi
H. 1294 (M.1877)	İsmail Efendi	Muhammet Efendi
H. 1295 (M.1878)	İsmail Efendi	Abdullah Efendi

H.1287-1295 (M.1870-1878) yılları arasındaki salnamelerde Karaman kazasındaki görev yapan postahane memurları şöyledir. Bu yıllar arasında iki müdür görev yapmıştır. Mustafa Efendi bir yıl görev yaparken İsmail Efendi ise sekiz yıl görev yapmıştır. Bununla beraber muhasebe memurları her yıl görev değiştirmiştir. H. 1288 (M.1871) yılında ise salnamede muhasebe memuru ile ilgili bir kayıt tutulmamıştır.⁹⁷

⁹⁶ K.V.S., H.1285 (M.1868), s.55.

⁹⁷ K.V.S., H.1287-1295 (M.1870-1878), s. 80.

B. EKONOMİK DURUMU

1. Tarım

Osmanlı ekonomisi, temelde tarıma dayanırdı. Bu nedenle daha Orhan Gazi (1326 – 1359) döneminden başlayarak gittikçe gelişen idari ve askerî düzen sebebiyle tarım gelirlerinin artırılması için gerekli düzenlemeler yapılması düşünülmüş, halkın hızla yerleşik düzene geçmesi için çaba gösterilmiştir. Zamanla tarım, ağırlıklı sektör olmuş, toplumun yaklaşık % 80-90'ı tarımla uğraşır hale gelmiştir. Her ne kadar Osmanlı son dönemlerde batıya ayak uydurmaya çalışmışsa da Osmanlı devleti için tarım vazgeçilmez bir ekonomik faaliyettir. Osmanlı devleti ilk kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönem itibariyle kara devleti olduğundan ve halkın çoğu göçebe kültüründen geldiğinden tarım yönü güçlüdür.⁹⁸

1.1 Bitkisel Üretim

Sâlnâmelere baktığımızda Karaman kazasının ekonominin en önemli kısmından birini tarım oluşturmaktaydı. Karaman şehri büyük bir ova olduğundan toprakları oldukça verimli olup topraklarında buğday, mısır, yulaf, burçak, zeyrek⁹⁹, kök- boya ve cehri¹⁰⁰ bağcılık, yine her türlü meyve ve sebze tarımı yapılmaktaydı. Endüstriyel bitkilerden susam, şehirde bulunan yağhanelerde; boya bitkileri de boyahanede işlenirdi. Tereke kayıtlarından ve satış belgelerinden şehir civarında çok sayıda boğalığın bulunduğu anlaşılmaktadır. Boya bitkilerinden, tekstil ve deri sanayiinde kullanılmak üzere şehirde bulunan boyahanede boya üretilirdi. Mahsul artışı sağlamak amacıyla

⁹⁸ Mehmet Öz, “Osmanlı Klâsik Döneminde Tarım”, **Yeni Türkiye Dergisi**, (Osmanlı Özel Sayısı), I, (Ankara 2000), s. 27.

⁹⁹ Zeyrek: keten tohumu

¹⁰⁰ Cehri: Ufak boncuk şeklinde meyveleri olan ve boya yapmakta kullanılan yabanî ağaç.

Karaman’da ekilen hububat sulanırdı. Ancak hububatın çoğu sulamadan yetiştirilirdi. Kazada yağışların kurak geçtiği bazı yıllarda ürün rekoltesi düşük olurdu.¹⁰¹

Sâlnâmelerde Karaman kazasının yıllık tarımdaki mahsul ve hububat mahsullerin toplamaları verilmemiş ancak Karaman o dönem itibarıyla Konya’ya bağlı bir kaza olduğundan Konya’nın yıllık mahsul ve hububat toplamaları verilmiştir. Buna göre vilayette H.1288 (M.1871) sâlnâmesine göre en çok ürün arpa ve üzüm olmaktadır.¹⁰²

H. 1292 (M.1875) tarihinde hazırlanan sâlnâmede ekilmiş tarla ve dönümleri, seneye hazırlanan tarla dönümleri, kabili ziraat olunmuş tarla dönümleri ve ekilen arazilere atılan tohumların keyl yani ölçüsü verilmiştir.¹⁰³

Buna göre:

Tablo 13.

Çiftçi	Ekilmiş olan tarla ve dönüm	Seneye hazırlanan tarla ve dönüm	Kabul edilmiş tarla ve dönüm	Ekili tarlalara atılan tohum	Karaman kazası
1446	43380	43380	200000	21690	Lârende

Karaman kazasının tarımın iklim yapısından dolayı pek fazla bir değişiklik olmamıştır. Bunun için tarım faaliyetleri olarak sâlnâmelerde birçok kez tekrarlanmıştır. Bununla beraber sâlnâmelerde Karaman kazasının tarımından bahsederken farklı olarak H.1299 (M.1882) da Karaman kazasının pamuk ve susam yağı yetiştirmeye girişildiğini ve bununla Karaman kazasının gelişmesinde önemli olacağı aşikârdır denilmiştir. Ancak Kazanın iklimi karasal iklim olduğundan pamuk yetiştiriciliği daha çok İçel taraflarına doğru yani Sertavul geçidine doğru olsa gerektir.

¹⁰¹ B.O.A., Cevdet Maliye, No, 11813.

¹⁰² K.V.S., H.1288 (M.1871), s. 220.

¹⁰³ K.V.S., H.1291 (M.1874), H.1292 (M.1875), s. 136.

Tarımda ürün elde edilirken daha fazla mahsul elde etmek için tohum kullanılırken yine tarım alanında kazada çekirge ile mücadele edilmiştir. H.1300 yılında devlet desteğiyle çekirge ile mücadele edilerek tarımda daha fazla verim elde edilmek istenmiştir. Karaman kazasında o yıl tahminen 807600 civarında çekirgenin itlaf edildiği yazmaktadır. Yine 1300 yılı olan sâlnâmede Karaman kazasına bağlı Aladağ ve Gaferyad Nahiyelerinde 161780 dönüm arazi ve 99170 de gayri toprak arazi mevcuttur.

2. Hayvancılık

Osmanlı ekonomisinin ikinci önemli ayağı hayvancılıktı. Genellikle küçükbaş hayvancılık yapıldı. Karaman'da da XVIII. yüzyılda ağırlıklı olarak küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

XIX yüzyıl Karaman kazasına baktığımızda da aslında çok şey değişmemiştir. Karaman, geniş ve rakımı fazla olan topraklara sahip olması ve topraklarının hemen hemen dörtte üçünün boş arazi olması özellikle küçükbaş hayvancılık için uygun bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. . Kaza dâhilinde en çok beslenen hayvan türü koyun, ikinci sırayı ise keçi almıştır. Koyunun yününden de halı dokuma yapılmaktadır. İstanbul'un et ihtiyacı için gerekli olan koyun, Rumeli ve Anadolu'dan sağlanırdı. Rumeli tarafından gelen koyunlar yetmeyince Karaman'dan koyun istendiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁵

Ticari olmamak kaydıyla kümes hayvanı ve ağırlıklı olarak sütünden ve gücünden yararlanmak için sığır cinsi de beslenirdi. Sâlnâmelerde Konya Vilayetinde olan ve kayıt altına alınan sayılar verilmiş ancak kazaları ayrıntılı hayvan sayısı verilmemiş. Buna rağmen bu bilgiler ışığında hayvan olarak manda, öküz, at, katır, beygir, koyun keçi, teke ve deve beslenmektedir. Osmanlı döneminde yük taşımak için at, beygir, katır, merkep ve deve de beslenirdi. Muhtemelen bu hayvanlardan deve daha çok beslenirdi çünkü aynı zamanda etinden de faydalanırdı. Kaldı ki Karaman Kadı sicillerinde (M.1726/1727) İsfahan seferi için Karaman dan 44 adet deve istenmiştir. Devenin fazla olmasını gerektiren bir diğer sebep, Karaman'ın barut malzemesi olan güherçilenin çıktığı yerlere yakın olmasıdır. Bu hayvanların ayaklarına nal da

¹⁰⁴K.K.S., No, 282, s. 122/1; No: 284, s. 8/1.

¹⁰⁵K.K.S., No, 282, s. 122/1; No: 284, s. 8/1.

olacağından buda bir ticari kapısı olmuştur. Hatta kağnılar içinde camız beslenirdi. Bu camızlar savaşta cephanelik taşırlardı. Yine (M.1743-1744) yılında Karaman'dan camız da talep edilmiştir.¹⁰⁶

Kazaya ait hayvan eti satışı bu dönem itibariyle sabittir ve sabit bir fiyattan satılmaktadır. H. 1278 (M.1861) de Karaman koyunu et satış fiyatının kıyyesi dört kuruş otuz para olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁷

3. Sanayi Ve Ticaret

Osmanlı ekonomisinde önemli yere sahip olan bir diğer sektör, sanayi idi. Bazı ürünler, atölye ölçeğindeki imalathanelerde üretilirdi. XVIII. yüzyılda Karaman'daki sanayi; basit usullerle çalışan atölye ölçeğindeki işletmelerden ibaretti bu durum XIX yüzyılda da devam etmiştir. Sâlnâmeleri incelediğimizde Karaman kazasının sanayi ve ticareti geniş anlatılmamıştır. Genel ifadelerde geçenleri Karaman üzerine yapılan diğer araştırmalardan daha ayrıntılı öğrenmekteyiz. Karaman kazasının sanayisi tarım ve hayvancılık üzerinedir. Bundandır ki halı, kilim ve seccadedir. Bunlardan başka olarak da her çeşit deri sanayisi dediğimiz debbağiyeler, susam yağı çıkaran yağhaneler, boyahaneler, bezirhaneler, dokumacılık, keçecilik ve mumhaneler vardır sanayi işletmeleri vardır. Şehirde bulunan ve sanayi tesisi olarak kabul edilebilecek is yerleri aşağıda verilmiştir.

3.1 Debbağhane

Debbağhanelerden kısaca bahsetmek gerekirse Halk dilinde tabakhane denen debbağ haneler, hayvan derilerinin islendiği yerlerdi. Derinin tabaklanarak günlük hayatta kullanılmasının tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Hemen hemen bütün Türk toplumlarında deri işlemeciliği anlamına gelen debbağlığın gelişmesinde hayvancılık kültürünün yaygın olmasının katkısı büyüktür.

Yapılan araştırmalar, debbağlığın Anadolu'da ilk gelişen meslek olduğunu, bu mesleğin örgütlü faaliyetlerinin Ahi teşkilatının kurucusu Ahi Evran tarafından başlatıldığını ortaya koymuştur. Anadolu kentlerindeki debbağ hanelerin yerleşimlerine

¹⁰⁶K.K.S., No, 283, s. 21/1.

¹⁰⁷B.O.A., 359/47.

ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. Birçok yerleşim yerinde debbağ hane denen mahalleler vardır. Fakat çıkardıkları kötü koku nedeniyle şehir büyüdükçe bu işyerleri genellikle şehirlerin dışına, akarsuyun geçtiği yerlere taşınmıştır.¹⁰⁸

Şehir ve çevreden toplanan deriler debbağ hanede bazı işlemlere tabi tutulduktan sonra, amaca göre renk ve desen verilirdi. Derinin kullanıldığı alanlar o devirde oldukça yaygın olup, çarık, çizme, pabuç gibi giyim eşyası ile hayvan koşumları, eğer ve semer gibi aletler deriden yapılıyordu. Deri; ayakkabı, at koşum takımı, sofa, kırba, matara gibi birçok eşyanın imalinde kullanıldığı için gerek halkın gerekse ordunun son derece önemli bir malzemesi idi. Daha çok sığır, öküz, inek, koyun, kuzu, keçi gibi eti yenen hayvanların derisi kullanılırdı.¹⁰⁹

Debbağ esnafının başında Ahi Baba denen bir görevli olurdu. Ahi Baba, debbağların ihtiyacı olan hammadde üretiminin düzenli bir şekilde yürütülmesi sağlardı. Hammadde imalatının aksaması durumunda yargı yoluna başvurarak buna sebep olanları is yerinden uzaklaştırıp yerlerine ehil olan ustaları alma yetkisi vardı. Yine ahi baba debbağ esnafından olmayanların dericilikle ilgili işleri yapmalarını engeller, esnafın ihtiyacı olan hammaddenin günün geçerli fiyatından satışını sağlar, buna uymayarak debbağları sıkıntıya sokanları kadiya şikâyet ederek engellerdi.¹¹⁰

3.2. Mumhane

Semhane de denen mumhanede bal mumu işlenerek aydınlatma aracı olan mum yapılır, mumcu esnafına satılırdı. 15 Zilhicce 1149 (16 Nisan 1737) tarihinde Karaman'daki mumhaneyi Serkis isimli bir gayrimüslim ile İbrikli oğlu Ahmet Bese'nin ortak işlettikleri anlaşılmaktadır.¹¹¹ Bu durum sonraki zamanlarda da başka esnaflarında girişimiyle mumhane dükkânları ve imalathaneleri çoğalmıştır.¹¹²

¹⁰⁸Faruqi, a.g.e., s.198. Debbağ hanelerin şehir dışına çıkarılması ve çevrelerinin ağaçlandırılması için 1838 yılında bir karantina nizamnamesi de yayımlanmıştır.

¹⁰⁹Gümüştü, a.g.e., s.85.

¹¹⁰Yusuf Küçükdağ, "Ahilik", s. 72.

¹¹¹K.K.S., No, 282, s. 2/3.

¹¹²Gümüştü, a.g.e., s. 86.

3.3. Bezirhane

Bezirhanelerde, keten tohumunun bezir denen yağı çıkarılır, bu yağ, içine renkli maddeler katılarak boya yapımında kullanılırdı. Karaman'da deri ve dokuma sektörüne yönelik üretimde bulunan boyahane bulunduğu için bezirhane önemliydi. XIX yüzyılda Karaman kazasında birçok bu tarz işletmecilik yapan bezirhaneler olagelmıştır¹¹³.

3.4. Yağhane

Temel gıdalardan olan yağın imalatı da önemli kabul edilirdi. Karaman'da 18. Yüzyıl ve 19 yüzyılda susam yağı çıkarılan çok sayıda yağhane vardı. Yağhanecilerin bazı yükümlülükleri vardı. Örneğin, bazen yağhaneci esnafından susam mevsimi gelene kadar belli miktarlarda susam yağını stoklarında bulundurmaları istenirdi. Bunun yanında hicri 1300 yıllardan itibaren yağhanelerin sayısı artmış ve 19 adet olmuştur.¹¹⁴

3.5. Boyahane

Osmanlı döneminde dokuma yapılan her merkezde boyacılık, dolayısıyla boyahaneler vardı. Üç ana renkten kırmızı için kök boya ve kırmızı; mavi için çivit; sarı için alacehri kullanılırdı. İyi boya tutması için kumaş, sapla islenirdi. Sâlnâmelerde bir yerde boyahanelerden bahsedilmektedir. Pamuk ve ipek ipliği, kumaş, deri, kâğıt gibi maddelerin her birinin hangi esnaf tarafından boyanacağı boyacı esnafının aralarında yaptığı anlaşmalarla tespit edilmişti.¹¹⁵

3.6. Dokumacılık

Hammaddesi hayvan yünü olduğu için Türklerde dokumacılık eskiye dayanmaktadır. Eski bir Türk yerleşim yeri olduğu için Karaman'da da dokumacılığın tarihi eskidir. Faroqhı, Karaman'ın tekstil, özellikle basit pamuklu ürünleriyle tanındığını ifade etmiştir.¹¹⁶

Yine Osmanlı döneminde Karaman önemli pamuklu kumaş dokuma merkezlerindendi. Özellikle köylü ve kasabalıların iç çamaşırı ve birçok gündelik eşya

¹¹³K.K.S., No, 285, s. 2/4.

¹¹⁴K.V.S., H.1300 (M.1883), s. 65.

¹¹⁵Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı**, s. 634- 635.

¹¹⁶Faroqhı, a.g.e., s. 52, 166, 167.

yapımında kullandıkları ucuz pamuklu dokumalarından olan “kirbas” bol miktarda üretilirdi. Tüccar iplik için eğiricilerle, pamuklu kumaşlar için dokumacılarla adına “selem” denen bir yöntemle anlaşır, ücretleri peşin öderdi. Karaman’ın renkli kumaşları, hamam takımları, kirbas ve bogasileri önemli ihraç ürünlerindendi. Bunlardan önemli miktarlarda vergi de toplanırdı.¹¹⁷ Bu yönüyle Karaman dokumacılıkta önemli bir yer edinmiştir.¹¹⁸

3.7. Keçecilik

Keçe, Osmanlı döneminde yaygın olarak kullanılan mefruşat malzemelerinden biriydi. Bu durum tereke kayıtlarından ve konunu incelendiği sâlnâmelerden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sâlnâmelerde ve önceki dönemlerdeki farklı kaynaklarda Karaman kazasında keçeciler çarşısı olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁹

C. VERGİ VE MENÂFİ SANDIKLARI

Burada Menafî Sandığı nedir bunu kısaca açıklamak gerekirse menafî Sandığı 1863 yılında çiftçilerin oluşturduğu kaynakla, Mithat Paşa öncülüğünde devlet eliyle ve devlet himayesinde kurulan ve adına "Memleket Sandıkları “denilmiştir. 1867 yılında "Memleket Sandıkları Nizamnamesinin yürürlüğe girmesiyle Osmanlı Devleti'nin her yanında sandıklar faaliyete başlamış ve uzun yıllar başarıyla hizmet vermiştir. Ancak izleyen yıllarda sandıkların işleyişinde gözlenen bozulmalar, Memleket Sandıklarının etkinliklerini azaltmıştır. Sandıkları merkezi yönetime bağlayarak olumsuzlukları giderebileceğini düşünen hükümet, 1883'te aynı amaçlar doğrultusunda "Menafî Sandıklarını kurmuştur. Menafî Sandıklarına geçilmesiyle idare yeniden düzenlenmiş, kayıt ve muhasebe işleri çağdaş ve ilmi esaslara uygun olarak yürütülmeye başlanmış ve merkezi hükümetin doğrudan denetimine tabi tutulmuştur.¹²⁰

Böylelikle; 15 Ağustos 1888'de Menafî Sandıklarının yerine işlevlerini üstlenecek modern finans kuruluşu olarak Ziraat Bankası resmen kurulmuş, o tarihte faaliyette bulunan Menafî Sandıkları da banka şubelerine dönüştürülerek faaliyete

¹¹⁷Gümüştü, a.g.e., s. 86.

¹¹⁸Halil İncılık, **Osmanlı**, s. 207, 210.

¹¹⁹İncılık, a.g.e., s. 211.

¹²⁰<http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>.(Erş,03.08.2014)

başlamıştır. O güne kadar Menafi Sandıklarının mali kaynağını oluşturan menafi hisseleri bankaya devredilmiş ve bundan sonraki hisseler de bankanın sermayesine tahsis edilmiştir. Bu adımla birlikte, teşkilatlı tarımsal kredi tarihimize yeni bir dönem başlamıştır.¹²¹ Karaman kazasının yıldan yıla menafi sandık sermayesi artmıştır. Hicri 1291 yılı sâlnâmesinde menafi sandık sermayesi 171374 olmuştur.¹²²

Hicri 1286 (M.1870) yılındaki sâlnâmede 10 kuruş ve 30 kuruştan toplanan vergi 6.200.509 dur. Askeri bedeller ise toplam 7500 dür. Hicri 1288 yılındaki toplanan vergi 20 kuruştan olmak üzere 316279 dur. Askeri bedel olarak yine 7500 kuruştur. Menafi Sandığı sermayesi ise 123850 kuruştur.¹²³ Hicri 1286 (M.1870) tarihinde vergi 20 kuruştan toplanmış ve 316279 olmuştur. Yani bu yıl itibarıyla vergi alımı bir hayli azalmıştır. Bununla beraber her iki yılda da askeri bedelde bir değişiklik olmamış 7500 kuruş olarak sabit kalmıştır. Hicri 1286 (M.1870) yılında toplanan vergiler 10 ve 30 kuruştan toplanırken iki yıl sonra sadece 20 kuruştan toplanmıştır. Bu ise her bir vergi mükellefinden 20 kuruş gibi bir vergi azalması yapmaktadır.

Aşağıda H.1285-1300 (M.1868-1883) yılları arasındaki menafi komisyon üyeleri verilmiştir. Tablo 14'ü incelediğimizde menafi komisyon üyeleri yıllar içinde şu şekilde bir örgütlenme içine girmiştir. Tabloda menafi komisyon üyeleri ve menafi komisyon kâtipleri yıllar içindeki değişimi verilmiştir.

Buna göre:

Tablo 14.

HİCRİ 1285-1300 (M.1868-1883) MENAFİ KOMİSYON ÜYELERİ		
YILLAR	KOMİSYON ÜYELERİ	KATİP
H. 1291 (M.1874)	Ahmet Efendi, Hacı Maviş Efendi Hacı İbrahim Efendi	Abdullah Efendi

¹²¹<http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>.(Eriş,03.08.2014)

¹²²K.V.S., H.1286 (M.1869), s.119.

¹²³K.V.S., H.1286 (M.1869), s.119.

H.1292 (M.1875)	Haydar Efendi, Hacı Maviş Efendi, Hacı İbrahim Efendi	Abdullah Efendi
H.1293 (M.1876)	Haydar Efendi, Hacı Maviş Efendi, Hacı İbrahim Efendi	Abdullah Efendi
H.1294 (M.1877)	Mustafa Efendi, Ali Efendi ,Hacı İbrahim Efendi	Abdullah Efendi
H.1295 (M.1878)	Abdullah Efendi, Ali Efendi ,Hacı İbrahim Efendi	Mustafa Efendi
H.1296 (M.1879)	Enver Efendi, Hacı İbrahim Efendi Abdullah Efendi	
H.1297 (M.1880)	Salname incelenemedi	
H.1298 (M.1881)	Süleyman Efendi, Hacı İbrahim Efendi, Derviş Efendi, İbrahim Efendi, Hacı Matos Efendi	
H.1299 (M.1882)	Süleyman Efendi, Hacı İbrahim Efendi, Derviş Efendi, İbrahim Efendi, Hacı Matos Efendi	
H.1300 (M.1883)	Hacı Osman Efendi, Hacı Yakup Efendi, Hacı Boğdasar Efendi	Abdurrahman Efendi

Karaman kazasının bu yıllarındaki komisyon üyelerine baktığımızda konu araştırması içinde H.1285-1290(M.1868-1873) tarihleri arasında menafi komisyonlarına değinilmemiştir. Ayrıca H.1297(M.1880) yılında ise salname incelenememiştir. Diğer yıllarda ise menafi komisyonları salnamelerde değerlendirilmiştir. Salnamelerde H.1291-1297 (M.1874-1880) yılında komisyonda üç üye birde kâtip olmak üzere dört kişi bulunmaktadır. Daha sonraki salnamelere baktığımızda H.1298-1300(M.1881-

1883) yıllarında ise komisyonda dört üye, bir kâtip olmak üzere beş kişiden oluşmuştur. Yine bu komisyonlarda üyelere bir tanesi azınlıkları temsilen yerini almıştır. Salnamelere baktığımızda Boğdasar Efendi, Matos Ağa, Kerabet Efendi gibi kişiler azınlıkları temsil etmiştir.¹²⁴ Aşağıda kazada bulunan sandık emînleri verilmiştir. Sandık Emînleri şöyledir:

Tablo 15.

H.1285-1300 (M.1868-1883) YILLARINDAKİ SANDIK EMİNLERİ	
YILLAR	SANDIK EMİNLERİ
H.1285 (M.1868)	Bodos Efendi
H.1286 (M.1869)	Bodos Efendi
H.1287 (M.1870)	Bodos Efendi
H.1288 (M.1871)	Yorgi Efendi
H.1289 (M.1872)	Yorgi Efendi
H.1290 (M.1873)	Ovakim Efendi
H.1291 (M.1874)	Hafız İbrahim Efendi
H.1292 (M.1875)	Hafız İbrahim Efendi
H.1293 (M.1876)	Uvayis Efendi
H.1294 (M.1877)	Uvayis Efendi
H.1295 (M.1878)	Uvayis Efendi
H.1296 (M.1879)	Uvayis Efendi

¹²⁴K.V.S., H.1285-1300 (M.1868-1883), s. 75.

Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan gayri Müslimler daha çok ticaret ile iştigaldir. Bu sebeple şehirlerde ise ekonomi ve parasal olayların temeli gayri Müslimlerin elindedir. Karaman kazasında ise de durum aynıdır. Karaman kazasının sandık eminlerinin çoğunluğu gayri Müslimlerden oluşmuştur. İncelenen salnamelere göre beş farklı kişi sandık eminliği yapmıştır. Bu eminlerden Hafız İbrahim Efendi dışındakiler gayri Müslim'dir. Bu görevi Uvayis Efendi 4 yıl, Bodos Efendi 3 yıl, hafız İbrahim Efendi ve Yorgi Efendi 2'şer yıl, yerine getirirken Ovakim Efendi bir yıl bu görevi sürdürmüştür.¹²⁵

D. NÜFUS

Osmanlı döneminde zaman zaman nüfusla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak bunlardan hemen hiçbirinin sonucu derlenerek yayımlanmamıştır. Zaten yapılan yazımların amacı nüfusun sayısını tespit etmekten çok vergi potansiyelini tespit etmektir. Mali amaçlarla yapılmış bu çalışmalardan hareketle şehirlerin nüfusları tahmin edilmeye çalışılmıştır. Modern anlamda nüfus sayımı denebilecek ülke çapındaki ilk çalışma 1830–1831 İkinci Mahmut döneminde yapılmıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra yapılması gereken ilk reform, yeni vergi kaynaklarının bulunmasını ve askerlik yapabilecek yaştaki halkın sayısının bilinmesini zorunlu kılıyordu. Bu nedenle devlet 1831 yılında Rumeli ve Anadolu'daki Müslüman ve Hristiyan erkeklerin sayımını yaptırmıştır.¹²⁶ Bu sayıma göre Osmanlı Devletinde Müslim ve gayri Müslim nüfus toplamı 3.722.738'dir.¹²⁷

Karaman'ın nüfusuna dair ilk veriler 1500 yılına aittir. Şehirle ilgili nüfus tahminleri bu verilere dayanılarak çıkarılmıştır.¹²⁸ Buna göre XVI. yüzyılın başlarında Karaman şehrinde 701 nefer ve 511 hane kayıtlıdır ve 2555–3505 civarında insan yaşamaktadır.¹²⁹ Karamanın XVII. yüzyıl nüfusunun tahmini için bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan avarız tahrirleri kullanılmıştır. Buna göre

¹²⁵K.V.S., H.1285-1300 (M.1868-1883), s. 90.

¹²⁶E. Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara 1943, s. 10, 20.

¹²⁷Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdarî Taksimat ve Nüfus", Belleten, 1951, C. XV, s. 628.

¹²⁸Suraiya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, Çev: Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 2004, s. 11.

¹²⁹Gümüüşçü; a.g.e., s.70,71.

Karaman’da mahalle ve vergiye tabi 756 gerçek hane vardır. Buna göre 756 hanede tahminen 3780 kişi yaşamaktadır.¹³⁰

Karaman’a XVIII. yüzyılın sonunda uğrayan Fransız seyyah Olivier’e göre; şehirde 1000 Türk ve 100 Ermeni hanesi olmak üzere toplam 6000–7000 civarında da nüfus vardır.¹³¹ Bu tarihlerden yaklaşık 100 yıl sonra, 1876 yılının Temmuz ayında Karaman’a uğrayan Davis ise şehrin nüfusunu 4000–5000 civarında tahmin etmiştir. XIX. Yüzyılın sonunda Şemseddin Sami tarafından yazılan *Kamus’ul-A‘lâm*’da şehrin nüfusu 7500 olarak göstermiştir. Buraya kadar karaman şehrinin 19 yüzyıllara kadar kaba olarak nüfus sayıları verilmiştir. Karaman nüfusu 18.yüzyıl sonundan itibaren konargöçerlerin iskân edilmesiyle nüfus hızla artmıştır. Karaman kazasının ahâlisinin büyük çoğunluğu Türk’tür. Karaman dağlarında ve yaylalarında Yörükler ve Türkmenler otururdu. 19.Yüzyılın ikinci yarısı içinde nüfus köyler dâhil edilerek 30 bin civarındadır.¹³²

Karaman’ın, Osmanlı idaresine girdikten sonra öneminin azaldığı ve nüfusunun da düştüğü anlaşılmaktadır. Bunda İstanbul’a olan zorunlu göçlerin ve Osmanlı’nın ilim adamlarını başkentte toplama düşüncesinin büyük etkisi olmuştur.¹³³ Ancak Karaman’a asıl gerilemeyi Bursa-Kütahya-Konya-Karaman-Ereğli-Adana-İskenderun-Halep-Sam-Medine-Mekke güzergâhındaki Konya-Karaman-Ereğli hattının daha kısa olan Konya-Karapınar-Ereğli güzergâhına kayması yaşatmış ve nüfus bu muhite doğru göç etmiştir.¹³⁴

Sâlnâmelere 19. Yüzyılda bakacak olursak Karaman kazasının nüfusunun arttığı görülmektedir. Müslim gayri Müslim toplum olarak hayatlarını süre gelmişlerdir. H. 1285 (M.1868) tarihli sâlnâmeye baktığımızda mahalleler ayrı, köyler ayrı Müslümanlar ayrı, Hristiyanlar ayrı ayrı verilmemiş bilakis birlikte verilmiştir. Bu tarihli sâlnâmede Karaman kazasında 66, Gaferyad Nahiyesinde 8, Belviran Nahiyesinde 36 mahalle ve köy olmak üzere toplamda 111 adet mahalle ve köy bulunmaktadır. Nüfusuna

¹³⁰ Nejat Göyünç, “Hane”, *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 552.

¹³¹ G. A. Olivier, *Voyage Dans L’Empire Othoman, L’Égypte Et La Perse*, VI, Paris 1807, s. 385.

¹³² Şemseddin Sami, *Kamus’ul-A‘lâm*, İstanbul 1314 (1896), C. V, s. 3644.

¹³³ Karaman’ın Osmanlı şehri olmasının hemen akabinde Karaman’dan göçenler tarafından İstanbul’da bir semt kurulduğu bilinmektedir. Bkz. Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü, 1577-1578*, Ed: Kemal Beydilli, Çeviri: Türkis Noyan, I, İstanbul 2006. s. 36, 307, 328, 381, 778, 801.

¹³⁴ Gümüştü; a.g.e., s. 199.

baktığımızda ise Karaman kazasında 8511, Gaferyad Nahiyesi'nde 2547, Belviran Nahiyesi'nde ise 4689 nüfus olup toplamda ise 15747 nüfus olarak kayda geçmiştir.¹³⁵

H.1286 (M.1869) sâlnâmede nüfusa baktığımızda fazla bir değişiklik yoktur. Farklı olarak Karaman kazasının bir mahalle veya köyünde artış olmuştur. Sâlnâmede mahalle ve köyleri bir verildiğinden hangisinde bir artış olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak bu sâlnâmede ekstra olarak hane sayıları da verilmiştir. Karaman kazasında 2622, Gaferyad Nahiyesinde 876, Belviran Nahiyesinde ise 1444 tane hane vardır. Toplam 4942 hane vardır.¹³⁶ H.1287 (M.1871) tarihli sâlnâmede ise Karaman kazasının Nüfusuna dair bilgi verilmemiştir. Hicri 1288 (M.1872) tarihli sâlnâmede nüfus hakkında daha bir ayrıntıya girilerek kazaya bağlı köylerin nüfusu, hane sayısı, kazaya olan uzaklık, nahiye ve köylere olan uzaklıklar verilmiştir.¹³⁷

Araştırmanın sınırları içinde bulunan salnamelerde H. 1285 tarihli sâlnâmeden Hicri 1296 sâlnâmeye kadar hemen hemen nüfusta bir değişiklik gözükmemektedir. Ancak bu bakış yanlış bir değerlendirme olabilir. Çünkü nüfus artışı her dönemde olduğu varsayıldığında nüfusun artması beklenir. Ancak sâlnâmelerde nüfus aynı olması kazada her yıl nüfus sayımı yapılmamasındandır. H.1299(M.1882) ve H.1300 (M.1883) yıllarındaki sâlnâmelerde farklı olarak nüfusu Müslim ve gayri Müslim olarak ayırmış hatta gayri Müslimlerinde Rum ve Ermeniler olarak bir daha ayırarak vermiştir. Buna göre bu sâlnâmelerde Müslümanların nüfusu kasaba ve nahiyelerde dâhil olmak üzere 13423 tür. Ermeni nüfusu toplamda 196, Rum ise 34 kişiden ibarettir. Bu dönem itibariyle bütün Müslim gayri Müslim toplam nüfus 13653, toplamda da hane sayısı ise 6605tür. Ancak Hicri 1286 yılındaki sâlnâmede nüfus 15747 ve hane sayısı 4942 iken bu nüfus h.1300(m.1883) yılında azalmakla beraber hane sayısı da artmış ve 6605 olmuştur.¹³⁸

Sâlnâmede yeni kurulan köylerden bahsedilmemekle beraber kayıtlara yeni köy isimleri eklenmiştir. Hicri 1310 tarihinde Adana'dan Karaman kazasına göç eden 870 nüfuslu 180 hane muhacirden daha iskân edilemeyen 587 nüfusun barınması için

¹³⁵ K.V.S., H.1285 (M.1868), s. 102.

¹³⁶ K.V.S., H.1286 (M.1869), s. 119.

¹³⁷ K.V.S. , H.1288 (M.1871), s.133.134.135.

¹³⁸ K.V.S. , H.1299 (M.1882), H.1300 (M.1883) s.219.

Eminler adlı bölgede 114 hane inşa edilerek bir köy kurulmuş ve adını da Eminler köyü denilmiştir.¹³⁹

Karaman kazasının nüfus, hane sayıları ve köylerin, kazaya uzaklık mesafeleri şöyledir.¹⁴⁰

Tablo 16.

Karaman Kazası	Nüfusu	Hane Sayısı	Kaza Mesafesi
İlisira Köyü	838	211	2 km
Göndere	16	8	2 km
Morcalı	169	47	3 km
Burhan	179	44	3 km
Yılangözü	39	11	6 km
Göçer	332	95	8 km
Dağal	82	24	7 km
Çatak	122	27	8 km
Çukurbağ	73	27	7 km
Afgan	132	22	6 km
Burçak	32	9	9 km
Kemerini	80	16	5 km
Özdemir	125	30	5 km

¹³⁹ B.O.A., İ.D.H.1310.B./17.

¹⁴⁰ K.V.S. , H.1290 (M.1873), s.129.130

Alamuslu	84	19	3 km
Boyalı	75	18	3 km
Seyidhasan	97	28	3 km
Balama	55	14	3 km
Lale	95	17	5 km
Kozlubucak	67	14	5 km
Fisandun	152	51	1 km
Zengin	172	37	3 km
Göğes	132	28	3 km
Görenağı	125	33	4 km
Dağa	111	35	5 km
Gevret	168	44	6 km
Kıranlarağı	81	21	9 km
Kıranlar	381	158	8 km
İbrala	561	138	6 km
Tol	32	19	3 km
Sergede	39	19	3 km
Canasun	43	19	3 km
Güdümen	63	29	3 km
Aşıran	61	20	3 km

Beğdili	107	30	3 km
Karadağ	97	31	8 km
Kılbasan	400	129	3 km
Kızılkaya	249	73	6 km
Bozkandak	187	56	7 km
Makbad	65	21	8 km
Şeyhler	57	25	8 km
Hayan	275	122	1 km
Başıfitilli	279	100	1 km
Binarbaşı	193	66	3 km
Kürd	16	9	2 km. ¹⁴¹
TOPLAM	6744	2014	

Karaman kazasına bağlı köylerin nüfus ve hane sayıları salnamelerde üç yerde tablo şeklinde verilmiştir. Bu yıllar H. 1288, (M.1871), H. 1289 (M.1872), H. 1290 (M.1873) yıllarıdır. Nüfus ve hane sayıları verilirken bu üç yılda hemen hemen hiçbir değişiklik gözükmemektedir. Normal şartlarda nüfusun (birde o dönemi düşündüğümüzde) artması gerekirken aynı kalması bir önceki yılın nüfus ve hane sayılarını aynen salnamelere geçirilmesinden kaynaklanmaktadır. Yine biz yıllar arasında verilen bilgilere göre bazı küçük farklılıkları tespit ettik. Bunları şöyle sıralayabiliriz. H. 1290 (M.1873) yılından önceki iki salnamede Gevrat Köyü bulunmazken bu yıl olan H. 1290 (M.1873) salnamede vardır. Bu karyenin nüfusu 168, hane sayısı 44 tür. Köye uzaklık 1 km, kazaya uzaklık ise 6 km dir. Bu köyün nüfus

¹⁴¹K.V.S., H.1288 (M.1871,1872,1873), s. 129.130.

ortalaması ise 3.81 dir. Yine kazaya bağlı Kıranlarağı köyü bir önceki yıla göre nüfus aynı kalırken hane sayısı 53 artmıştır. H.1289 (M.1872) yılında kazaya bağlı (nahiyelerde dâhil) 44 köy varken, H. 1290 (M.1873) yılında kazaya bağlı karye sayısı bir artmıştır. Bu artışı sağlayan karyede Gevrat köyüdür. Gaferyad Nahiyesinde bulunan köy sayısı ise 8 dir.¹⁴²

Sonuç olarak kazaya bağlı nahiyeler dâhil 45 köyün bağlı olduğu görülmektedir. Kazaya bağlı köylerin toplam nüfusu 5390, hane sayısı 1542, Gaferyad Nahiyesi'ne bağlı 8 köy vardır. Bu nahiyeye bağlı köylerin nüfusu toplam 1321, hane sayısı ise 472 dir. Toplamda kazaya bağlı köylerin nüfusu 6744 iken hane sayılarının toplamında 2014 tür. Ortalama bir ailenin nüfusu 3.34'tür. Buda bize verilen bilgiler doğrultusunda bir ailenin anne, baba ve bir çocuktan müteşekkil olduğunu göstermekte ve kırsal alan için aile sayısının az olduğu sonucunu vermektedir.¹⁴³

E. EĞİTİM VE KÜLTÜR

1. Medrese Ve Mektepler

Osmanlı Devleti'nde ilk eğitim ve öğretim sıbyan mekteplerinde yapıldı. Buralarda resmen belirlenmiş kesin bir eğitim programı henüz tespit edilememiştir. Genel amaç, çocuklara okumayı yazmayı, İslam dininin kaidelerini ve Kur'an-ı kerim-i okumayı, dört temel aritmetik işlemi öğrencilere öğretmektir. Mezun olabilmek için en az bir defa Kur'an'ı hatmetmek zorunluydu. Dört-yedi yaşlarındaki kız ve erkek çocukların devam ettiği bu okullara, hemen her mahallede bir tane bulunduğu için halk dilinde mahalle mektebi veya çoğu tasta yapıldığından taş mektep denirdi. Bu mektepler, hayırseverlerin kurduğu vakıfların gelirleri ile faaliyetlerini sürdürür, vakfiyelerde konulmuş şartlara göre idare edilirdi. Genellikle cami veya mescitlerin yanına yapılırlardı. Kız ve erkek çocukların karışık olarak devam ettikleri sıbyan mektepleri bulunduğu gibi yalnız kız ve yalnız erkek çocuklara ait olanları da vardı.¹⁴⁴

¹⁴²K.V.S., H.1288 (M.1871,1872,1873), s. 129.130.

¹⁴³K.V.S., H.1288 (M.1871,1872,1873), s. 129.130.131.

¹⁴⁴Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim", Osmanlı Uygarlığı, Yay. Haz.: Halil İnalçık, Günsel Renda, İstanbul 2003, s. 345-346.

Tanzimat'tan önce, çocukların herhangi bir meslek ve sanata başlatılmadan, bu mekteplerde Kur'an ve ilmihal bilgilerini öğrenmeleri için belli aralıklarla fermanlar çıkarılmıştır. Sıbyan mekteplerinin hocaları, genellikle medrese okumuş, çoğu zaman bir cami veya mescitte imamlık veya müezzinlik yapan kimselerdi. Kız çocuklarına mahsus mekteplerin hocaları ise yaşlı kadınlardan seçilirdi.¹⁴⁵

Orta Anadolu'da eski bir Türk kültür merkezi olan Karaman'da XVIII. yüzyılda 11 adet mektepte tedrisat yani eğitim-öğretim yapılyordu. Ladende hurufat defterlerinde geçen ve bu dönemde faal olduğu tespit edilen mektepler şunlardır: Eminüttin-Zade Ahmet Bey/Erdoğdu Bey Mektebi, Fasih Mektebi, Gözlü Oğlu Mektebi, Hacı Ali Mektebi, İbrahim Efendi-Zade Mehmet Efendi Mektebi, İbrikli Mektebi, Kurşunlu Mektebi, Müftü-Zade Mehmet Efendi Mektebi, Raziye Hatun Mektebi, Seyit Şeyh Hacı Mehmet Mektebi, Sirkeci Oğlu Hacı Ahmet Mektebi'dir.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti'nde orta ve yükseköğretim genel olarak medreselerde yapılyrdı. Bu kuruluşlar, vakıflar tarafından kurulduğu için öğretim ücretsizdi. Öğrenciler, medrese hücrelerinde barınırlardı. Yemeklerini ise çoğunlukla medreselerin içinde yer aldığı külliyeinin içinde veya yakınındaki imaretlerden yerlerdi. Bazı imaretler, maddi imkânlarına göre öğrencilere 2–10 akçe arasında değişen miktarlarda harçlık da verirdi.¹⁴⁷

Medreseler vakıflar tarafından kurulduğu ve işletildiği için, kurucusu olan vakfın inanç, hayat görüşü ve temayülleri çerçevesinde mali, ilmî, idari özerklikten son zamanlara kadar faydalandıkları bilinmektedir. Anadolu şehirlerinde medreselerin inşasına daha Selçuklular döneminden itibaren başlandığı bilinmektedir.¹⁴⁸ Karaman'daki medreselerin bir kısmının tarihi ise Karamanoğulları'na kadar inmektedir.¹⁴⁹

Konya gibi gelişmiş bir kültür merkezi bulunmasına ve bu dönem itibariyle 31 tane medrese olmasına rağmen, XVIII. yüzyılda Karaman'da 19 medresenin bulunması dikkat çekicidir. Bu medreseler Lârende hurufat defterlerinde şöyle sıralanmıştır:

¹⁴⁵Vedat Günyol, "Mektep (Türkiye'de Mektep)", *DİA*, İstanbul 1955, C. VII, s. 655–657.

¹⁴⁶L.H.D., No, 1150, vr. 3a.

¹⁴⁷Ziya Kazıcı, "Eğitim", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1989, C. XIV, s. 64.

¹⁴⁸Konya'daki Selçuklu Medreseleri için Bkz. Mehmet Önder, *Konya Maarifi Tarihi*, Konya 1952.

¹⁴⁹Bahaeddin, Yediyıldız, "*İslam'da Vakıf*", s. 45–46.

Abdülkadir Ağa Medresesi, Alâeddin Medresesi, Ali Dede Medresesi, Çavuş-Zade Seyit Hacı Zeynel Abidin Ağa Medresesi, Dere Mescidi Medresesi, Emir Musa Medresesi, Emir Sah Medresesi, Hacı Ahmet Medresesi, Hacı İshak Medresesi, Hacı Recep Medresesi, Hacı Süleyman Efendi Medresesi, Hatuniye Medresesi, Kandilli Medrese, Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi, Külâhçı-Zade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi, Rahime Hatun Medresesi, Seyit İbrahim Efendi Medresesi, Şeyh Abdullah Medresesi, Yahya Ağa Medresesi Bu durum, şehrin bir eğitim merkezi olduğunu gösterir. Ancak bu bilgilere sâlnâmelerde yer verilmememiştir hatta konuya çalışılan yıllardaki sâlnâmelere bakıldığında bir azalma var gibi gözükmemektedir. Ancak bu durum hiç mantıklı gelmediğinden büyük ihtimalle medrese sayımı pek yapılmamış veya bir önceki yüzyıla göre yeni kurulanlardan bahsedilmiş olması gerekir. sâlnâmelerde medrese isimleri açıkça yazılmamıştır.¹⁵⁰

XIX. Yüzyıldaki duruma baktığımızda eğitim alanda birçok değişiklikle beraber eğitim öğretimde bir yenileşme içerisine girilmiştir. Aynen bunun gibi Osmanlı şehirlerinde de mektep sayıları medrese sayıları artmıştır. Karaman kazasına gelince kazada mektep sayıları nüfusla beraber artmıştır. Karaman kazası dâhilinde eğitim öğretim durumu bu yüzyılda şöyledir: Kazada başlıca eğitim kurumları ilk derece eğitim kurumları olan sıbyan ve iptidai mektepler, medreseler, rüştiye (ilkokul ile lise arası eğitim veren okullar–ortaokul) mektepleri bulunuyordu. Sıbyan veya ibtidâî olarak adlandırılan ilk derece mektepler en yaygın eğitim kurumlarıydı. Karaman kazası dâhilinde bulunan okullar ve bu okullara müdavim olan öğrenci sayıları ayrı ayrı olarak verilmiştir. Yalnız her sâlnâmeye ayrı ayrı bakmak, Karaman kazasının eğitim yapısını anlamayı zorlaştıracakı düşünüldüğünden, eğitim durumu genel hatları ile sâlnâmelerin elverdiği ölçüde verilmeye çalışılmıştır.¹⁵¹

Konya Vilâyeti sâlnâmelerinde Karaman kazasındaki sıbyan okulları ile ilgili net bir bilgi edinebilmek mümkün görünmemektedir. Zira sâlnâmelerde genel itibari ile okulların toplam sayısı verildiğinden bunların arasından sıbyan okullarının sayısını tam olarak çıkarmak pek mümkün değilse de bazı sâlnâmelerde sıbyan okullarının sayısı

¹⁵⁰Yediyıldız, a.g.e., s. 50

¹⁵¹ K.V.S., H.1285 (M.1868), s. 37,38., H.1286 (M.1869), s. 38.

verilmiştir. Buna göre sıbyan okulları ile ilgili bilgi veren Karaman kazasına ait sâlnâmelerine bakılacak olursa h.1285-1286 (M.1868-1869) tarihinde 43 mahalle mektebi varken bir tane de ermeni mektebi vardır.14 medrese,14 tekke, 9 zaviye 1 kütüphane vardır. Ancak bu tarihli sâlnâmede rüştiyeden idadiden bahsedilmemiştir. Ancak H.1289 tarihinde bir mektebi rüştiye (ortaokul düzeyinde bir okul) inşa olunmuştur.¹⁵²

H. 1296 (M.1879) tarihindeki sâlnâmeye baktığımızda sıbyan mektebi olarak 43 den 51 yükselmiş, kız öğrenciler olarak 890, erkek öğrenci olarak 1489, mektebi rüştiye de ise öğrenci sayısı 47 gözükmetedir. Bu rüştiyenin hocaları ise Nazif Efendi, Hafız Mehmet'tir Bu hocalar H.1296 yılında ise değişmiş yerine gelen hocalar şöyledir. Hulisi Efendi, Rika muallimi, Mehmet Efendi. Yine 14 olan medrese sayısı 17 ye çıkmış ve talebe sayısı olarak da 265 verilmiştir. Bu öğrenci sayılarına baktığımızda mahalle mektebinden sonra rüştiyeye giden sayısı arasında fark çok fazladır. Bunun nedeni kız öğrenciler mektepten sonra rüştiyeye gitmemektedirler. Bu öğrenciler geri kalan eğitimlerini mahallelerde bulunan yaşlı okumuş kadınlardan almaktadır. Buna rağmen sayılar arasında yine de fark çoktur. İş böyle olunca rüştiyeler daha fazla olsa gerek rastlanmamıştır.¹⁵³

2. Kütüphaneler

Kitapların bir arada toplanıp hizmete sunulduğu mekânlara kütüphane denmiştir. Kitap, eğitimin vazgeçilmez ögesi olduğu için özellikle büyük kültür merkezlerinde kütüphaneler kurulmuş, eğitimle ilgilenenlerin buralardan kolayca yararlanmaları sağlanmıştır. Karaman'da modern anlamda kütüphanenin tarihi eski değildir. Çavuş-Zade Zeynel Abidin Ağa tarafından 1766 tarihli vakfiyeden anlaşıldığına göre Dahhak Mahallesindeki cami ve medresenin yanına bir kütüphane yaptırılmıştır.¹⁵⁴

Sâlnâmelere baktığımızda kazadaki kütüphane olarak bir tane Abid Ağa Kütüphanesi verilmiştir. Bu kütüphanenin Zeynel Abidin Ağa'nın yaptırmış olduğu kütüphane olması gerekir Bu Zeynel Abidin Ağa Kütüphanesi içinde değişik türde 72 eser olduğu belirtilmiştir. Bu eserlerin neler olduğu hangi kaynaklar olduğu hepsi

¹⁵² K.V.S., H.1290 (M.1873), s. 37,38., H.1291 (M.1874), s. 50.

¹⁵³ K.V.S., H.1296 (M.1879), s. 150,155.

¹⁵⁴ Konyalı, a.g.e , s. 184.

H.1290 da (M.1873) yazılmış kayda geçilmiştir. Bu eser sayıları H.1298 (M.1881) tarihinde 76 tane olmuş kaynak eserler olarak kütüphaneye konulmuştur.¹⁵⁵

Zeynel Abidin Ağa Camii'nin 1766 tarihli vakfiyesine göre; Kütüphane memuruna her gün beş dirhem verilecektir. Kitaplar kesinlikle kütüphaneden çıkmayacak ve kimseye emanet olarak verilmeyecektir. Kütüphane haftanın pazartesi ve perşembe günleri açılacaktır. Ancak bu bilgilere araştırılan konu içinde yani sâlnâmelerde hiç bilgi verilmemiştir.¹⁵⁶

Karaman Kazası Abid Ağa Kütüphanesi Eserleri

Tablo 17.

	Eser Adı	Adet
1	Tefsir-i Mealim	1
2	Tefsir-i Ebil Leys	1
3	Tefsir-i Kebir	1
4	Tefsir-i Beyzavi	1
5	Tefsir-i Basit	1
6	Tefsir-i Kurtubi	1
7	Tefsir-i Keşşaf	1
8	Tefsir-i İbn Kemal	1
9	Tefsir-i Uyun't-Tefasir	1
10	Tefsir-i Bahrü'l- Ulum	1
11	Tefsir-i Hakaik	1

¹⁵⁵K.V.S., H.1298 (M.1881), s. 151.

¹⁵⁶Konyalı, a.g.e., s. 187.

12	Müfredatü'l -Kur'an Li'r-Ragıp	1
13	Tayyibe	1
14	Müsned-i İmam-ı A'zam	1
15	El-Kevkebül- Münir fi Şerhi'l-Cami'i s-Sagır	1
16	Tecridü'l-Usul	1
17	Nuhbetü'l Fıkr	1
18	Şerhi Ehadisi's Şıfa	1
19	Şerhü's - Siyeri'l -Kebir	1
20	Kuduri	1
21	Şerhü'l –Hidaye Li'l -Ayni	1
22	El Kafi Fi Şerhi'l-Vafi	1
23	En-Nehrü'l - Faik Fi Şerhi'l -Kenz	1
24	Kitabü'l Muamelat Li'l Gazali	1
25	El -Vikaye	1
26	Mecma'ül-Bahreyn	1
27	Dürerü'l-Gurer	1
28	İzah ve Islah	1
29	Mahzenü'l- Fıkh	1
30	Miftahu's-Sa'ade Li's-Şirvani	1
31	Şerh'i -Tuhfetü'l Mülük	1

32	Hadimi Ale'd -Dürer	1
33	Şerh-i Mülteka Gavvasü'l -Bihar	1
34	Minyetü'l - Müftü	1
35	Mes'udiyye	1
36	Siracü'l -Musalli	1
37	Zey-i Nabi	1
38	Siyer-i Halebi	1
39	Şerh-i Menasik-i Hac	1
40	Cami'ül-Fetava	1
41	Şerh-i İbn Kemal Ale'l Feraiz	1
42	Feraiz-i Behiştî	1
43	Zübdetü'l -Feraiz	1
44	Tahrirü'l Usûl	1
45	El-Haysü'l -Hami Şerh-i Cem-i'l -Cavami	1
46	İbn Melek Ale'l -Menar	1
47	İlcamü'l-Avam An İlmü'l-Kelam Li'l-Gazali	1
48	Hülasatü'l -Te'lifatLi'l -İmam Er Razi	1
49	Milel ve Nihal	1
50	Mirza Can Ale't- Tecrid	1
51	Molla Cami' Ale'lAkayid	1

52	El-Akayidi'l- Kübra Li'lTunusi	1
53	Ta'dilü'i- Ulum	1
54	Yevakit Şa'rani	1
55	Kuvvetü'l- Kulub	1
56	Risale-i Kuşeyyire	1
57	Hal'ün- Naleyn	1
58	Şerhü-l Fusus Li'ş- Şeyh Sadreddin	1
59	Nakd-i Hatır	1
60	El-Kibrütü'l -Ahmer	1
61	Makalat-ı Evliya	1
62	Faslü'l- Hitab i Vasli'lAhbab	1
63	Revnakü'l -Meclis	1
64	Darendevi Ale'l -Hüseyniyye	1
65	Arusu'l-Efrac	1
66	Şerhü'l - Havadi	1
67	Teshilü'l- Fecaid Li'd Demamin	1
68	Şerhi'l- Misbah Li Musannifek	1
69	Haşiye-i Rukneddin Ale'l- Hindi	1
70	Dikgözale'l -Merah	1
71	Kamil	1

72	Tahrir-i Öklides	1
73	Su'al ve Cevab Hazreti mevlana	1
74	Leb-i Lebab-ı Mesnevi	1
75	Tarih-i Subhi	1
76	Tarih-i İzzi	1

Kazadaki Abid Ağa kütüphanesindeki kaynak eserleri incelediğimizde genel olarak müspet ilimler ile ilgili eserler olduğunu görüyoruz. Eserlerin çoğunluğunu tefsir, hadis, kelam, akaid ve Peygamber Efendimiz Hz Muhammed (sav) ile ilgili bazı evliyalar ile ilgili olduğunu görüyoruz. Bunun yanında yine eserleri incelediğimizde Şerh-i Menasik-i Hac, Şerhi'l- Misbah Li Musannifek, Şerhü-l Fusus Li'- Şeyh Sadreddin gibi bazı eserlerin şerhlerinin yazılmasıyla oluşturulmuş eserleri görüyoruz. Kütüphanede Mevlana'nın " Sual Cevap Hazreti Mevlana adlı bir eser, 'Leb-i Lebab-ı Mesnevi'" adlı bir eserde bulunmaktadır. Ayrıca azda olsa fen ilimleri ile de eserleri görüyoruz. Matematik ile 1594 yılında Roma'da basılmış Nasirüddin et-Tusi'nin Kitab-ı Tahrir-i Usûl-i Oklides'i yani matematik üzerine yazdığı şerhler eseride bulunmaktadır.¹⁵⁷

F. ŞOSE VE YOLLAR

Karaman ilk çağlardan bu yana birçok medeniyetin beşiği olmuş ve medeniyetlerin yol güzergâhında bulunması hasebiyle yollar noktasında da önemli bir yere sahiptir. Sonraki dönemler yani Osmanlı dev ilk kuruluş döneminde de önemli yol güzergâhı üzerinde bulunan Karaman Osmanlı'nın son dönemlerine gelince bu önemini kaybetmiştir. Çünkü artık Karaman Konya vilayetine bağlanmış ve yol geçitleri Konya Niğde hat üzeninden yapılmaya başlanmıştır. Sâlnâmelere baktığımızda yeni yapılan yollar, yolların düzeltilmesi gibi durumları görebiliyoruz. Konu sınırlarımız içinde bulunan sâlnâmelerden hicri 1285 tarihinde Konya'dan Karaman ve Karamandan İçel

¹⁵⁷K.V.S., H.1298 (M.1881), s. 140.

sancağı dâhilinde bulunan Silifke ilçesine ve Akşehir yolu ile Kara hisar üzerinden İzmir'e ve İzmir'e tabi Denizli kasabasına kadar olan yolların tesviyesi kararlaştırılmış ve bunun için bir komisyon kurulmuştur. Buradan şunu anlıyoruz. Bu yollar mevcut yollar ancak zamanla yollar yollar bozulmuş onların tekrar düzeltilmesi için bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma için kurulan komisyon reisi ve üyeleri şöyledir.¹⁵⁸

1879 Tarihli Salnamede Şose Ve Yol Yapımı Komisyonu

Reis, Baş Mühendis Ahmet Faik Efendi, Binbaşı

Azalar : Komiser Ragıp Efendi

İkinci Mühendis: Ahmet Hadi Efendi

Birinci Kondüktör: Osman Efendi

İkinci Kondüktör: Ali Efendi, Hacı Bıyık Zade Hacı Süleyman Efendi

Ticaret Reisi: Hamza Zade Muhammet Ağa

Fabrikatör: Serkiz Efendi, Zeytuni Hacı Yasef Efendi, Çavdar Zade Romanos Efendi, Malhasoğlu Karabet Efendi Yüzbaşı Mülazım

Kâtibi Evvel: Hüseyin Efendi, Kâtibi Sani: Ferruh Efendi

Karaman kazasından komsu şehirlerarası yollar ve Karaman kazası içinde de yollar düzenlenmiş ve düzeltme, iyileştirme işlemleri yapılmıştır. H. 1289 da Karaman kazası içinde 92 bin metre yani 92 km yollar düzeltilmiştir.¹⁵⁹

H. 1298 (M.1881) yılındaki Karaman kazasındaki sâlnâmede Karaman kazası çıkışındaki Silifke iskelesine giden yolda bulunan Domlanınbeli ve Yedibel mevkilerin ortasından geçecek yolun olması ve buranı tesviye edilmesiyle susam ve pamuk yetiştirildiğinde karamandan bu yolla yol kısılacığı gibi ziraat ve ticaret ilerleyecektir.¹⁶⁰

¹⁵⁸ K.V.S., H. 1285 (M1868), s. 101.

¹⁵⁹ K.V.S., H.1289 (M.1872), s. 88.

¹⁶⁰ K.V.S., H.1298 (M.1881), s. 70,71.

Yine kazada iki yıl sonraki sâlnâmede ise İlkbaharda Niğde'den Mersin'e giden yolların düzeltilmesine başlanacağı gibi Karaman'dan Silifke'ye kadar olan yolun inşaatına başlanacaktır. Karaman kazası 1900 yıllardaki yolarına bakılacak olursa şu bilgilere ulaşmaktayız. Karaman Ereğli yolu düzgün olup rahatlıkla araba ile gidilebilir. Karaman Ermenek arası ol düzgün olmayıp katır ve at ile gidilir. Karaman Mut Silifke arası karayolu yapımına devam edilmektedir. Karaman Karapınar, Koçhisar Ankara tarafına araba ile gidilse de yol çok düzgün değildir. Karaman Bozkır yolu ise araba ile gidilebilecek konumda olup aynı zamanda Konya'ya da rahatlıkla araba ile gidilebilir.¹⁶¹

Sâlnâmelerde konumuz sınırları içinde Karaman kazasının tren yolu güzergâhından veya tren yolundan hiç bahsedilmemiştir. Ancak Karaman'dan geçecek tren yolu hattı Haydar Paşa Konya Demiryolu idi ki yapımına 1893'te başlanıp 1896 yılında Konya'ya ulaştırılmıştır. Zaten Osmanlı devletine tren yolu 1800 yıllarda gelmeye başlamıştır. Karaman kazası tren yol hattı Karaman'ın batısından İslahisar köyü'nden Karaman sınırına girer. Mandasın, Karaman, Sudurağı istasyonlarından Ayrancı istasyonuna varmadan Ereğli sınırına girerek devam eder.¹⁶² Sâlnâmelerde tren yolu hattının yapımından bahsedilmemektedir ancak kaynaklardan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Karaman tren istasyon yapımının planı H.1321 (M.1903) de karar alınmış ve Karaman'dan ilk trende 1904 yılında geçmiştir.¹⁶³

¹⁶¹ Uysal, a.g.e., s. 20.

¹⁶² Uysal, a.g.e., s.20.

¹⁶³ B.O.A : TPlani 3080.

İKİNCİ BÖLÜM

A. MİMARİ YAPILAR

Karaman'ın binlerce yıllık geçmişi vardır. Bu nedenle çok sayıda uygarlığın izlerini taşır. Ancak asıl gelişmeyi Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar döneminde gösterdiği için bir Türk ve Osmanlı şehri hüviyetini kazanmıştır. Çünkü Türkler, fethettikleri şehirlere kurdukları dinî ve sosyal kurumlarla kendi damgalarını vurmuşlar, buraları hızla Türkleştirmişlerdir. Bununla birlikte eski uygarlıklara ait kent dokularını değiştirerek yapılanma yönüne de gitmişlerdir.¹⁶⁴ Bu durum, aynı zamanda şehirlerin tıpkı toplumlar gibi canlı, dinamik, sürekli değişen bir yapıya sahip olmasıyla da izah edilebilir. Klasik bir Osmanlı şehrine dışarıdan bakıldığında ilk göze çarpan mimari unsur, şehrin kale surları ve surlardaki kapılardır. Şehir merkezlerinde yapılan ilk temel eser ise camilerdir. Yine merkezde bir uzun çarşı ve bu çarşıya açılan farklı iş kollarının yer aldığı küçük çarşılar, bedesten ve hanlar dükkânlar, fırınlar, değirmen, mumhane ve boyahane gibi imalathaneler; pazaryerleri, saray, medreseler, mescitler, kilise, su yolu, imaret, tabhane, bimarhane, hamam, kervansaray, tekke, zaviye, mektep, bayram yeri gibi dinî, kültürel ve sosyal tesisler; mahalle, sokaklar ve konutlar gibi diğer mimari unsurlar bulunurdu.¹⁶⁵

Bu mekânların her biri, kentin sosyal, idari, ticari ve kültürel ihtiyaçlarına göre meydana getirilmiş olmaları sebebiyle hem kentin hem de kentli nüfusun kimliğini yansıtır.¹⁶⁶ Çarşıdaki sokaklar Saraçlar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı gibi çoğunlukla

¹⁶⁴ Kemal Ahmet Aru, **Türk Kenti**, çizelge, İstanbul 1998, s. 11.

¹⁶⁵ Tuğlacı, a.g.e., s.1.

¹⁶⁶ Yunus KOÇ, “Osmanlı’da Kent İskânı ve Demografisi (XV-XVIII. Yüzyıllar)”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, III, S. 6, (2005), s. 163.

içinde bulunan esnaf grubunun adı ile anılırdı. saman pazarı, hayvan pazarı ise şehrin dışında yer alırdı.¹⁶⁷

Karaman, XVIII. yüzyılda klasik bir Türk şehir yapısının özelliklerini taşıyordu. Ünlü seyyahlar Karaman'ı gezerken şehrin mimarisinden de bahsetmişlerdir. Bu seyyahların notlarına bakıldığında mimarinin hemen hemen aynı olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda Sâlnâmelerde de mimarisinden bahsedilmiş ve yukarıdaki yazılan yani bir XVIII yüzyıldaki mimarinin aynısını burada da görüyoruz. Mesela Evliya Çelebi, XVII. Yüzyılda şehrin mimarisi hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Buna göre Karaman Kalesi yüksek bir yerde, kare seklinde ve üç katlıydı. Şehirde 7080 ev, 23 çeşme ve geniş bir cadde üzerinde 470 dükkân, bir darülkurra,¹⁶⁸ meşhur üç han, altı hamam, dört medrese ve bazı türbelerin mevcudiyetinden bahsetmiş, bağ ve bahçelerinin dünyaca meşhur olduğunu yazmıştır.¹⁶⁹

1. Karaman Kalesi

Kaleler, Ortaçağ şehirlerinin en önemli güvenlik yapıları olmalarının yanında askerî, idari ve adli fonksiyonlara da sahipti. Birçok kale, çevresi güvenli olduğu için bir yerleşim yerinin çekirdeğini oluşturmuşken bazı kaleler şehirlerden uzak, tek bir yapı olarak kalmıştır. Osmanlı'nın kuruluş döneminde Bizans'tan alınan kaleler iskâna öncülük etmişlerdir. Çünkü bu kalelere sistemli olarak ilk etapta aileleriyle beraber askerler ve diğer sınıflardan insanlar yerleştirilmiştir.¹⁷⁰ Karaman şehri hakkında bilgi verenlerden biri de, 1876–1877 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaptığı seyahatlerini *Life in Asiatic Turkey* adı ile kitaplaştıran İngiliz rahip Edwin J. Davis'dir. 1876 yılının Temmuz ayında Karaman'a uğrayan Davis, şehir hakkında bazı Bilgiler vermiştir. Buna göre şehir yeşillik olup şehrin dışındaki kalker tepe geniş mezarlıklarla kaplıdır. Merkez meyve bahçeleri ile doludur. 100 tanesi gayrimüslimlere ait olmak üzere 1000 Civarında ev ve 4000–5000 civarında da nüfus vardır. Evlerin bir kaçı

¹⁶⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlı*, s. 432; İbrahim Atalay, “Anadolu’nun Yerleşmesi Üzerinde Osmanlıların Etkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, (Osmanlı Özel Sayısı), II, Ankara 2000, s. 360.

¹⁶⁸ Cami mescit gibi yerlerin yanında yapılan Kur'an okuma yerleridir. Aynı zamanda hafızlık yapılan yerlerdir

¹⁶⁹ *Seyahatname*, Yay. Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), IX, İstanbul 2000, s. 158.

¹⁷⁰ Tuncer Baykara, “*Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir*”, *Osmanlı*, Ankara 1999, C. V, s. 531.

ahşap, diğerleri kerpiçtir. Hiç Taştan yapılmış ev yoktur. Caddeler büyük kalker tasları ile kaplanmıştır. Bütün bahçelerin etrafı Kerpiç ile örülmüştür. Evler resmedilmeye değer güzelliktedir. Hemen hemen her caddede sanat değeri olan suyu bol çeşmeler vardır. Pazaryerinde kavak ağacından ve çamur briketlerden inşa edilmiş dükkânlar sıralanmıştır. Şehrin büyük bir kısmında evler ve dükkânlar yıkık durumdadır.¹⁷¹

Selçuklu Türkleri, Anadolu'ya geldiklerinde sur içine sıkışıp kalmış Bizans kentleriyle karşılaşmış, Türkmenlerin bir kısmını buralara yerleştirmişlerdir. Sonradan gelen göçlerle nüfusu kısa sürede artan bu kentlerde sur içleri yetmeyince şehirler, sur dışına taşmıştır. Bu yeni yerleşim alanlarını korumak için ikinci bir sur örülmüştür.¹⁷² Bu bölüme şehrin ileri gelenleri oturmuş, burada zanaat faaliyetleri görülmüştür. Dış surların da dışında kalan bölüme ise “tahta’l-kal’a” denmiştir. Burada daha çok yerleşmemiş ticaret faaliyetleri yürütülmüştür. Karaman Kalesi’nin ne zaman yapıldığına dair herhangi bir belge yoktur.¹⁷³

Şikârî, Keyhüsrev (1192–1196, 1205–1211)’in inşa ettirdiğini yazar.¹⁷⁴ Karamanoğulları’nın XIV. yüzyılda kaleyi tamir ettikleri bilinmektedir. Ancak Karaman Kalesi’ni ilk defa Keyhüsrev’in inşa ettirdiği konusunda Şikârî’nin verdiği bilgiyi tereddütle karşılamak gerekir. Çünkü Bizans döneminde Anadolu’daki birçok kasaba surla çevrilmiş, dış saldırılara karşı halk muhafaza altına alınmıştır.¹⁷⁵ Konya gibi Karaman’da bulunan kalenin de Türklerden önce, Roma veya Bizans dönemlerinde inşa edilmiş olması ihtimali üzerinde durmak gerekir. Alâeddin Aköz’ün ifadelerine göre kale üç bölümden oluşmuştur. Bunlar iç kale, orta kale ve dış kale. Bu üç kaleden günümüzde iç kale kendisini koruyabilmiştir. Azda olsa orta kaleyi de bilebiliyoruz.

¹⁷¹ Baykara, a.g.e., s. 108.

¹⁷² Yusuf Küçükdağ, “Konya Kalesi’nin Ahmedek Bölümüne Dair”, **Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Makaleler- I, Konya 2004, s. 13-14.

¹⁷³ Gümüşçü, a.g.e., s. 77.

¹⁷⁴ Şikârî, a.g.e., s. 102.

¹⁷⁵ Bu dönemdeki Bizans’ın durumu için Bkz. Claud Cahen, Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi, Terc: Yasar Yücel- Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1988, s. 58; Mükrimin Halil İnanc, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944, C. I, s. 164–165.

Ancak dış kale zamanla yıkılmış ortadan kaybolmuştur. Gümüşçü kitabında dış kalenin celali isyanlarıyla beraber yıkıldığından bahsetmiştir.¹⁷⁶

Karaman Kalesinin mimari şekline baktığımızda ise Evliya Çelebi seyahat namesinde kalenin dörtgen şeklinde ve üç katlı olduğundan bahsetmiştir. Kale dizdarı iç kalede otururdu. Etrafı 600 adımdı. Sekiz kulesi, içinde 46 ev, bir cami bulunuyordu. Orta hisar denen yuvarlak kalenin etrafı 1700 adım uzunluğunda idi. 40 kule ve iki kapısı vardı. Bunlar, batıya açılan Deli kapısı ve kibleye açılan Pazar Kapısı idi. Dış kalenin etrafı ise 7000 adımdı. 140 kuleye ve dokuz kapıya sahipti. İçinde 32 mahalle, 53 cami ve mescit mevcuttu. Bu kapılar; Emil denli, Seki Çeşmesi, Sam, Körsoğuk, Parmak kapı, Toplar, imaret, Emir Ahmet ve Tekke kapılarıydı.¹⁷⁷

XIX. yüzyılın ikinci yarısında kale harap olmuştur.1879 yılında Karaman'a uğrayan Davis'in yazdıklarına göre kale; kale sarı ve kırmızı kireç taşından yontulmuş bloklardan yapılmıştı. Duvarlarla birbirine bağlı çok sayıda yuvarlak, kare ve çokgen kulesi vardı. Duvarları göçmeye başlamış olup tamiri zor gözükmekteydi. İç duvarlara yakın evler yıkık durumdaydı. Şemseddin Sami'nin Kamusu'l Alam'da yazdıkları da Davis'in yazdıklarını doğrulamaktadır. Salnamelerde ise Kalenin önemli bir yerleşim yeri olarak tanımlanırken, Kalede önceki dönemlerde olduğu gibi devletin önemli arşivlerinin tutulduğu yer, bazı mahkûmların kaldığı yer olarak kullanılmıştır.¹⁷⁸

2. Camiler Ve Mescitler

Camiler, İslam şehirlerinde en önemli mekânların başında gelir. Osmanlı döneminde en büyük cami şehrin merkezinde olduğu gibi her mahallenin de merkezî yeri o mahallenin camisi olurdu. Buralar, hem bir ibadet yeri hem de insanların işlerini gördükleri ve herhangi bir resmî emrin ya da kararın tebliğ edildiği, görüşülüp

¹⁷⁶Örnek olarak Bkz. Orhan Kılıç, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548–1648), Van 1997, s. 201–208; Yılmazçelik, aynı eser, s. 17–25; Mehmet Ali Ünal, **XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518–1566)**, Ankara 1989, s. 196–198; Rifat Özdemir, XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Ankara, Ankara 1998, s. 39–43.

¹⁷⁷Evliya Çelebi, Seyahatname, IX, s. 158. Konyalı, bu kapılardan başka Küçük, Porsuk, Çalık, Demir, Hoca Mahmut, Gazalpa, Buzhane, Ulu, Konya, Karabaş, Ali Şahane, Hacı Celal kapılarının da bulunduğunu yazmaktadır.

¹⁷⁸Evliya Çelebi, a.g.e.,s 158.

sonuçlandırıldığı yerlerdi. Camiler, aynı zamanda eğitim ve kültür hizmetleri için de kullanılırdı.¹⁷⁹

Osmanlı döneminde camilerin masrafları, yaptıranların kurduğu vakıflarla ve bu vakfi kuranın koyduğu kurallar çerçevesinde karşılanırdı. Bu vakıfların hukuki statüsü vakfiyelerle belirlenirdi. Camiye ait vakıfların yönetiminden sorumlu olan mütevellilerin her yıl muhasebe sonuçlarını mahallî kadı aracılığı ile merkeze gönderip tasdik ettirmeleri gerekirdi. Vakıf kurucusunun vakfiyede tespit ettiği cami görevlilerinin ücretleri, mütevellilerce ödenirdi. Artan gelirler varsa caminin bakım, onarım gibi zorunlu ihtiyaçlar için kullanılırdı. Karaman, camileriyle de tanınmış bir kentti. Camiler genellikle Selçuklu mimari yapısıyla yapılmış olup 18. yüzyıl sonlarında kadı sicillerden anlaşıldığına göre 34 cami vardır. Evliya Çelebi, bu camilerin 10 tanesinden bahsetmiştir ki bunlar; Bostancı, Hazreti Mevlânâ Validesi, Yeni Cami, Hacı Beyler, Hacıoğlu, Nuh Pasa, Dilbasan, Karabaş, Boyalı Kadı ve Keresteci Baba Camileridir.¹⁸⁰

19 yüzyılda nüfusun artışına binaen cami sayıları artmıştır. Sâlnâmelerde incelediğimiz yıllara bakınca en net H. 1286-1288 (M.1869-1871) yıllarına cami mescit sayıları verilmiştir. Bu yıllarda 37 cami 61 mescit kayda geçmiştir. Ancak H.1300 (M.1883) tarihli sâlnâmede cami sayısı 18 diye geçmiştir. Mescitlerden ise hiç bahsedilmemiştir. Kadı sicilleri ve başbakanlık Osmanlı arşivler incelendiğinde cami adları, yapılış tarihleri varsa caminin ikinci adı verilmiştir. Sâlnâmeler bu yönüyle detaylı bilgiler vermemiştir. Buradan hareketle Vilayet sâlnâmelerinde yüzeysel dediğimiz öz bilgiler verilmiş bir nevi istatistik gibi sayılardan bahsedilmiştir. Yoksa şehirde cami azlığından dolayı cami ismi zikredilmemiş değil. Çünkü bu dönem itibariyle Konya’da Camii sayısı 41 olarak verilmiştir. Dolayısıyla sâlnâmelerde camii, mescit sayıları bazen hiç yazılmamış bazen isimler yazılmış bazen de cami sayıları verilip geçilmiştir. Aşağıda verilen cami ve mescitler salname haricindeki kaynaklar taranarak elde edilmiş olup kısaca açıklanmıştır.¹⁸¹

¹⁷⁹Yusuf Halaçoğlu, “**Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı**”, Genel Türk Tarihi, Ed: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, VI, Ankara 2002, s. 432.

¹⁸⁰Seyahatname, C. IX, s. 158

¹⁸¹Yusuf Küçükdağ, “Hocacıhan Yakınındaki Dibidelik Han’a Dair Bir Vakfiye”, “**Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı**”, Makaleler- I, Konya 2004, s. 33-38.

2.1. Ağa Camii

Çavuş-Zade Zeynel Abidin Camii olarak da geçen Ağa Camii, bugün Zeynel Ağa Camii olarak Koçak Dede Mahallesi Dahhak Sokak'ta bulunmaktadır. Kubbesiz, kiremit çatılıdır. Caminin kesme taştan yapılmış bir minaresi ve arka bahçesinde antik sütunlardan yararlanılarak yapılmış bir şadırvanı vardır.¹⁸² İlk vakfıyesi 1180 (1766/1767) tarihli olup bitişiğindeki dokuz hücreli medrese ve kütüphane ile birlikte yapılmış olmalıdır. Ağa camiinde birde zamanı gösteren muvakkithane vardı.¹⁸³

2.2. Hacı Beyler Camii

Bugün Külhan Mahallesi'ndeki Hacı Beyler Camii, XVIII. yüzyıla ait bazı belgelerde Ali Sahne Mahallesi¹⁸⁴ bazı belgelerde de Gazali'ye Mahallesi¹⁸⁵ sınırları içinde gösterilmiştir. Evliya Çelebi, caminin minaresiz olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁶ Camide iki kitabe vardır. Giriş cephesinin doğu bölümünde yer alan birinci kitabede, camiye 1356 yılında Mısır Sultanı en- Nasır'ın temsilcisi Büyük Emir Seyfettin Hacıbeyler'in yaptırdığı yazılıdır. Giriş kapısının üzerindeki ikinci kitabede ise caminin II. Bayezid zamanında 1496 yılında yapıldığı yazılıdır. Bu cami, 1903 yılında yıkılmış, eski yerinin biraz gerisine tekrar yapılmıştır. XX. yüzyılın ortasında bir ara kütüphane olarak kullanılmış ancak günümüzde yine camii olarak kullanılmaktadır.¹⁸⁷

2.3. Kirişçibaba Camii

Kirişçibaba Mahallesi'nde bulunan ve bazı belgelerde Kirişçibaba Mahallesi Camii olarak da geçen¹⁸⁸ bu caminin yanında Yunus Emre Zaviyesi vardı. Hasan Hüseyin Sapançalı, bir adı da Yunus Emre olan bu caminin yanındaki türbelerin Yunus Emre ile şeyhi Tabduk Emre'ye ait olduğunu savunur¹⁸⁹

¹⁸² İlhan Temizsoy, Vehbi Uysal, "Karaman, Konya" 1987, s. 59-60.

¹⁸³ İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri**, İstanbul 1967, s. 82-184.

¹⁸⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, **Lârende Hurufat defterleri** No: 1147, Varak. 99b.

¹⁸⁵ VGMA, LHD, No, 1131, vr. 51a.

¹⁸⁶ Seyahatname, Yay. Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff, C. IX, İstanbul 2000, s. 158.

¹⁸⁷ Seyahatname, a.g.e., s. 158.

¹⁸⁸ VGMA, LHD, No, 1148, vr. 5a.

¹⁸⁹ Sapançalı Hasan Hüseyin, **Karaman Ahval-i ictimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi**, Yayına Haz, İbrahim Güler, Ankara, 1993.

2.4. Mader-i Mevlânâ Camii

Günümüzde Aktekke Camii adıyla anılan Mader-i Mevlânâ Camii, XVIII. yüzyılda Ali Sahne Mahallesi'nde idi. Mader-i Mevlânâ Türbe ve Camii, Valide Sultan Camii ve Mevlevi Tekkesi olarak da geçer. Evliya Çelebi, bu camiden “Hazret-i Mevlânâ Vâlidei Câmî‘i, içinde medfûndur ve âsitâne-i Mevlevîdir...” diye bahseder. Kadı sicillerinde “Vâlîde Sultân Tekyesi” olarak geçmiştir. Camiyi 1370 yılında Karaman oğlu Mahmut oğlu Halil oğlu Alâeddin Bey yaptırılmış olan caminin sol tarafında Mevlana'nın annesi, abisi ve yakınlarına ait olan 21 adet sanduka şeklinde mezar bulunmaktadır.¹⁹⁰

2.5. Mansur Dede Mahallesi Camii

Mansur Dede Mahallesi Camii'nin yaptıranı belli değildir. Hacı Mustafa adında bir kişi tarafından tamir ettirilmiş olmalıdır. Belgelerde mescit olarak da geçer. Mansur Dede Camii adını bir mahalle olarak vermiştir.¹⁹¹

2.6. Nasuh Pasa Camii

Nasuh Pasa Camii, Karamanoğulları dönemi devlet adamlarından Nasuh Bey tarafından yaptırılmış olmalıdır. Nasuh Paşa'nın şehirde hamamı da vardır.¹⁹²

2.7. Fasih Camii

Yakınında bir de medrese bulunan Fasih Camii, Karaman'ın meşhur camilerindendi. Bir diğer adı Dikbasan olan camiyi Evliya Çelebi görmüş, minaresinin olmadığını yazmıştır. Tarihçi Uysal, mihrapta bulunan çini levhaya bakarak Karamanoğlu II. İbrahim Bey dönemine denk gelen 1436 yılını tespit etmiştir. Bugün Mansur Dede Mahallesi'nde bulunan cami, XVIII. yüzyıl belgelerinde Köhne Bedesten Mahallesi'nde görünüyordu. Kuzeyindeki medrese tamamen yıkılmıştır. Enine plan

¹⁹⁰VGMA, LHD, No,1147, vr. 97b.

¹⁹¹VGMA, LHD, No,1145, vr. 2a.

¹⁹² Cengiz, a.g.e., s.63.

gösteren, kûfe tipinde bir yapı olan cami 1437 yılında Karamanoğulları devrinde inşa edilmiştir.¹⁹³

2.8. Debbaghane Camii

Debbaghane'deki bu caminin bazı kayıtlarda Debbaghane Mescidi olarak geçmesinden; mescit olarak yapıldığı, ihtiyaç nedeniyle camiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.¹⁹⁴ Buradan hareketle Bu cami şehrin merkezinden uzak bir yere inşa edilmiştir. Çünkü kazada debbağ hanelerin bulunduğu yerlerde halk kokudan rahatsız olmaması için uzak bir yere inşa edilmektedir.¹⁹⁵

2.9. Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi Camii

Boyalı Kadı Camii, Hisar/Kale Mahallesi'ndeydi. Evliya Çelebi bu caminin Orta Hisar'ın Pazar Kapısı'nın iç tarafında bulunduğunu, kiremitle örtülü yüksek bir kubbesinin olduğunu, minaresinin eksik yapıldığını yazmıştır. Kayıtlardan camiye yaptıran kişinin Boyalı Kadı-Zade Pir Ahmet Halife olduğu anlaşılmaktadır. Lârende Hurufat Defterlerinde “Boyalı Kadı demekle ma'rûf Pîr Ahmet Efendi'nin binâ eylediği Kal'a Camii “olarak geçtiği gibi, “Lârende Hisarı'nda Boyalı Kadı- Zade'nin bina eylediği cami” ve “Kal'a Mahallesi Pîr Ahmet Efendi Camii” olarak da geçmektedir. Uysal, 1574 yılında tanzim edilen vakfiyesinden hareketle caminin XVI. yüzyılın ilk yarısında yapıldığını tespit etmiştir.¹⁹⁶

2.10. Çeltek Mahallesi Camii

Çeltek Mahallesi Camii, başlangıçta mescit olarak yapılmış, mahallelinin ihtiyacı nedeniyle sonradan camiye dönüştürülmüş küçük bir yapıdır. Bu nedenle Lârende Hurufat Defterlerinde “Çeltek Mahalle Mescidi demekle ma'rûf câmi” olarak da geçmektedir.¹⁹⁷

¹⁹³ Cengiz, a.g.e., s.56.

¹⁹⁴ Cengiz, a.g.e., s.53.

¹⁹⁵ Cengiz, a.g.e., s.58.

¹⁹⁶ Cengiz, a.g.e., s.52

¹⁹⁷ Cengiz, a.g.e., s.53.

2.11. Yeni Cami

Yeni Cami, Külhan Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Birçok belgede Cami-i Cedîd yani adından da anlaşılacağı gibi yeni camiydi. XVIII. Yüzyılda bitişiğinde Hacı Abdi-Zade Seyit Hacı Yahya Medresesi vardı. Evliya Çelebi, bu caminin minaresinin olmadığını belirtmiştir. Günümüzde de bu cami yenileme geçirmiş ve faal olarak halka hizmet sunmaktadır.¹⁹⁸

2.12. Zaviye Camii

Zaviye Camii, Çeltek Mahallesi'ndeydi. Bazı belgelerde Zaviye Mescidi ve Zaviye Mahallesi Mescidi olarak da geçer. 1169 (1755/1756) yılında imamı Ömer, bu camiye samanlık ve ambara dönüştürdüğü için şikâyet edilmiş, cezalandırılması için Karaman valisi tarafından Karaman kadısına ve diğerk yetkililere buyruldu gönderilmiştir. H.1110 (1698/1699) yılında hem imam hem müezzin görevlendirilmiştir.¹⁹⁹

2.13. Hacı Hüseyin Camii

Bulunduğı yer itibariyle Yukarı Mescit de denilen ve Hacı Hüseyin adındaki hayırsever tarafından yaptırıldığı için Hacı Hüseyin Camii adını alan bu mabet, Zaviye Mahallesi'ndeydi.²⁰⁰

2.14. Gedik Ahmet Paşa Camii

Seki Çeşme Mahallesi'ndeki Gedik Ahmet Paşa Camii, Fatih'in emriyle Karaman'ı Osmanlı sınırları içine alan Gedik Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bazı belgelerde mescit olarak geçtiğine bakılırsa, sonradan cami haline getirilmiş olmalıdır. Salnamelerde ismi geçmemekle beraber günümüzde de cami eskimeden durmaktadır.²⁰¹

¹⁹⁸ Cengiz, a.g.e., s.66.

¹⁹⁹ Cengiz, a.g.e., s.67.

²⁰⁰ Cengiz, a.g.e., s.60.

²⁰¹ Cengiz, a.g.e., s.57.

3. Kiliseler

Osmanlı devletinin büyük bir devlet olmasında devlet bünyesi içinde yaşayan her ırktan ve dinden kim varsa dilini kullanması ve inancını rahatça yaşamasındandır. Bu yönüyle bakıldığında Osmanlı şehirlerinde de Hristiyanlara ait kiliseler var olagelmıştır. Yine Karaman kazasına baktığımızda XVIII. yüzyılda Karaman üzerine yapılan çalışmalarda kilise vardır. Ancak bu kiliseler faaliyet göstermemektedir. Bu durum Karaman valisi tarafından Karaman kadısına yazılan 15 Ramazan 1164 (Ağustos 1751) tarihli ve 27 Rebiyülevvel 1168 (11 Ocak 1755) tarihli buyrultulardan²⁰² ve 01 Cemaziyülevvel 1166 (06 Mart 1753) tarihli fermanan anlaşılmaktadır. Ancak şehirde gayri Müslimler yaşadığından dini gereksinimlerini daha çok evlerinde veya bazı hanlarda yapıldığına dair bilgiler vardır. Yine sâlnâmelere baktığımızda şehirde gayrimüslimler yaşamaktadır. Bunlardan bir kısmı Ermeni iken bir kısmı Rum dur. H. 1299 (M.1882) ve h.1300 (M.1883) yıllardaki sâlnâmelerde Ermeni nüfusu toplamda 196, Rum ise 34 kişiden ibarettir.²⁰³ Buradan hareketle burada yaşayan halkın dini yapısına uygun kiliseler mevcuttur. İncelediğimiz yıllar içindeki sâlnâmelerde biri Rum ve diğeri ermeni olmak üzere iki tane kilise mevcuttur.²⁰⁴

4. Tekke, Zaviyeler Ve Türbeler

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından başlamak üzere XVI. yüzyıla kadar, Batı Anadolu ve daha sonra Rumeli’de mektep, medrese gibi eğitim kurumlarının yanında ülkede kendi kültürünü kökleştirmek için çok sayıda tekke ve zaviye yaptırmış, bu yapılanmayı kolaylaştırıcı önlemler almıştır.²⁰⁵ Ancak asıl fonksiyonlarını tamamladıkları XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekke ve zaviyelerin önemi gittikçe azalmıştır.²⁰⁶

Tekkelerin büyüklerine âsitâne, dergâh veya hankah, küçüklerine ise zaviye denirdi. Her tekkede eğitim, burada faaliyet gösteren tarikatın tasavvuf sistemine göre

²⁰² K.K.S., No, 285, s. 287/1; No, 286, s. 102/3.

²⁰³ K.V.S., H.1299 (M.1882), s. 219.

²⁰⁴ K.V.S., H.1286 (M.1869), H.1288 (M.1871), s. 96,97.

²⁰⁵ Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Döneminde Konya’nın Tasavvufi Hayatına Kısa Bir Bakış”, Konya Şehrini Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler- I, Konya 2004, s. 135.

²⁰⁶ Akif Erdoğan, “Karaman Vilâyeti Zâviyeleri”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, İzmir 1994, say., IX s. 98-99.

yapılırdı. Özellikle medreselerin olmadığı yerlerde halkın eğitimi konusunda boşluğu tekke ve zaviyeler doldururdu.²⁰⁷ Zaviyeler birkaç hücreden meydana gelir ve sürekli kalınmazdı.²⁰⁸ Ancak dergâh denen büyük tekkeler birer yatılı kurumdu. Tarikatlarca yönlendirildikleri için tekke ve zaviyeler, resmî ulemanınkinden farklı bir kültür geliştirmişlerdir. Bu anlamda, halkın dinî ve kültürel hayatı üzerinde çok büyük etkileri olmuştur. Ancak basta, zengin kişilerce kurulan vakıfların işlettiği tekke ve zaviyelerde olmak üzere, şeyhliklerinin zamanla babadan oğula hatta bazen kızlara geçer hale gelmesi bu kurumların yozlaşmasına neden olmuştur.²⁰⁹

Bir dergâh, tarikat kurucusu şeyhin ölümünden sonra onun türbesinin etrafında inşa edilirdi. “yatır” denen bu kişilerin türbelerinden başka, tekkede bir mezarlık, namazların kılındığı mescit, mutfak, su kuyusu ve hayvanlar için ahırlar bulunurdu.²¹⁰ Karaman’da 1530 yılında 10 adet tekke ve zaviye varken. Zamanla bunların sayısı artmıştır. XVIII. yüzyılda varlığı tespit edilen tekke ve zaviye sayısı 18 dir.²¹¹

Konya Vilayeti Sâlnâmeleri Karaman kazasına baktığımızda ise bir önce ki camilerde olduğu gibi burada da sadece tekke ve zaviyelerin sayısı verilmiştir. Buna göre Öndört tekkeden ve dokuz zaviyeden bahsedilmiştir. Her ne kadar sâlnâmelerde tekke ve zaviyelerden ayrıntılı bahsetmese de Osmanlı arşivlerinde, Kadı Sicil Kayıtlarında ve hurufat defterlerinde bahsedilmiştir. Buna göre aşağıda bazı tekke ve zaviyeden bahsedilmiştir.²¹²

Yine H.1294 (M.1877) yılı sâlnâmesinde veliyullahtan Tapduk ve Yunus Emre, türbeleri, Mevlana’nın annesi ve kardeşlerinin türbeleri, Kettani Baba, Canbaz Gazi ve Ali İmran, Sultan Alâeddin sülalesinden Hande Hatun türbeleri bulunmaktadır.²¹³ Aşağıda Karaman kazasında bulunan tekke ve zaviyelerden kısaca bahsedilmiştir.

²⁰⁷Ekmeleddin İhsanoğlu, “**Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları**”, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu, II, İstanbul 1998, s. 254.

²⁰⁸Yusuf Küçükdağ, “**Konya’da Osmanlı Döneminde inşa edilen Tekke ve Zâviyeler**”, Makaleler-I, Konya 2004, s. 147.

²⁰⁹Bahaeddin Yediyıldız, İslam’da Vakıf”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, İstanbul 1989, C. XIV s. 47–48.

²¹⁰Yusuf Küçükdağ, “Konya’da Söylemez Zaviyesi ve Vakfiyeleri”, **Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Makaleler I, Konya 2004, s. 306–312

²¹¹Gümüştü, a.g.e., s. 84.

²¹²K.V.S., H.1294 (M.1877), s. 114.

²¹³K.V.S., H.1294 (M.1877), s. 114.

4.1. Alâeddin Zaviyesi

Siyahser Mahallesi'ndeki Alâeddin Zaviyesi, Alâeddin Camii'nin yanındaydı. 29 Safer 1158 (02 Nisan 1745) tarihli bir belgede, türbenin Şeyh Alâeddin tarafından yaptırıldığı yazılmıştır. Eyce'ye; göre Alâeddin Bey, Karamanoğulları soyundandır. Yapı XIV. yüzyıl sonlarında inşa edilmiştir. Türbeye bitişik olan cami bilinmeyen bir tarihte yıkılarak ortadan kalkmış, son derece bakımsız kalan türbe, ise zamanla büyük ölçüde tahribe uğramıştır.²¹⁴

4.2. Mansur Dede Zaviyesi

Mansur Dede Zaviyesi, Seki Çeşme Mahallesi'ndeydi. Adına bir de mahallesi olan Mansur Dede Konyalı'ya göre Horasan'dan gelmiş, bu zaviyeyi 1354 tarihinde inşa ettirmiştir.¹⁰⁴² Fatih Sultan Mehmet dönemi vakıf kayıtlarında ve Kanuni'nin ilk dönemlerinde mevcut olduğu tespit edilen Karaman zaviyeleri arasında mevcuttur. XVI. yüzyıl Karaman vakıf kayıtlarında Mansur Dede Zaviyesi olarak geçmektedir.²¹⁵

4.3. Mevlevihane

Mevleviler, Osmanlı padişah ve devlet adamları tarafından ciddi şekilde desteklenmiş, sağlanan maddi imkânlarla Mevlevihane adı verilen tekkeler açmışlardır. Tarikatlar içinde merkezîyetçilik geleneği en kuvvetli olan Mevlevilik'ti. Osmanlı Devleti'nin her yanına dağılmış olan Celaliye Vakıflarına ait gayrimenkullerin gelirleri, Mevlânâ neslinden gelen ve bu vakfın mütevellisi olan bir çelebinin postnişin olduğu Konya Mevlevihane'sinde toplanır ve buradan tekkelere ihtiyaçlarına göre dağıtılırdı.²¹⁶

Karaman'da Valide Sultan Tekkesi, Kalemîye Zaviyesi, Aktekke, Mader-i Mevlânâ Türbesi olarak da geçen Mevlevî Tekkesi, Mevlevîliğin Karaman'daki merkezîydi. Karaman Mevlevihanesi, Ali Sahne Mahallesi'nde, Mevlânâ Celalettin-i Rumi'nin 1224 yılında vefat eden annesiyle ağabeyinin gömülü olduğu yerde, XIV. yüzyılda tesis edilmiştir.²¹⁷ Mevlânâ Celalettin-i Rumi'nin annesiyle bazı aile yakınlarının gömülü olması, Mevlevî zaviyeleri arasında Karaman Mevlevihane'sinin

²¹⁴Cengiz, a.g.e., s. 98.

²¹⁵Cengiz, a.g.e., s.101.

²¹⁶Cengiz, a.g.e., s.101.

²¹⁷Cengiz, a.g.e., s.102.

önemli bir yere sahip olmasını sağlamış, Mevlevilerce ziyaret edilmesi gereken bir makam olarak görülmüştür. Karaman'ın bugün Ali Şahane Mahallesi'nde, Gazipaşa ile Mehmet Bey caddeleri arasında yer almaktadır.²¹⁸

4.4. Yunus Emre Tekkesi

Yunus Emre Tekkesi'nin, büyük halk şairi Yunus Emre adına yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Yunus Emre'nin nereli olduğu konusu tartışmalıdır. Gülcan, 1240 yıllarında Karaman'da doğduğunu, bir süre Eskişehir'de bulunan piri Tapduk Emre'nin yanında kaldığını, sonra Karaman'a gelerek dedesinden kalan tekkede yaşadığını ve 82 yaşında yine Karaman'da vefat ettiğini ileri sürmektedir.²¹⁹ Karaman'da bugün olduğu gibi eskiden de var olan Kirişçi Baba Mahallesi'nde adı geçen Kirişçi Baba, belgelere göre Yunus Emre'dir. Zaten Yunus Emre Zaviyesinin bir adı Kirişçi Baba Zaviyesi veya Kirişçi Baba Tekkesi'dir²²⁰

5. Hamamlar

Türk kültürünün temizliğe verdiği önem nedeniyle şehirlerde çok sayıda hamam vardır. İyi gelir getirdikleri için Osmanlı şehirlerinde vakıf hamam sayısı zamanla artmıştır.²²¹ Hamamlar Osmanlı sosyal hayatında yakın tarihlere kadar temizlenme yeri olmasının yanında aynı zamanda eğlence mekânlarıydı.²²² Büyük hamamlarda erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı bölümler varken, küçük hamamlar kadın ve erkek müşterilerini farklı zamanlarda kabul ederlerdi. Kadınlar için hamamlar evleri dışında çok önemli toplumsallaşma yerleriydi. Buralarda sadece arkadaşlarla buluşmakla kalınmaz, evlilikler ayarlanır, iş ilişkileri kurulurdu.²²³

Kadınlar genellikle sabah erkenden yanına yemeğini de alarak çocuklarıyla birlikte hamama gider, aksama kadar hamamda kalır hoşça vakit geçirirlerdi.²²⁴ Karaman kazasında 18 yy da faal olan hamamlar Başamam, Yeni Hamam, Fenarî

²¹⁸Barihüda Tanrıkorur, "Karaman Mevlevihânesi", **DİA**, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 447.

²¹⁹D. Ali Gülcan, **Geçmiş Yüzyılların Karaman Büyükleri ve Sairleri**, (Basım yeri ve yılı yazılmamış) s. 68.

²²⁰K.K.S., No, 305, s. 173/1.

²²¹Semavi Eyice, "Hamam", **DİA**, İstanbul 1997, C. XV, s. 402, 414.

²²²Mustafa Zunu-Nurettin Albayrak, "Hamam (Kültür ve Edebiyat)", **DİA**, İstanbul 1997, C. XV, s. 431.

²²³Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700–1922**, İstanbul 2004, s. 234.

²²⁴Pakalın, a.g.e., s. 127.

Hamamı, Nasuh Bey Hamamı, Seki Hamamı, Seydi Hamamı, Süleyman Bey Hamamı, Yeni Çeşme Hamamı'dır. Ancak sâlnâmelerde hamamların isimleri geçmese de ikisi çifte yedisi tek olmak üzere 9 hamam olduğu yazmaktadır. 18 yy da yedi olan hamam sayısı 19 yy da dokuza çıkmıştır.²²⁵

5.1. Başhamam

Nuh Paşa tarafından Hatip Mahallesi'nde yaptırılmış olan bu hamam, XVIII. yüzyılda faal idi. Bu Baş hamamın halk tarafından verilen diğer isimleri de Paşa Hamamı ve Yeni Hamam'dır. Evliya Çelebi, bu yapıdan Nuh Paşa'nın Yeni Hamamı diye bahsetmiştir. Daha önceki yüzyıllarda adı geçmeyen Başhamam/Paşa Hamamı, Dikbasan Camii' yanında caminin vakfiydi.²²⁶

5.2. Fenarî Hamamı

Molla Fenarî Mahallesi'ndeki Fenarî Hamamı, adından da anlaşılacağı üzere Karaman'da bir süre ikamet ettiği bilinen Molla Fenarî tarafından inşa edilmiş olmalıdır. Nitekim şehirdeki bu hamamdan Evliya Çelebi, "Karaman hocası Molla Fenârî hazretlerinin nazargâh hamamı. Hasta girse şifa bulur" diye bahsetmektedir. Bu dönemde Fenarî Hamamı yanında aynı adı taşıyan bir de mescit vardır.²²⁷

5.3. Seki Hamamı

Karamanoğulları döneminden kaldığı bilinen Seki Hamamı, Seki Çeşme Mahallesi'ndeydi. Bu nedenle Seki Çeşme veya Sekiz çeşme Hamamı da denirdi.²²⁸ Evliya Çelebi, bu hamam hakkında; "Seki Çeşmesi Hamamı Karamanoğlu'nundur. Kârı kadim olduğundan bina-yı musanna' ve âb [u] hevâsı ferah-ı cândır" demiştir.²²⁹ Sonraki dönemlerde bu hamam bakımsızlıktan yıkılmaya yüz tutmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğünün katkılarıyla restore edilmiştir.²³⁰

²²⁵K.V.S., H. 1290 (M.1873), s. 96, 97.

²²⁶Cengiz, a.g.e., s.29.

²²⁷Cengiz, a.g.e., s.29.

²²⁸Konyalı, a.g.e., s. 533.

²²⁹Seyahatname, a.g.e., s.159.

²³⁰Konyalı, a.g.e., s. 540.

5.4. Süleyman Bey Hamamı

Süleyman Bey Hamamı, Ali Sahne Mahallesi'ndeydi. Süleyman Paşa Hamamı da denirdi. Konyalı'ya göre Karamanoğulları dönemi eserlerindendir.²³¹

6. Muvakkithane

Saat ve iletişim teknolojilerinin gelişmediği dönemlerde ibadetlerin zamanlarının tespiti ile ilgilenen kişilere muvakkit, tespit işleminin yapıldığı kurumlara da muvakkithane denirdi. Muvakkitler vakti önceleri güneş saati ile daha sonra da mekanik saatler ile tespit ederler, buna göre vakitleri gösteren cetvelleri düzenleyip takvim hazırlarlar; kullanılan araç ve gereçlerin bakım ve onarımını yaparlar; vakit konusunda başvuruda bulunanları bilgilendirip sorularına cevap verirlerdi. Muvakkithanelerde güneş saati, basıta ve irtifa tahtaları, usturlap, pusula, kıble nûma gibi araç gereçler bulunurdu. Az olduğu dönemlerde ilk saatler muvakkithanelere alınmıştır. Çavuş-Zade Zeynel Abidin Camii olarak da geçen Ağa Camii yanında bir muvakkithane de vardır.²³²

²³¹Seyahatname, C.IX, s. 160.

²³²Hasan Özönder, "Konya'nın Son Muvakkiti: Yusuf Ziya Tokcan ve Vakıf Cetvelleri", **Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi**, Konya Kitabı VI, Ed: Caner Arabacı, Konya 2003, s. 296.

SONUÇ

Salnâmeler ışığında XIX. Yüzyılın ikinci yarısı H. 1285-1300 (M.1868-1883) Karaman kazasının Coğrafi, İdarî, sosyal ve ekonomik yapısını aydınlatmak için gayret sarf ettiğimiz bu çalışmadan elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz.

1864 ve 1867 tarihli Vilâyet Nizamnâmelerine göre Osmanlı toprakları İdarî birimlere ayrılarak bunların en büyüğüne Vilâyet adı verilmiş, vilâyet sancaklara, sancak kazalara, kaza köylere bölünmüştür. Buna göre vilâyete vali, sancağa mutasarrıf, kazaya kaymakam, köye muhtar idareci olarak görevlendirilmiştir. 1871 tarihli “İdare-i Umumiyye-i Vilâyet Nizamnâmesi” ile de kazanın alt birimi olarak ilk kez nahiyeler kurulmuştur. Nahiyelerin idaresi için de nahiye müdürleri görevlendirilmiştir.

Karaman şehrinin 16.17.18 ve 19 yüzyıllara kadar kaba olarak nüfus sayıları verilmiştir. Karaman nüfusu 18 yy sonundan itibaren konargöçerlerin iskân edilmesiyle nüfus hızla artmıştır. Karaman kazasının ahalisi genel itibariyle Türk’tür. Karaman dağlarında ve yaylalarında yürükler ve Türkmenler otururdu.19 yüzyıl içinde nüfus köyler dâhil edilerek 30 bin civarındadır.

Hicri 1285 (H.1868) yılında sâlnâmede Karaman kazasında 66, Gaferyad Nahiyesi’nde 8, Belviran Nahiyesi’nde 36 mahalle ve köy olmak üzere toplamda 111 dir. Nüfusuna baktığımızda ise Karaman kazasında 8511, Gaferyad Nahiyesi’nde 2547, Belviran Nahiyesi’nde ise 4689 nüfus olup toplamda ise 15747 nüfus olarak kayda geçmiştir.

Hicri 1299 -1300 (M.1882-1883) yıllarındaki sâlnâmelerde farklı olarak nüfusu Müslim ve gayri Müslim olarak ayırmış hatta gayri Müslimlerinde Rum ve Ermeniler olarak bir daha ayırarak vermiştir. Buna göre bu sâlnâmelerde Müslümanların nüfusu kasaba ve nahiyelerde dâhil olmak üzere 13423 tür. Ermeni nüfusu toplamda 196, Rum ise 34 kişiden ibarettir. Bu dönem itibariyle bütün Müslim gayri Müslim toplam nüfus 13653, toplamda da hane sayısı 6605tür.

Karaman kazası genelinde çok sayıda cami ve mescit ile namazgâh ve Karadağ'da olmak üzere kilise gibi dini kurumlar bulunmaktadır. Ancak bunların birçoğu Karaman kazası Salnâmelerinde kayıtlı değildir. O yüzden bu eksikliği diğer eserlerden giderilmiştir. Karaman kazasındaki cami, mescit, medrese, tekke, zaviye, han, hamam gibi yapıların genelde vakıf eserler olduğu görülmektedir.

XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde eğitim alanında köklü yenilikler yapıldığı görülmektedir. Özellikle Avrupa'nın genel eğitim müesseselerini almak ve bu ülkelerde yürütülen eğitim prensiplerini Türkiye de hakkıyla uygulamak amacıyla 1869 yılında Ma'ârif-i Umûmiye Nizamnâmesinin hazırlanması önemlidir. Bu nizamnâme ile İlköğretim mecburi hale getirilerek, okulların sınıf ve dereceleri ile öğretim usulleri belirlenmiştir. Eğitim alanındaki bu yeniliklerin tüm Osmanlı Devleti sınırlarında olduğu gibi Karaman kazasında da görmek mümkündür. Salnâmelerde verilen bilgilere göre Karaman kazasında eskiden var olan ve devletin gerileme ve dağılma dönemine doğru sadece dini ilimlerin okutulduğu medreseler varlığını sürdürmektedir. Bunun yanında Tanzimat'la birlikte fenni ilimlerin ağırlıkla okutulduğu yeni tarz mektepler olan İptidâî, rüşdiye ve idadiler de işlevini sürdürmektedir.

Karaman kazasının ekonomik yönüne bakacak olursak Kazanın ekonomisinin en önemli kısmını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Kaza çevresi dağlarla çevrili bir ova hükmünde olduğundan, toprakları oldukça verimli olup, topraklarında buğday, fasulye, arpa, üzüm, elma, armut yetiştirilmektedir.

İklim şartları, toprak yapısı ve çevresinin dağlarla çevrili olması ile potansiyeli bakımından hayvancılığın gelişmesine elverişli olan kazada hem büyükbaş, hem de küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Karaman kazası dâhilinde en çok koyun, kıl keçisi, sığır beslenmektedir. Bunlardan başka olarak da her çeşit deri sanayisi dediğimiz debbağiyeler, susam yağı çıkaran yağhaneler, boyahaneler, bezirhaneler, dokumacılık, keçecilik, mumhaneler ve sanayi işletmeleri vardır.

KAYNAKÇA

SALNAMELER

Konya Vilayeti Salnameleri, Hicri 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1298, 1299, 1300.

ARŞİV

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maarif, İstanbul,

Karaman Kadı Sicilleri, 286, 287, 288, 289, 290 nolu defter.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi **Lârende Hurufat Defterleri**, No, 1131, 1147, 1148, vr. 5, 51, 97.

KİTAP

ARU, Kemal Ahmet, **Türk Kenti**, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1998.

AKGÜNDÜZ, **İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara, Çetin Yayınları, 1988.

BAYKARA, Tuncer; “**Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1 Anadolu’nun İdarî Taksimatı**”, T.K.A.E. Yay., Ankara 1988.

DANS Olivier, G. A., Voyage L’Empire **Othoman, L’Égypte Et La Perse**, VI, Paris 1807.

DUMAN, Mehmet, **Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri** Ankara, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2000.

EDWİN Davis, J., Life in Asiatic Turkey, London, 1879

EKİNCİ, Ekrem Buğra, **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, Arı Yayınları, İstanbul, 2004.

- EMİNOĞLU, **Mehmet, Konya Vilayeti Salnameleri**, , Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2012.
- EVLİYA çelebi, **Seyahatname**, (Yay. Haz. Yücel DAĞLI-Seyit Ali KAHRAMAN, Robert DANKOFF), IX, İstanbul 2000.
- FAROQHİ, Suraiya, **Osmanlı'da Kentler Ve Kentliler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.
- FİNDLEY, Carter V, **Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform Bâbîâli (1789-1922)**, Çev. Latif BOYACI- İzzet AKYOL, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.
- GÜMÜŞÇÜ, **Osman. XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus**, TTK Yayınları, Ankara, 2001.
- GÜLER, İbrahim, **Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi**, TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- İBN BATTUTA, Seyahatname, (Çev., İnceleme ve Notlar: A. Sait AYKUT), I, İstanbul, 2004
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1994-1998.
- İNALCIK, Halil. **Osmanlılar**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara, 1943.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, TTK Basımevi, Ankara.
- KÂTİP Çelebi, **Cihannümâ**, İstanbul, 1885.
- KAYMAZ, Nejat, **Pervâne Süleyman**, Kaynak Yayınları, Ankara, 1970.
- KAZICI, Ziya, **Doğuştan Günümüze İslam Tarihi**, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.
- KONYALI, İbrahim Hakkı **Abideleri ve Kitabeleriyle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri**, Yeni Zamanlar Sahaf Yayınları, İstanbul, 1967.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, **Armutlu**, Çizgi Yayınları, Konya, 1996.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, **Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2004.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- MONTE, G.F. del, ve James Tischler **Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte** Wiesbaden, 1978.

- ORTAYLI, İlber, **Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, Hil Yayınları, İstanbul, 1992.
- QUARTAERT, Donald, **Osmanlı İmparatorluğu 1700 – 1922**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- ÖDEN, Zerrin Günel, **Karamanoğulları Beyliği**, Ankara, 1992.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü**, MEB Yayınları, İstanbul, 1993
- SERTOĞLU, Mithat, **Osmanlı Tarih Lügati**, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1986.
- SEVİN, Veli. **Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- SEYDANLIOĞLI, Mehmet, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, TTK Basımevi, Ankara, 1994.
- ŞEMSETTİN Sami, **Kamus'ul-A'lâm**, C. V, İstanbul, 1896.
- ŞİKÂRÎ, **Karamannâme**, (Hazırlayan: Metin SÖZEN, Necdet SAKAOĞLU), Karaman Valiliği, İstanbul, 2005.
- TEMİZSOY, İlhan ve Vehbi Uysal, **Karaman**, Ajans Türk Yayınları, Konya, 1987.
- TUĞLACI, Pars, **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.
- UYSAL, Abdullah, **Geçmişten Günümüze Karaman Tarihi, Coğrafya, Ekonomi, Kültür ve İlkleri**, Konya Kültür Merkezi, Konya, 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. I, İstanbul, 1995.
- YEDİYILDIZ, Bürhüda, "İslâm'da vakıf", **Doğuşundan günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Çağ Yayınları, C. XIV, İstanbul, 1989.
- YOLALICI, Mehmet Emin, **Türk Tarihinin Kaynakları**, Samsun, 2006.

MAKALE – DERGİ

- AKBAL, Fazıla, "1831 tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdarî Taksimat ve Nüfus", **Belleten**, XV/60, Ekim 1951.
- CENGİZ, Ahmet, **18. Yüzyılda Lârende (Karaman) Şehrin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (Doktora Tezi)** Konya, 2008.
- ERDOĞDU, Akif, "Karaman Vilayeti Zaviyeleri", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarih İncelemeleri Dergisi**, 1994, 98-99.

GENÇOĞLU, Mustafa, “**1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma**”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2: 32.

HALAÇOĞLU, Yusuf, ve İbrahim ATALAY “**Anadolu’nun Yerleşmesi Üzerine Osmanlıların Etkileri**”, Yeni Türkiye Dergisi (Osmanlı Özel Sayısı), 2000, 360.

İNALCIK, Halil, “**Çift-Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi**”, Doğu Batı, Makaleler II, İstanbul 2008.

KARTAL, Nazım. **İl Özel İdarenin Yeniden Yapılandırılması, Uygulama Aşaması Üzerine Bir Çözümleme (Doktora Tezi)**, Ankara, 2010.

KAYAOĞLU, İsmet, “ **Vakfın Menşei Hakkında Görüşler**” Vakıflar Dergisi (VD)., sayı XI, Ahmet AKGÜNDÜZ, **İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara 1988.

KOÇ, Yunus, “**Osmanlı’da Kent İskanı ve Demografisi**” (15-18. yy.)”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2005.

KOÇ, Yunus, “**Osmanlı’da Kent İskânı ve Demografisi (XV-XVIII. Yüzyıllar)**” , Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, III, S. 6, İstanbul, 2005.

ÖZ, Mehmet, “**Osmanlı Klasik Döneminde Tarım**”,Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı, 2000.

ÖZ, Önder, Hasan, “**Konya’nın Son Muvakkıtı** ,Yusuf Ziya TOKCAN ve Vakıf Cetvelleri”, Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, 2003.

TEKİNDAG, M. C. Şehabettin, ”**Son Osmanlı Karamanlı Münasebetleri Hakkında Araştırmalar**”, İstanbul, 1963.

GÜLCAN Durmuş, Ali, **Geçmiş Yüzyılların Karaman Büyükleri ve Şairleri**, (Basım yeri ve yılı yazılmamış).

ANSİKLOPEDİ

EYİCE, Semavi, “Hamam”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997

HALAÇOĞLU, Yusuf, Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı, **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi** (Editör: Hasan Celal GÜZEL, Ali BİRİNCİ). Ankara, 2002.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Konya Hocacıhan Yakınındaki Dibdelik Han’a Dair Bir Vakfiye”, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi **III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri**, (20-22 Mayıs 1993), Konya, 1994.

GÖĞÜNÇ, Nejat, “Hane”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997.

GÜNYOL, Vedat, “Türkiye’de Mektep”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997.

KRAMERS, J. H. “Karaman”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1955.

TANRIKORUR, Barihüda, “Karaman Mevlevihanesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2001.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx> (Eriş, 11.5.2014).

<http://www.konya-seydisehir-mal-md.gov.tr/teskilatı,semasi/tarihce.htm>, (Eriş, 05.05.2015).

<http://http://www.tapu.gov.tr/tarihçesi>, (Eriş, 05.05.2014).

http://www.ptt.gov.tr/index.snet?wapp=history_tr&open=1 (Eriş, 4.04.2014.)

<http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>. (Eriş, 2014).

<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-Karaman-resimleri> fotoğraf, (Eriş: 25.10.2015)

EKLER

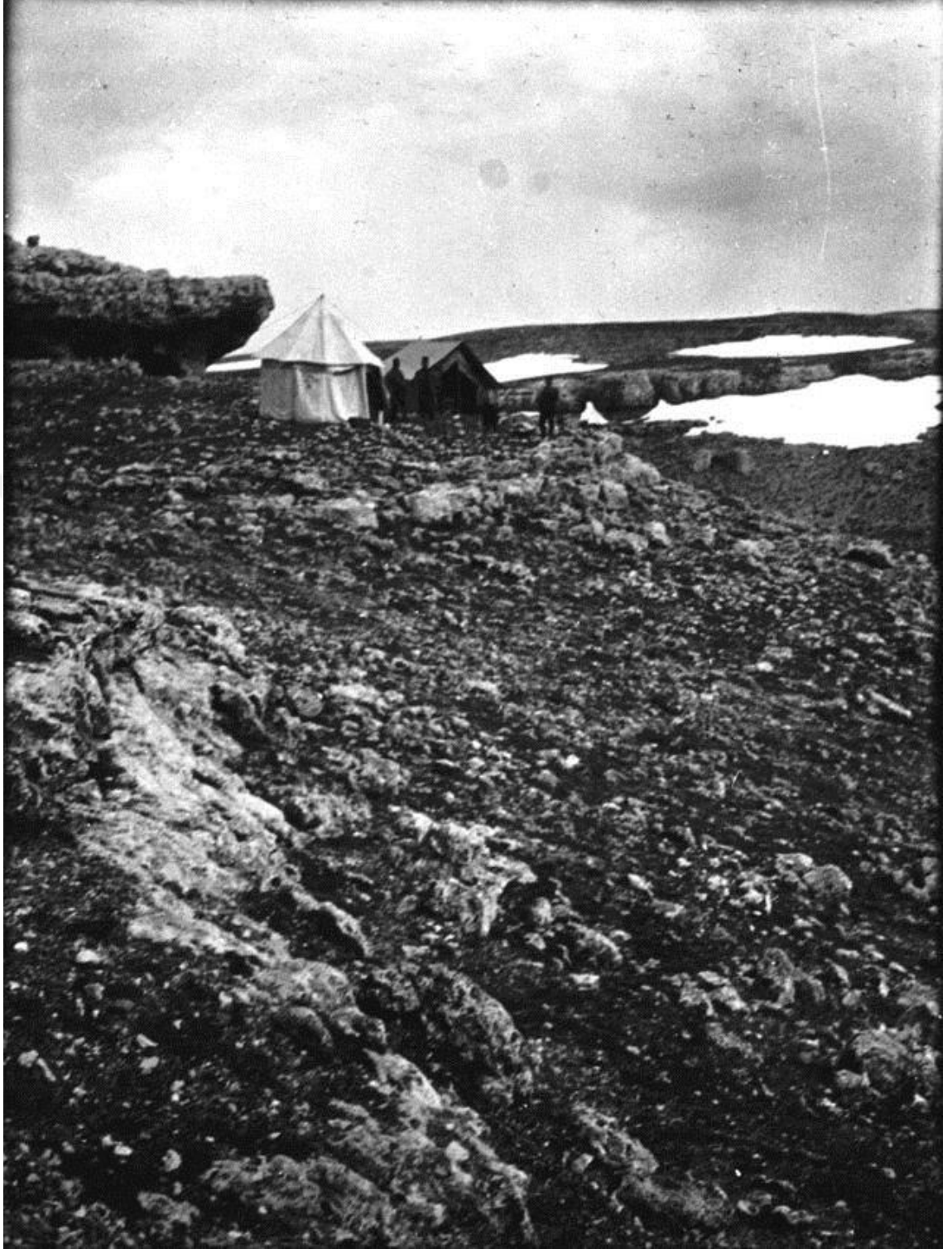
1905 yıllarında kimine göre gezgin, kimine göre ajan olan Bayan Gertrude Bell Karaman'a gelerek fotoğraflar çekmiştir. Bu fotoğraflardan 9 adeti Karaman'ın eski görünümünü göstermektedir.

RESİM 1. Karaman Kalesi çevresinden kale görünümü(<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-karaman-resimleri> fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

Resim 2.Karaman Karadağ Eteklerinden Bir
Görünüm(<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-karaman-resimleri> fotoğraf, Erş:
25.10.2014)

Karaman Çevresinden Bir kamp yeri (<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-karaman-resimleri> fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

Sivil ve askerden bir Görünüm (<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-karaman-resimleri> fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

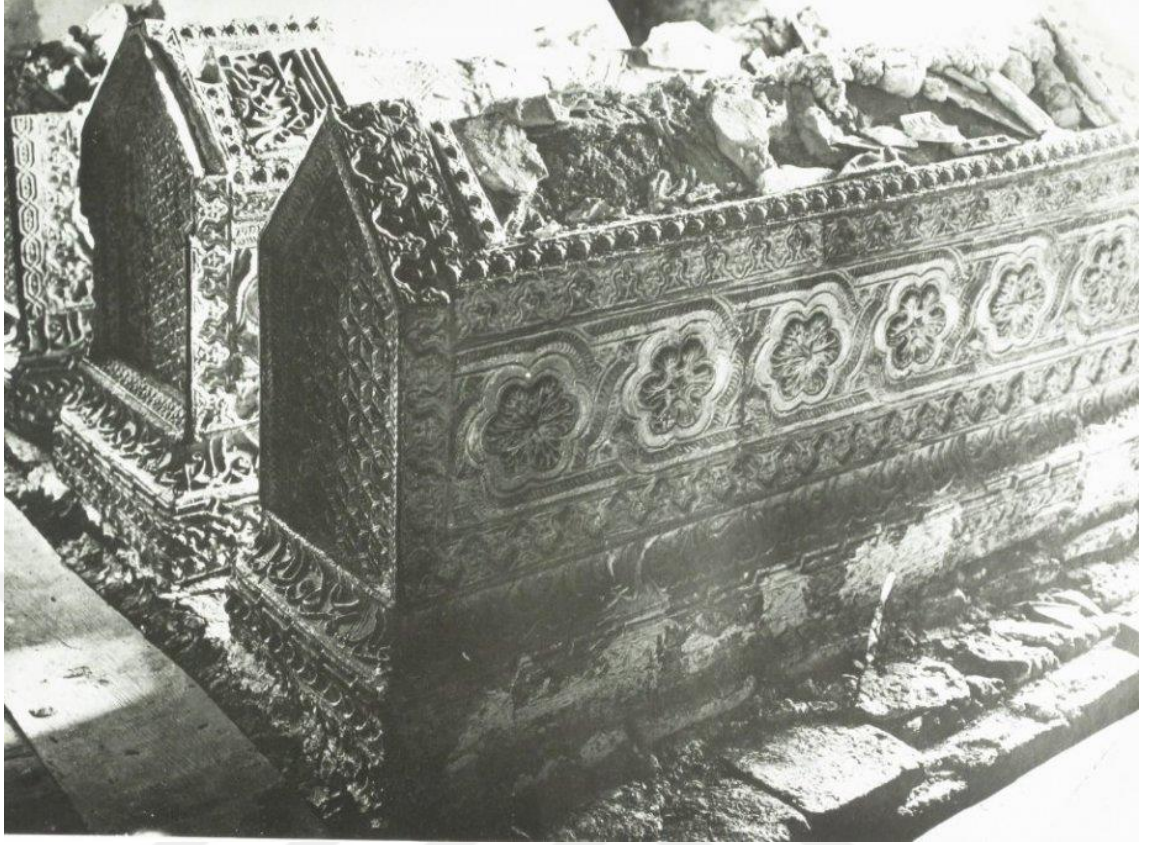
Karaman kalesi 1905 (<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-karaman-resimleri>
fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

Karaman Kalesi Orta Kale Duvar kalıntıları (<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-Karaman-resimleri> fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

Karaman 1905 yılında Tren Garı-Tren İstasyonu(<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-Karaman-resimleri> fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

Maderi Mevlana Akteke Camii içinde bulunan sandukacıklar(<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-Karaman-resimleri> fotoğraf, Erş: 25.10.2014)

Hatuniye Medresesi (<http://www.kerimusta.com/1905-yilinda-Karaman-resimleri>
fotoğraf, Erş: 25.10.2014)